

ประวัติ

บรรณานุกรม

๒๕๖๒

"ท่านเชื่อว่า ความคิดของท่านจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นสิ่งที่ท่านอยากมากที่สุด ที่ท่านเคยพูดกับพี่คือ ระบบความคิดไม่ใช่จะมีแต่ของต่างประเทศเท่านั้น แต่ระบบความคิดของคนไทยก็มี และท่านถือว่าท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับสภาพสังคมไทย และได้รวบรวมขึ้นมาเป็นระบบความคิดที่เป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะของสังคมไทย"

- วาณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์

"ท่านไม่ใช่รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศไทยเท่านั้น แต่ท่านเป็นรัฐบุรุษไทย ที่เป็นมหารุชระดับโลกคนหนึ่งซึ่งเราภูมิใจได้ เพราะเป็นผู้นำเสรีไทยระดับชาติ และเป็นผู้นำต่อสู้เผด็จการระดับโลกด้วย ... ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ของเรา ยังเป็นประกาศกรในทางการเมืองของไทย ... ท่านผู้ประศาสน์การของเราควรจะได้รับยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในทางการเมืองของไทย"

- ปรีดี เกษมทรัพย์

"มักมีคนถามผมอยู่เรื่อยๆ ว่าใครเป็นแรงบันดาลใจให้ผมทำกิจกรรมทางการเมืองตลอด ๙ ปีที่ผ่านมา ... จะเป็นใครอื่นไปไม่ได้ นอกจากอาจารย์ปรีดี พนมยงค์"

- เติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล

"การเลือกตั้งครั้งนี้ ... จำเป็นจะต้องนำภารกิจของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่ทำไม่เสร็จมาทำให้เสร็จ ... คือการเอาหลักกฎหมาย เอาจิตวิญญาณของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ กลับคืนสู่สังคมไทยอีกครั้ง นั่นก็คือ อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย"

- ธนากร จิรุงเรืองกิจ

ราคา ๑๙๖ บาท
www.kledthai.net

๙

ประวัติบรรณานุกรม

๒๕๖๒

ความหวังและอนาคตประเทศไทย

ประวัติ

ความหวังและ
อนาคตประเทศไทย

บรรณานุกรม
๒๕๖๒

หลากหลายมิติเรื่อง
"ปรีดี พนมยงค์"
จากลูกสาว
ลูกศิษย์
และคนรุ่นใหม่

กษิตศ อนันตนาธร
(บรรณาธิการ)

ปรีดีบรรณานุกรม
๒๕๖๒

ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๒:

ความหวังและอนาคตประเทศไทย

หนังสือที่ระลึกในวาระ ๑๑๙ ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์

ISBN: 978-616-486-004-9

พิมพ์ครั้งแรก ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

ในเครือบริษัทสำนักพิมพ์สยามปรีดี จำกัด

๑๑๓ ถนนเฟื่องนคร แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๕-๙๕๓๖ ถึง ๙ โทรสาร ๐-๒๒๒๕-๕๑๘๘

บรรณาธิการ

กษิตศ อนันทนาธร

กองบรรณาธิการ

ศุภณา เย็นเป็นสุข, ประภาพันท์ ว่องไว,
นภาพรณ วรสิทธิ์, อารยา แต่ไพบุลย์ศักดิ์,
ณัฐกาญจน์ หันจรัส, ทศนีย์ ราไม้

รูปเล่ม

ธีรพงษ์ เงินถม

ออกแบบปก

นันท์ณิชา ศรีวุฒิ

พิสูจน์อักษร

ธนากร ทองแดง

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๒: ความหวังและอนาคตประเทศไทย.- กรุงเทพฯ: สยามปรีดี, ๒๕๖๒.
๒๑๖ หน้า.

๑. ปรีดี พนมยงค์, ๒๔๙๓-๒๕๖๒. ๒. ไทย-การเมืองและการปกครอง. I. ชื่อเรื่อง.

๙๒๓.๒๕๙๓

ISBN 978-616-486-004-9

จัดจำหน่าย

สายส่งศีกษิต บริษัทเคล็ดไทย จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๒๒๕-๙๕๓๖ ถึง ๙ โทรสาร ๐-๒๒๒๕-๕๑๘๘

www.kledthai.net

พิมพ์ที่

บริษัทภาพพิมพ์ จำกัด โทรศัพท์ ๐-๒๘๘๗๙-๙๑๕๔ ถึง ๖

ราคา

๑๙๐ บาท

ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๒
ความหวังและอนาคตประเทศไทย

กษิต อินันทนาธร

บรรณาธิการ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์

จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในวันปรีดี พนมยงค์

๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

คำนำ	๖
รองศาสตราจารย์เกศินี วิฑูรชาติ	
บทบรรณาธิการ	๘
กษิติศ อนันันทนาธร	
จดหมายถึงผู้อบรม	๑๓
ท่านผู้หญิงหญิงพูนศุข พนมยงค์	
อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘
ดุษฎี พนมยงค์ บุญทัศน์กุล	
คิดถึงอาจารย์ปรีดี	๓๕
วาณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์	
ท่านผู้ประศาสน์การของเรา	๗๘
ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์	
ฉากแห่งชีวิตของปรีดี พนมยงค์	
เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์	๑๐๘
อนุชา อชิรเสนา	

ปรีดี พนมยงค์ ผู้สร้างแรงบันดาลใจ

๑๔๓

เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล

อภิวัฒน์สยาม ๒๕๖๒:

ความหวังและอนาคตประเทศไทย

๑๔๔

ดร.รัชดา ธนาดิเรก

ชัตติยา สวัสดิ์ผล

วราวุธ ศิลปอาชา

ธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ

ความสำคัญของการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรมต่อ

๒๐๕

การปกครองในระบอบประชาธิปไตย:

การใช้เทคโนโลยีตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส

ทักษุณี ทুমสวัสดิ์

คำนำ

วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๖๒ นี้ เป็นวาระพิเศษที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะมีอายุครบ ๘๕ ปี ซึ่งนับเป็นความบังเอิญที่มหาวิทยาลัยถือกำเนิดขึ้นในปีเดียวกับคุณสุตา บุตรีคนที่ ๓ ของท่านผู้ประศาสน์การปรีดี และท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ นอกจากนี้ยังเป็นปีที่บุตรีคนที่ ๕ ของท่านทั้งสองคือคุณดุษฎี มีอายุครบ ๘๐ ปี ซึ่งนับว่าเป็นวาระพิเศษอย่างไรก็ดีในปีที่ผ่านมา คุณวาทินี บุตรีคนสุดท้ายของทั้งสองท่าน ได้ถึงแก่กรรมลงอย่างสงบที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จึงขอแสดงความอาลัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ท่านผู้ประศาสน์การได้สถาปนาขึ้นมา นั้น ยังคงสืบทอดเจตนารมณ์ของท่านในการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อประชาชน และการเป็นมหาวิทยาลัยเพื่อความยั่งยืน ผ่านโครงการต่างๆ เช่น การจัดทำ Solar Roof บนหลังคาของอาคารต่างๆ ที่ศูนย์รังสิต และศูนย์ลำปาง รวมถึงการจัดสร้างอุทยานการเรียนรู้ป๋วย ๑๐๐ ปี ซึ่งจะมีทั้งอาคารอุทยานการเรียนรู้และ “สวนป๋วย” สวนสาธารณะเพื่อประชาชน บนพื้นที่ราว ๑๐๐ ไร่

นอกจากนั้นในปีนี้อาคารอุทยานการเรียนรู้ป๋วย ๑๐๐ ปี ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาล ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต จะแล้วเสร็จ โดยภายในอาคารประกอบไปด้วยห้องประชุมขนาดใหญ่ ห้องสมุดประชาชน หอจดหมายเหตุ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ อันจะเป็นแหล่งเรียนรู้แห่งใหม่สำหรับนักศึกษาธรรมศาสตร์และประชาชน

โดยหน้าอาคารดังกล่าว จะมีอนุสาวรีย์ของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ กับศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ตั้งอยู่เป็นสัญลักษณ์แห่งใหม่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งนายมานพ สุวรรณปิ่นทะ ปั่นจากรูปถ่ายของทั้งสองท่าน ที่ ดร.จริยวัฒน์ สันตะบุตร ถ่ายที่ Beit Hall, Imperial College กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ เมื่อปี ๒๕๒๐ จึงขอประชาสัมพันธ์ยังผู้อ่านที่เคารพรักท่านทั้งสอง สามารถไปเยี่ยมชมคารวะได้ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ต่อไป

แม้ท่านผู้ประศาสน์การจะถึงแก่อสัญกรรมไปถึง ๓ รอบนักษัตรแล้ว (๒๕๒๖-๒๕๖๒) แต่ชีวิตและผลงานของท่านยังคงเป็นแรงบันดาลใจให้อนุชนเสมอมา สมดังพุทธภาษิตที่ท่านยึดถือว่า “อโถ สัจฉิณฺณสฺส ผลํ นนฺสฺสตี - ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้วย่อมไม่สูญหาย”

เกษม คุ้มองศา

(รองศาสตราจารย์เกษิณี วิฑูรชาติ)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทบรรณาธิการ

ในวาระ ๑๑๙ ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๓-๒๕๖๒ และ ๓๖ ปีมรณกาล ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖-๒๕๖๒ นี้ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ร่วมกับสำนักพิมพ์สยามปริทัศน์จัดทำหนังสือ **ปรีดีบรรณานุสรณ์** เช่นเคยอย่างปีที่ผ่านมา

เรื่องสืบเนื่องจากปีที่แล้ว คือการเรียบเรียงการอภิปรายในหัวข้อ **อภิวัฒน์สยาม ๒๕๖๒: ความหวังและอนาคตประเทศไทย** ที่จัดขึ้นในงานวันปรีดี พนมยงค์ ในปีที่ผ่านมา โดยมีตัวแทนจากพรรคการเมือง ๔ พรรค ได้แก่ ดร.รัชดา ธนาดิเรก (ประชาธิปัตย์) ชัตติยา สวัสดิผล (เพื่อไทย) วราวุธ ศิลปอาชา (ชาติไทยพัฒนา) และธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ (อนาคตใหม่) ซึ่งกล่าวถึงทัศนะต่อการเลือกตั้ง นโยบาย ความหวัง และอนาคตของประเทศไทยหลังการเลือกตั้ง

บทความเก่าที่บรรณาธิการคัดมานำเสนอ มีหลายบทความ เริ่มจาก **จดหมายถึงป้อม** จดหมายสอนหลานของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ที่เขียนอย่างง่าย ๆ ให้ข้อคิดแก่ยุวชนและผู้คนทุกช่วงวัยได้เป็นอย่างดี ที่คัดนำมาลงนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์เนื่องในวันคล้ายวันถึงแก่อนิจกรรมของท่านผู้หญิง ครบ ๑ รอบนักษัตร ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๐-๒๕๖๒ ด้วย

เรื่องถัดมาคือ **คิดถึงอาจารย์ปรีดี** บทสัมภาษณ์ วาณี พนมยงค์ สายประดิษฐ์ บุตรีคนสุดท้องของนายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข เมื่อ ๓๓ ปีก่อน ที่ให้ภาพนายปรีดีในฐานะพ่อของลูกได้อย่างมีชีวิตชีวา เป็นมนุษย์ ปุถุชน และสะท้อนความเป็นนายปรีดีได้เป็นอย่างดี เป็นต้นว่า อะไรคือสิ่งที่นายปรีดีคาดหวังและตั้งใจทิ้งไว้ให้สังคมไทย บรรณาธิการได้เรียบเรียงใหม่ให้กระชับขึ้น และลงพิมพ์เป็นที่ระลึกถึงคุณวาณี ที่ถึงแก่กรรมไปเมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๖๑ ที่ผ่านมา

นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี ๒๕๖๒ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ อดีตอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้จากพวกเราไปอีกท่านหนึ่ง เพื่อเป็นอนุสรณ์ถึงท่าน บรรณาธิการจึงได้นำปาฐกถาที่ท่านเคยแสดงในวันปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. ๒๕๓๙ มาปรับปรุง จัดหัวข้อ และให้ชื่อใหม่ว่า **ท่านผู้ประศาสน์การของเรา** โดยได้รับความช่วยเหลือจาก ดร.สุนทรียา เหมือนพะวงศ์ และรองศาสตราจารย์สมยศ เชื้อไทย ในการตรวจทานบทความนี้

สำหรับบทความที่เขียนขึ้นใหม่เป็นพิเศษสำหรับหนังสือเล่มนี้ได้แก่ **อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา** ของคุณหญิง พนมยงค์ บุญทัศนกุล บุตรีของนายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข เล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของอนุสรณ์สถานที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีอายุกว่า ๓ ทศวรรษ จากการจัดทำโดยมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จนมาอยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบัน

อีกเรื่องหนึ่งคือ **ฉากแห่งชีวิตของปรีดี พนมยงค์** เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ของ อนุชา อชิรเสนา ที่เล่าเรื่องนายปรีดีในช่วงเวลาที่ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จากมุมมองทางกฎหมาย ตั้งคำถามถึงความถูกต้องในการปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของนายปรีดี ซึ่งบรรณาธิการเห็นว่าเป็นงานที่มีคุณค่ามาก เพราะการบูชาบุคคลที่ควรบูชา มิใช่การยกย่องสรรเสริญอย่างปราศจากเนื้อหาสาระ แต่คือการวิพากษ์วิจารณ์บุคคลที่เราเคารพรัก และหาบทเรียนจากชีวิตของท่าน

เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล เป็นอีกคนหนึ่งเขียนบทความใหม่มาลงในหนังสือเล่มนี้ เขาเล่าเรื่อง **ปรีดี พนมยงค์ ผู้สร้างแรงบันดาลใจ** อย่างซื่อ ๆ ให้เห็นว่านายปรีดีเป็นผู้จุดประกายเส้นทางชีวิตในทางสังคมการเมืองของชายหนุ่มผู้โด่งดังแห่งยุคสมัยผู้นี้ได้อย่างไร และก่อนที่เนติวิทย์

จะมาถึงวันนี้ เขาทำงานอะไรมาบ้างเพื่อปกป้องและเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของรัฐบูรณาอาวุโสของไทย

เรื่องสุดท้าย คือ ความสำคัญของการเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรมต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย: การใช้เทคโนโลยีตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส ผลงานของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ทักษุณี ทุมสวัสดิ์ที่ได้รับรางวัลสูงสุดจากการประกวดรางวัลทุนปาล พนมยงค์ ประจำปีนี้ ซึ่งเป็นรางวัลที่มีขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่บุตรชายคนโตของนายปรีดีและท่านผู้หญิงพูนศุข ที่จากโลกนี้ไปก่อนบิดามารดาของเขา บทความของทักษุณีเสนอมิติใหม่ ๆ ของการเลือกตั้ง และการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยได้อย่างน่าสนใจ

บรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า *ปรีดีบรรณานุกรม ๒๕๖๒* เล่มนี้จะช่วยให้ผู้อ่านที่รู้จักนายปรีดีอยู่แล้ว รู้จักนายปรีดีในแง่มุมใหม่ๆ มากขึ้น ทำให้ผู้อ่านที่ยังไม่รู้จักนายปรีดี สนใจใฝ่หาศึกษาเรื่องราวประวัติศาสตร์ไทยในช่วงชีวิตของเขามากขึ้น และสำหรับพวกเราทุกคน ที่น่าจะช่วยให้มองเห็นความหวังและอนาคตประเทศไทยได้บ้าง

นายเกษิตศ อนันทนารถ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

อนุสาวรีย์อาจารย์ป๋วยและอาจารย์ปรีดี
ซึ่งจะตั้งอยู่ที่อุทยานการเรียนรู้ป๋วย ๑๐๐ ปี
นั้นโดยนายมานพ สุวรรณปิ่นทะ

“

ผมเองเชื่อแน่ว่า (ก) ท่านอาจารย์ไม่เป็นคอมมิวนิสต์
(ข) ท่านอาจารย์เห็นแก่ประโยชน์ของบ้านเมืองอย่างเดียว
(ค) ท่านอาจารย์ไม่ได้เกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตเลย

”

จดหมายจาก
นายป๋วย อึ้งภากรณ์
ถึงนายปรีดี พนมยงค์ ลงวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๑๓

ป้อม หลานรัก

ย่าต้นได้รั้มจดหมายของป้อมแล้ว ป้อมเขียนใจด้วยตัวอักษร

ขอให้นั่งใจ... ๗

ป้อมขี้หนู่ไม่รั้มหนู่ที่รั้มก็รั้มเรื่อๆ ดูกมป้อมและ

ในใจที่ย่าต้นจะกัณมาหาป้อม ถ้าป้อม

๓๐ เมษายน ๒๕๓๓.

ป้อม หลานรัก.

ย่าดี ได้รั้มจดหมายของป้อมแล้ว... ป้อมเขียนใจด้วยตัวอักษร... ขอให้นั่งใจ... ๗

Vertical text on the left side of the first letter, possibly a date or recipient address.

ป้อมขี้หนู่ไม่รั้มหนู่ที่รั้มก็รั้มเรื่อๆ... ดูกมป้อมและ... ในใจที่ย่าต้นจะกัณมาหาป้อม

๓๐ เมษายน ๒๕๓๓. ป้อม หลานรัก.

๕ ตุลาคม ๒๕๕๑.

ป้อม หลานรัก

ย่าได้รั้มจดหมายของป้อมแล้ว... ป้อมเขียนใจด้วยตัวอักษร... ขอให้นั่งใจ... ๗

๕ ตุลาคม ๒๕๕๑. ป้อม หลานรัก.

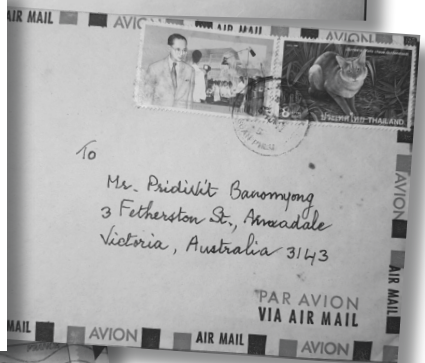
ป้อม หลานรัก

ป้าต้น-ย่าต้นดีใจมากที่ ได้รั้มจดหมายจากป้อม... ตามมือป้อมด้วยมากทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ด้วยตัวอักษร

ป้อม หลานรัก

๒๕ พ.ค. ๒๕๕

จดหมายถึงป้อม®

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

---

๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๒

ถึง ป้อม^๑ หลานรัก

จดหมายของป้อมทำให้ย่าดีใจมาก เมื่อรู้ว่าหลานได้เรียนในวิชาที่ตนรัก และแม้ว่าการเรียนจะหนัก ต้องแข่งขันกับเพื่อนๆ ชาวออสเตรเลีย และชาวต่างประเทศอื่นๆ ป้อมก็มีได้ย่อท้อ ด้วยความตั้งใจนี้เอง ย่าเชื่อว่า ป้อมต้องได้รับความสำเร็จในการแสวงหาความรู้สมดังปรารถนา

เมื่อ ๕๖ ปีก่อน คุณปู่ของป้อม^๒ เคยกล่าวถึงรากฐานของการศึกษาซึ่งจะวางมาจากชั้นประถม โดยวางหลักไว้ ๓ ประการ คือ ธรรมชาติ การงาน และสมาคม กับทั้งจะต้องหาวิถีทางที่จะฝึกเด็กตั้งแต่ชั้นประถมให้ชอบค้นคว้าสอบสวนความรู้ตามกำลังสติปัญญาของตนมาแต่ต้น^๔

---

^๑ พิมพ์ครั้งแรกใน โครงการจดหมายถึงหลานเพื่อปผู้สูงอายุ โครงการร่วมระหว่าง ๑๐ ประเทศในเอเชีย, *จดหมายถึงหลาน* (กรุงเทพฯ: อมรินทร์, ๒๕๕๒), น. ๗๖-๗๘.

บรรณาธิการพบข้อเขียนชิ้นนี้โดยบังเอิญจากหนังสือข้างต้นในห้องสมุดของนายเทพศิริ สุขโสภา ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ปี ๒๕๖๐ จึงขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้.

^๒ นายปรีดีวิชัย พนมยงค์ บุตรชายคนเดียวของนายปาล และนางเลิศศรี (จตุรพุกษ์) พนมยงค์ หนึ่ง นายปาลแต่งงานครั้งแรกกับ น.ส.งามชื่น นิลวัฒนานนท์ มีบุตรธิดาด้วยกัน ๒ คน คือ ชัยวัฒน์ และตุลยา.

^๓ นายปรีดี พนมยงค์.

^๔ ข้อความไว้อาลัย นายชิม วีระไวทยะ (๑๒ ธันวาคม ๒๔๘๖).

● “หลานป้อม” ปรีดีวิชัย – “ย่า” ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์

หลักการทั้ง ๓ ประการมิได้ล้าสมัยไปพร้อมกับกาลเวลาที่ผ่านไป และมีเฉพาะสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาเท่านั้น หากเหมาะสมสำหรับเยาวชนไทยทุก ๆ วัย รวมทั้งหลานป้อมด้วย

ธรรมชาติ ถ้าโลกนี้ปราศจากธรรมชาติแล้วไซ้ร้ มนุษย์เราคงไม่สามารถใช้ชีวิตได้อย่างมีความสุข อากาศสดชื่นบริสุทธิ์ สายน้ำใสสะอาด ป่าเขาลำเนาไพรเขียวขจี สัตว์โลกที่น่ารัก ล้วนขโลมใจและกายให้เราชุ่มชื่นมีชีวิตชีวา ดังนั้น เป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะต้องปกป้องรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมไว้ให้ดี เพื่อรุ่นลูกรุ่นหลาน และรุ่นเหลนโหลนของป้อม และเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก

การงาน ชีวิตที่นั่งกินนอนกินไปวันหนึ่ง ๆ ไม่ได้สร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้กับตนและสังคม ช่างเป็นชีวิตที่จืดชืดไร้ค่า คุณปู่ของป้อมได้อธิบายเพิ่มเติมว่า *การทำงานหรือแรงงานเป็นบ่อเกิดของความไพบลูย์*^๕

^๕ คติสอนใจสำหรับ ด.ช.ปลา และ ด.ช.ไผ่ เทียนคำ (เมษายน ๒๕๒๖)

ซึ่งเป็นหลานของนายสุภาและนางจินดา ศิริमानนท์.

จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนในสังคมอีกเช่นเดียวกัน ที่จะลงแรงร่วมใจกันก่อ
ให้เกิดความสมบูรณ์พูนสุขและความเจริญรุ่งเรืองให้กับประเทศชาติและ
ราษฎร โดยละเว้นการเบียดเบียนเอาไรต์เอาเปรียบเพื่อนมนุษย์

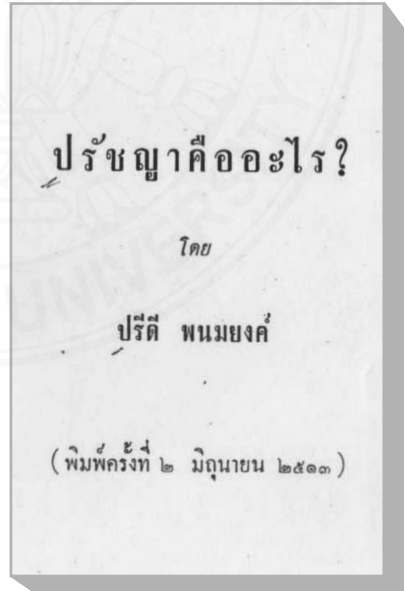
สมาคม ไม่มีใครที่จะดำเนินชีวิตอยู่ในแคปซูลสุญญากาศอย่าง
โดดเดี่ยวและเดียวดาย ยิ่งสังคมไทยเราเป็นสังคมที่เอื้ออารีและอาหารต่อ
กันแล้ว การสมาคมบนพื้นฐานหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธ-
เจ้า จะทำให้สังคมไทยบังเกิดสันติภาพและสันติสุขอย่างแท้จริง

วันนี้ข้าขอเขียนถึงบิ่อมไว้เพียงแค่นี้ ถ้าหลานต้องการทราบว่า
คุณปู่เคยกล่าวไว้อย่างไรอีกบ้าง ขอให้อ่านบทความเรื่อง “ความเป็น
อนิจจังของสังคม” และ “ปรัชญาคืออะไร” ซึ่งคงจะให้ความกระจ่างแก่
หลานบิ่อมได้ไม่น้อย

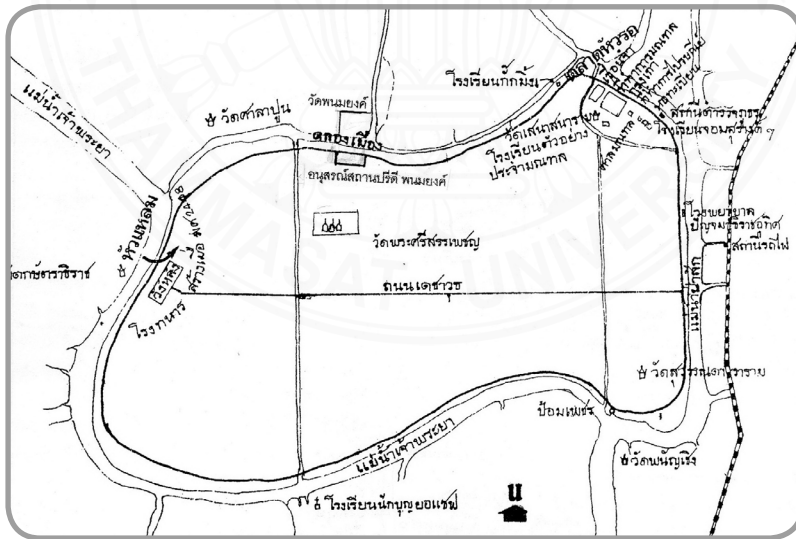
ขอเป็นกำลังใจให้หลานบิ่อมก้าวสู่นาคตอันสดใส

จากย่า

พูนสุข พนมยงค์

ผังเกาะเมืองอยุธยา

แผนที่แสดงสถานที่สำคัญในเกาะเมืองระยะที่เป็นที่ตั้งมณฑล โดยดัดแปลงมาจากแผนที่ของพระยาโบราณราชธานินทร์ และแผนที่บริเวณเมืองกรุงเก่าในสมัยรัชกาลที่ ๔

อนุสรณ์สถาน ปรีดี พนมยงค์

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ดุขฎี พนมยงค์

● นายเสียง และนางลูกจันทร์ พนมยงค์

กำเนิดของปรีดี

หลังจากที่นายเสียง พนมยงค์ ทำนาอยู่ที่ตำบลท่าหลวง นางลูกจันทร์ตั้งครรภ์บุตรคนที่ ๒ ซึ่งห่างจากธิดาคนแรกที่ชื่อ “เก็บ” ถึง ๗ ปี ทั้งสองจึงได้อพยพกลับมาอยู่ที่เรือนแพหน้าวัดพนมยงค์ จนถึงวันศุกร์ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๖ ร.ศ. ๑๑๙ เวลาบ่ายโมง (ตรงกับวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓) นางลูกจันทร์จึงคลอดบุตรชายออกมาอย่างยากลำบาก ถึงขนาดเป็นลมสลบไปหลังจากคลอดบุตรเสร็จ นายเสียงและญาติๆ จึงช่วยกันปฐมพยาบาลเธอ โดยคิดว่าทารกนั้นตายไปแล้ว เพราะไม่ได้ยินเสียงร้อง อย่างไรก็ตามก็มิบุตรนางแพงเห็นว่าญาติผู้ใหญ่ช่วยกันปฐมพยาบาลมากพอแล้ว จึงมาเอาใจใส่ทารกน้อย แล้วทารกร้องขึ้น เป็นสัญญาณว่ายังมีชีวิตอยู่

นายเสียงและนางลูกจันทร์ ปิติยินดีที่ได้ลูกชายคนแรก จึงตั้งชื่อว่า “ปรีดี” โดยไม่มีชื่อเล่น ชื่อย่อ ชื่อจีน ชื่อแฝง หรือชื่ออื่นใดทั้งสิ้น...

คงไม่มีใครคาดคิดว่า ๑๐๐ ปีต่อมา เมื่อถึง พ.ศ. ๒๕๔๓ เด็กชายคนนี้ซึ่งต่อมาคือนายปรีดี พนมยงค์ จะได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ด้วยผลงานที่มีคุณูปการต่อประเทศชาติ และสังคมส่วนรวมตลอดช่วงชีวิต

ในโอกาสวันปรีดี พนมยงค์ ปีนี้ จึงขอนำเสนอบทความเกี่ยวกับอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของนายปรีดี ดังที่มีแผ่นป้ายจารึกไว้ที่อนุสรณ์สถาน ความว่า

ณ ที่นี้

ฯพณฯ รัชบุรุษอาวโส ปรีดี พนมยงค์
ได้ถือกำเนิด

เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๓
อนุสรณ์สถานนี้สร้างขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึก
ถึงกิจกรรมอันเป็นคุณูปการต่อสังคมไทย
ซึ่ง ฯพณฯ ได้บำเพ็ญมาตลอดชีวิต

ฯพณฯ ได้ถึงอสัญกรรม
เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖
ณ บ้านชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

จุดเริ่มต้นของ อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

เมื่อนายปรีดีละสังขารในวันที่ ๒ พฤษภาคม ๒๕๒๖ บรรดาศิษย์และผู้ศรัทธาในอุดมการณ์ของนายปรีดีได้ร่วมกันจัดตั้ง “มูลนิธิปรีดี พนมยงค์” ขึ้น มีนายว่อง สัมขมี เป็นผู้ขออนุญาตจัดตั้ง และได้รับอนุญาตเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๖ เลขอนุญาตที่ ต.๒๘๔/๒๕๒๓ โดยมีท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ เป็นประธานกรรมการ และมีนายเสวตร เปี่ยมพงศ์-สานต์ นายไสว สุทธิพิทักษ์ และนายศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ เป็นรองประธานกรรมการ

นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ เป็นผู้ริเริ่มความคิดที่จะสร้างอนุสรณ์สถานแห่งนี้ขึ้น โดยกล่าวในที่ประชุมมูลนิธิปรีดีถึงการเชิดชูเกียรติบุคคลที่ทำประโยชน์แก่ชาติ เช่น เซ็คสเปียร์ ในอังกฤษก็มีอนุสรณ์สถานที่บ้านเกิด ณ เมือง Stratford Upon Avon เพื่อเผยแพร่ชีวประวัติให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจถึงชีวิตและผลงานของเซ็คสเปียร์

●
นายเสวตร
เปี่ยมพงศ์สานต์

คณะกรรมการมูลนิธิเห็นพ้องต้องกันกับข้อเสนอดังกล่าว จึงมีมติให้ดำเนินการจัดสร้างอนุสรณ์สถานขึ้น ณ บริเวณซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ ถือกำเนิดในเรือนแพริมคลองเมืองตรงข้ามวัดพนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พร้อมทั้งพัฒนาสิ่งแวดล้อมบริเวณใกล้เคียงวัดพนมยงค์ จัดสร้างอาคารหอสมุด พิพิธภัณฑ์ และห้องประชุม

โครงการดำเนินการของมูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ตามตราสารที่ระบุไว้มีดังนี้

๑. จัดสร้างอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒. จัดสร้างอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ณ กรุงเทพมหานคร
๓. ส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในสถาบันอุดมศึกษา
๔. จัดพิมพ์หนังสือและข้อเขียนของนายปรีดี พนมยงค์

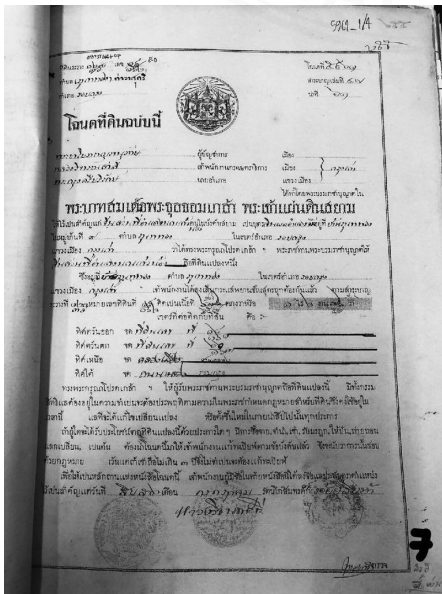
การรับบริจาคที่ดิน

ในขั้นแรกของการจัดสร้างอนุสรณ์สถานนั้น มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ได้ดำเนินการขอรับบริจาคที่ดิน ณ จุดจอดเรือนแพบ้านเกิดนายปรีดี และบริเวณใกล้เคียงจากผู้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเดิมจำนวน ๓ แปลงดังนี้

ที่ดินแปลงแรก โฉนดระวางที่ ๑๒๗-๓๐ เลขที่ ๙๐ ตำบลภูเขาทอง ท่าवासกรี อำเภออโศกบุรีรักษ์ จังหวัดสุพรรณบุรี เนื้อที่ ๑ ไร่ ๒ งาน ๕๙ ตารางวา ผู้ถือกรรมสิทธิ์คือ นางสาวเข้ม (วนิดา) และนายสมจิตร พนมยงค์ บุตรสาวคนโตและบุตรชายคนโตของนายหลุย พนมยงค์ ซึ่งเป็นน้องชายนายปรีดี เมื่อได้รับการติดต่อจากมูลนิธิปรีดี ทั้งสองท่านยินดีบริจาคที่ดินแปลงนี้ โดยโอนกรรมสิทธิ์ให้มูลนิธิเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๖

ที่ดินแปลงที่สอง โฉนดระวางที่ ๙๖๙๙ เล่มที่ ๔ หน้า ๙๙ อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา เนื้อที่ ๑๐๔ ตารางวา ผู้ถือกรรมสิทธิ์คือนางธราทิพย์
เอี่ยมโชติ บุตรสาวคนโตของนางธราธรพิทักษ์ (เก็บ กนิษฐะเสน) ซึ่งเป็น
พี่สาวคนโตของนายปรีดี นางธราทิพย์ยื่นตีบริจาคนี่ดินแปลงนี้ โดยโอน
กรรมสิทธิ์ให้มูลนิธิเมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๒๖

ที่ดินแปลงที่สาม โฉนดที่ ๙๗๐๐ เล่ม ๘๔ หน้า ๑๐๐ อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา (รอบกรุง) เนื้อที่ ๙๙ ตารางวา ผู้ถือกรรมสิทธิ์คือ
นางสมหวัง กนิษฐะเสน ภรรยานายอังกาบ กนิษฐะเสน บุตรชายคนโต
ของนางธราธรพิทักษ์ ซึ่งยื่นตีบริจาคนี่ดินแปลงนี้ให้มูลนิธิปรีดี พนมยงค์
เช่นเดียวกัน โดยโอนกรรมสิทธิ์เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๒๙

โฉนดที่ดินแปลงหนึ่ง
ซึ่งเป็นที่ตั้งของ
อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

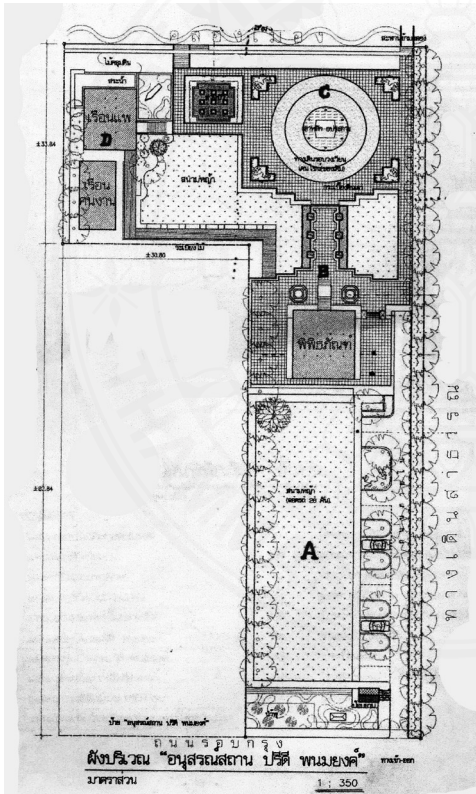
การเสาะหาเรือนแพ

เมื่อได้รับบริจาคที่ดินครบถ้วนแล้ว งานที่ต้องดำเนินการต่อไปคือการเสาะหาเรือนแพมาแทนเรือนแพบ้านเกิดหลังเดิมที่ได้ผู้พังสูญสลายไปตามกาลเวลา คณะกรรมการมูลนิธิมอบหมายให้คณะทำงานซึ่งประกอบไปด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางประวัติศาสตร์หลายท่าน ค้นหาเรือนแพที่มีอายุใกล้เคียงกับเรือนแพบ้านเกิดดังกล่าว ในพื้นที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา^๑ แต่ก็ยากอยู่ เพราะไม่มีใครในคณะทำงาน เกิดทันได้เห็นเรือนแพบ้านเกิดนายปรีดีเลย ได้แต่คาดเดาว่าเรือนแพที่ต้องการอยู่ในยุคเดียวกันกับเรือนแพบ้านเกิดเมื่อประมาณหนึ่งร้อยปีมาแล้ว

วันหนึ่งในปี ๒๕๒๖ ดิฉันได้ติดตามคณะทำงานนี้เรือหางยาวลัดเลาะไปตามคลองเมืองอยุธยา ตั้งแต่เข้าจนพายุล้อย ได้พบเรือนแพหลังหนึ่งจอดอยู่ริมตลิ่ง มีลักษณะเป็นบ้านไม้ทรงไทยชั้นเดียวขนาด

---

^๑ เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้รับการปรับปรุงในสมัยนายปรีดีดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง (พ.ศ. ๒๔๘๓) ดังนี้ (๑) การวางผังเมืองให้ถูกต้องด้วยสัญลักษณ์และความปลอดภัย โดยคงสวนสำคัญทางประวัติศาสตร์ไว้ (๒) การตัดถนนโดยให้ความสำคัญทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจของชาติ (๓) สร้างสะพานข้ามแม่น้ำป่าสัก (๔) โครงการป้องกันน้ำท่วม (๕) การประปาและไฟฟ้า (๖) สร้างตึกศาลากลางจังหวัด (๗) สร้างสถานีตำรวจภูธร (๘) สร้างโรงพยาบาล ๓ แห่ง (๙) สร้างโรงเรียน ๕ แห่ง (๑๐) สร้างโรงงานอุตสาหกรรม (๑๑) สร้างสวนสาธารณะ (๑๒) ปรับปรุงตึกแถว โรงมหรสพ และตลาด จากโครงการดังกล่าวนี้ ทำให้พระนครเก่าที่ร้างมานาน ได้มีโอกาสเจริญงอกงามขึ้นใหม่ในยุคนั้น

ผังบริเวณ

อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

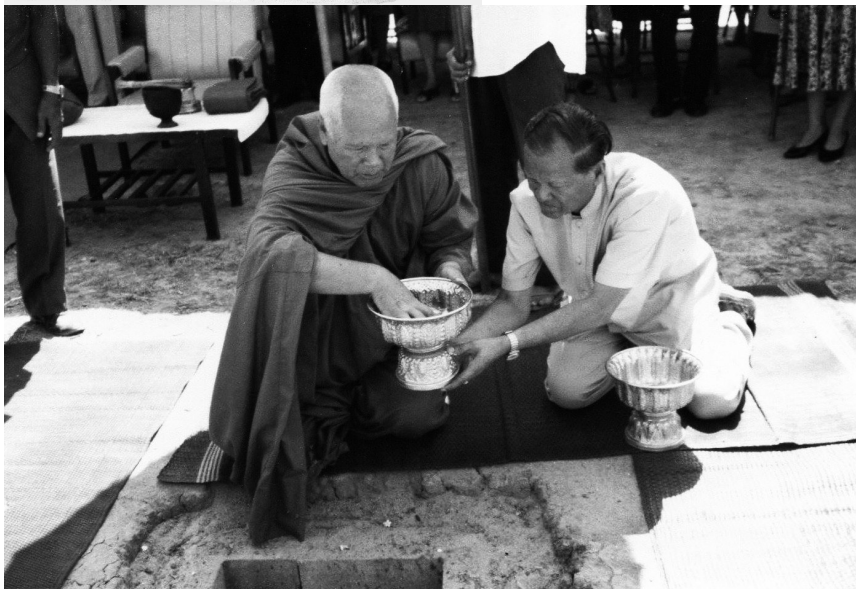
พิธีวางศิลาฤกษ์

อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

โดย พระราชญาณันทมนี

(หลวงพ่อบัญญานันทภิกขุ)

พ.ศ. ๒๕๒๗

๘.๕๘ x ๘.๔๐ เมตร อายุและลักษณะน่าจะใกล้เคียงกับเรือนแพบ้านเกิด โดยในเวลานั้นเจ้าของใช้เป็นที่เก็บข้าวเปลือก อยู่ในสภาพทรุดโทรม ภายในเต็มไปด้วยฝุ่นละออง เมื่อสอบถามเจ้าของก็สันนิษฐานได้ว่า เรือนแพนี้มีอายุประมาณร้อยปี ใกล้เคียงกับอายุเรือนแพบ้านเกิด จึงตกลงซื้อในราคา ๖๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งเมื่อ ๓๐ ปีก่อน เงินจำนวนนี้ไม่น้อยเลย

จากนั้น เดินทางไปค้นหาเรือนแพอีกหลัง เพื่อทำเป็นหอสมุด พิพิธภัณฑ์ รวมถึงเป็นที่เจริญสมณธรรม และประชุมสัมมนา จนพบเรือนแพหลังใหญ่สวยงาม อยู่ในสภาพพอใช้ได้ มีขนาด ๑๐.๐๕ x ๑๑.๓๐ เมตร จอดอยู่ริมคลองเมือง เรือนแพนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวบ้านครอบครัวใหญ่ ที่มีลูกหลานหลายคน มีการเจรจาซื้อและตกลงกันในราคา ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท^๒

การออกแบบอนุสรณ์สถาน

งานต่อไปคือ ดำเนินการออกแบบ และวางผังงานบนที่ดินดังกล่าว ประกอบไปด้วย

๑. เรือนแพบ้านเกิด (จำลอง)
๒. อนุสาวรีย์หลัก ๖ ประการ
๓. เรือนแพหอประชุม (พิพิธภัณฑ์)
๔. สวนและสนามหญ้า
๕. ห้องสุขาและเรือนคนงาน

^๒ ผู้บริจาคเงินซื้อเรือนแพทั้งสองหลังคือ นายชรรค์ชัย บุนปาน

● ทางเข้าวัดพนมยงค์ จากถนนใหญ่

● ด้านหน้า

อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

● เรือนแพบ้านเกิดนายปรีดีฯ (จำลอง)

● สวนและสนามหญ้าในบริเวณ
อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

● เรือนแพหอประชุม (พิพิธภัณฑ์)

สำหรับทุนทรัพย์ในการดำเนินการก่อสร้าง ได้รับการสนับสนุนจากผู้มีจิตศรัทธาในอุดมการณ์เพื่อชาติและราษฎรไทยของนายปรีดี พนมยงค์ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ขอขอบคุณอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

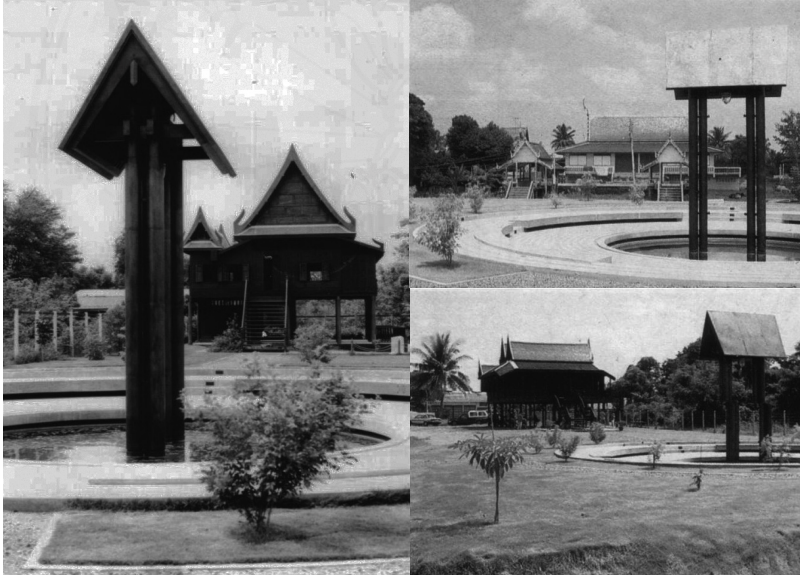
ขั้นตอนต่อมา ได้มีการชะลอเรือนแพทั้งสองหลังมาประกอบขึ้นใหม่ และปลูก ณ บริเวณที่กำหนดไว้ในผังดังกล่าว อนึ่ง เรือนแพบ้านเกิดนั้น เดิมจอดอยู่ริมตลิ่งคลองเมือง แต่เพื่อความสะดวกในการบำรุงรักษาจึงได้ยกเรือนแพจำลองหลังนี้มาปลูกไว้บนฝั่ง

อนุสาวรีย์หลัก ๖ ประการ

เมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ คณะราษฎรได้ประกาศหลัก ๖ ประการขึ้นเป็นหลักการพื้นฐานในการปกครองประเทศประกอบไปด้วย

๑. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในบ้านเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
๒. จะรักษาความปลอดภัยในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
๓. จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดงานให้ราษฎรทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
๔. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน ไม่ใช่ให้พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่
๕. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก ๔ ประการดังกล่าวข้างต้น
๖. จะต้องให้การศึกษาอย่างเต็มที่แก่ราษฎร

อนุสาวรีย์หลัก ๖ ประการ

ในอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ ได้มอบหมายให้นายอัชชพล ดุสิตนานนท์ เป็นผู้ออกแบบและดำเนินการก่อสร้างอนุสาวรีย์หลัก ๖ ประการขึ้น โดยมีลักษณะเป็นเสาเรือนไทย ๖ ต้นปักอยู่ในสระน้ำรูปวงกลม แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ๆ ละ ๓ ต้น เหนือขึ้นไปเป็นคานและหลังคาสัมฤทธิ์รมควัน ที่คานมีดวงไฟที่ไม่รู้จักดับ

นอกจากเสา ๖ ต้นที่สะท้อนถึงหลัก ๖ ประการของคณะราษฎร ผู้นำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตยในประเทศไทยแล้ว เสา ๒ กลุ่มนั้น ยังเป็นเสมือนประตูกุที่ไม่มีบาน อันหมายถึงเสรีภาพสมบูรณ์ของประชาชน ส่วนสระน้ำรูปวงกลม หมายถึงความสงบสุขและสันติสุขของโลก และ โคมไฟที่ไม่รู้จักดับนั้นแสดงถึงความเป็นอมตะของอุดมการณ์อันสูงส่งของนายปรีดี ซึ่งประกอบด้วยประชาธิปไตย เสรีภาพ และสันติภาพ

การเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

พิธีเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ มีขึ้นในวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙ ซึ่งเดิมสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสนมหาเถระ) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก จะเสด็จมาเป็นองค์ประธาน แต่เกิดประชวรกระทันหัน จึงมีพระบัญชาให้สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาสภมหาเถระ) มาเปิดแทน อย่างไรก็ตามในแผนป้ายที่เตรียมไว้แล้วก็ยังคงจารึกข้อความไว้ว่า

อนุสรณ์สถานนี้

สร้างขึ้นโดยความร่วมมือร่วมใจร่วมเสียสละ
ของศิษยานุศิษย์และประชาชนชาวไทย
ผู้ระลึกถึงคุณูปการของ ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์
และ
สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ
(วาสนมหาเถระ)
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
ได้เสด็จเปิดอนุสรณ์สถานนี้
เมื่อวันที่ ๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๙

อนุสรณ์สถานแห่งนี้ ผ่านร้อน ผ่านหนาว ผ่านแดด ผ่านฝน ผ่านพายุ รวมทั้งผ่านเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มาหลายครั้ง จึงชำรุดทรุดโทรมลงตามความเป็นอนิจจัง

มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ เห็นสมควรบูรณะซ่อมแซมอนุสรณ์สถานให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ โดยได้รับความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นศูนย์กลางในการให้ผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคเงินสมทบทุน

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อัสมมหาเถระ)

● เป็นประธานแทนองค์สมเด็จพระสังฆราช (วาสนมหาเถระ)

ในพิธีเปิดอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ วันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๒๙

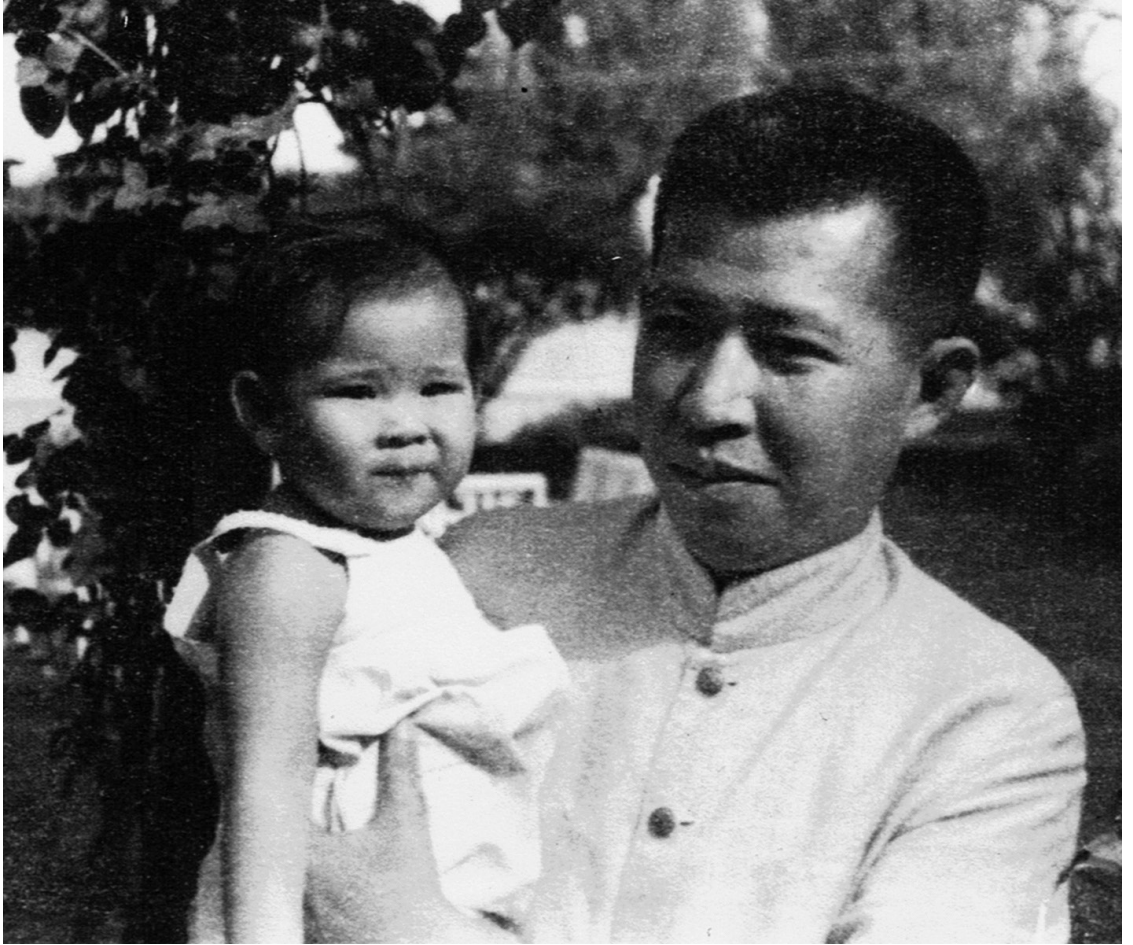
วาทินี คุชฎี สุดา
ที่อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์

โครงการดังกล่าว สรุปลยอดเงินบริจาคเป็นจำนวนทั้งสิ้น ๔,๔๗๐,๖๖๖ บาท และได้ทำการบูรณะซ่อมแซมอนุสรณ์สถานอีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ ขอขอบคุณมา ณ ที่นี้ด้วย

อนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดำเนินการภายใต้มูลนิธิปรีดี พนมยงค์ จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๖ คณะกรรมการมูลนิธิมีมติเป็นเอกฉันท์ว่า สมควรโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินและสิ่งปลูกสร้างทั้งหมดให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นผู้ดูแลรักษา เพื่อสานต่ออุดมการณ์เพื่อชาติและราษฎรไทยของนายปรีดีอย่างมีประสิทธิภาพสืบต่อไป โดยการโอนกรรมสิทธิ์สำเร็จเป็นที่เรียบร้อยเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖

หวังว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะรังสรรค์อนุสรณ์สถานแห่งนี้ให้เป็นห้องเรียนประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตสำหรับอนุชนคนรุ่นใหม่และผู้สนใจ ได้ศึกษา ค้นคว้า และสืบทอดอุดมการณ์ของรัฐบาลราษฎรอาวุโสปรีดี พนมยงค์ ตลอดไป

● | ปรีดีอุ้มวาสนีเมื่ออายุ ๑ ขวบ
● | ถ่ายรูปที่ทำเนียบท่าช้าง

คิดถึง อาจารย์ปรีดี

วาทินี พนมยงค์ สายประดิษฐ์
(ผู้ให้สัมภาษณ์)

หลังจากงานอัฐิธาตุรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ ในวันที่ ๗-๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๙ ไม่นานนัก ในวันที่ ๑๔ เดือนเดียวกัน ห้องสมุดโกมลศิมทอง ณ สำนักงานมูลนิธิ แห่งนั้น ได้เชิญคุณดุษฎี และคุณวาดิ พนมยงค์ บุตรสาว สองคนสุดท้องของท่านมาสนทนาพิเศษ โดยในวาระนั้นได้ ใช้คำขวัญว่า “ปรีดีนิวัตสังจะคืนเมือง” การเสวนานี้จึงมีขึ้น เพื่อเป็นการช่วยกันประกาศ ช่วยกันเชิดชูเอาไว้ถึงความถูกต้อง และความเป็นธรรมในสังคม สำหรับบรรยากาศในการเสวนา เป็นไปอย่างเป็นกันเอง เพราะอยากจะเน้นแง่มุมด้านชีวิต ส่วนตัวของอาจารย์ปรีดี เนื่องจากงานด้านอื่นๆ มีปรากฏ ทั่วไปจำนวนพอสมควรแล้ว

อย่างไรก็ดี การเสวนาในวันนั้น คุณวาดิเป็นผู้ตอบ เกือบทั้งหมด จึงละชื่อผู้ตอบไว้ มีเพียงตอนเดียวที่คุณดุษฎี ตอบ ซึ่งได้ใส่ชื่อกำกับไว้แล้ว นอกจากนี้ ในการพิมพ์ครั้งนี้ บรรณาธิการได้เรียบเรียงบทสัมภาษณ์ให้ถูกต้องและกระชับ มากขึ้นด้วย ทั้งนี้ นับว่าน่าเสียดายที่ในฉบับพิมพ์ครั้งแรก ระบุไว้แต่เพียงว่า “ผู้ร่วมเสวนา” สนทนากับ “วาดิ” จึงไม่อาจ ทราบได้ว่าผู้ร่วมเสวนามีใครบ้าง

บรรณาธิการ

ช่วงเวลาไหนที่วิกฤตที่สุดในชีวิตของคุณพ่อ และรู้สึกอย่างไรต่อสภาพการณ์นั้น เพราะตอนนั้นพี่ยังอายุน้อย

ในตอนนั้นพี่อายุ ๖ ขวบ รู้สึกว่าเหตุการณ์สมัยเด็ก ๆ ที่พี่สามารถจำอยู่ในสมองได้ตลอดเวลา คือเหตุการณ์ในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๙๐ พวกทหารเขามาบุกที่ทำเนียบทำซ้าง ไม่เข้าใจว่าทำไมเขาถึงได้มาทำกับครอบครัวเราอย่างนี้ ตอนนั้นแม่ตะโกนบอกว่า “อย่ายิง ที่นี้มีแต่ผู้หญิงและเด็ก ๆ” เท่านั้น เพราะตอนนั้น คุณพ่อหลบออกไปแล้วทางท่าเรือตัวเองรู้สึกว่า ทำไมแม่จะมีแต่ผู้หญิงและเด็ก แต่รถถังก็ยังคงเข้ามาได้ พวกทหารที่บุกเข้ามาเพื่อจะมาจับตัวท่าน ไม่ได้เข้าใจว่าครอบครัวจะทำด้วยหรือเปล่า

อีกเรื่องเกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคต จำได้ว่า เมื่อเด็ก ๆ อยู่ที่โรงเรียนดุริยางคสถาน และที่โรงเรียนนั้นก็มียุโรปของคุณพ่อติดอยู่ มีอยู่วันหนึ่งไม่ทราบใครไปเขียนได้รูปว่า “ปริศนา ร.๘” ตอนนั้นพี่สัก ๗-๘ ขวบ ร้องให้อย่างมากเลย ถึงแม้ไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร แต่รู้สึกว่าทำไมมากล่าวร้ายคุณพ่อขนาดนี้ ใครก็ตามต้องมีเจตนาร้าย ตัวเองเสียใจ แต่ก็ไม่เข้าใจอะไรมากไปกว่านี้ พี่เชื่อความบริสุทธิ์ของคุณพ่อ

ในช่วงที่จำความได้และได้เห็นเหตุการณ์นั้น หลังจากนั้นแล้ว ความคิดหรืออะไรต่างๆ เปลี่ยนไปอย่างไร

เด็ก ๆ ก็รู้สึกว่า คนแวดล้อมมองเราไม่เหมือนกับแต่ก่อนนี้ โดยเฉพาะมองว่าเราเป็นลูกของคนที่ถูกกล่าวหาว่าทำอะไรมีดีมีร้ายต่อสถาบันสูงสุดในขณะนั้น ถึงแม้เป็นเด็กไม่รู้เรื่องว่านี่คือเหตุการณ์ทาง

ด้านการเมืองอย่างหนึ่ง แต่รู้สึกว่าคุณมันกระทบกระเทือนมาถึงตัวเรา
ทุกคนด้วยเหมือนกัน

คุณพ่อได้ลี้ภัยไปอยู่ที่เมืองจินตอไนหน

ท่านไปประเทศจีนตั้งแต่ก่อนที่จะมีการปลดแอกทั่วประเทศจีน
ท่านอยู่ที่เซี่ยงไฮ้ก่อน แล้วมาอยู่ที่ฮ่องกง ต่อมาจึงเดินทางไปเมือง
ท่าเรืออยู่ทางมณฑลชางตุง แล้วก็มาปักกิ่ง ได้ร่วมพิธีสถาปนาสาธารณ
รัฐราษฎรจีนที่จัตุรัสเทียนอันเหมินด้วย ซึ่งตอนนั้นน้อยคนเหลือเกินที่
เป็นชาวต่างประเทศ นอกจากคณะรัฐบาลโซเวียตซึ่งตอนนั้นเป็นมิตรกับ
ประเทศจีน ก็มีคณะคนไทยซึ่งรวมทั้งคุณพ่อด้วย

ท่านไปอยู่คนเดียวเขียนจดหมายส่งมาที่บ้านหรือเปล่า

เขียนไปถึงคุณแม่เป็นภาษาอังกฤษ เพราะไม่ได้ส่งโดยตรง ต้อง
ฝากคนอื่นเขามา ฝากกันต่อๆ มา นั่นก็คือการติดต่อที่จะให้คุณแม่พาพี่
๒ คน (คุณพี่และวาณี) ไปเมืองจีน

ที่ลี้ภัยไปอยู่เมืองจีนเป็นเพราะเหตุว่าท้อใจหรือหมดกำลังใจไม่ อยากจะยุ่งแล้ว?

นี่ละ รู้สึกจะเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่ท่านมี คือท่านไม่เคยแสดง
อาการท้อใจและไม่ได้บ่นด้วยว่าที่ตัวเองทำไปนั้นอาจจะผิด ไม่เคยบ่น
จนกระทั่งหลายต่อหลายคนเคยพูดเหมือนกันว่า ถ้าเขาโดนสภาพเช่น
เดียวกับท่าน เขาไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ ถึงแม้ว่าคุณพ่อถูกกลั่น
แกล้ง ใส่ร้ายต่างๆ แต่ท่านมีเจตนาบริสุทธิ์ที่อยากจะทำอะไรเพื่อความ
เจริญของบ้านเมือง ก็ไม่เห็นท่านแสดงอะไรในทำนองนั้น แม้กระทั่งเมื่อ
ไปฝรั่งเศสแล้ว

แล้วคุณแม่ในฐานะที่เป็นผู้อยู่เคียงข้าง เคยท้อใจหมดกำลังใจไหม

ของคุณแม่นั้นมี บางครั้งก็รู้สึกน้อยใจ ที่เห็นคุณพ่อทำอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมืองตั้งเยอะแยะ แต่สิ่งที่ได้รับตอบแทนก็คืออย่างนี้ คือคุณแม่รู้สึกท้อใจ แต่ของคุณพ่อไม่เคยเลย

คุณแม่มีส่วนช่วยในงานของคุณพ่อบ้างหรือเปล่า ถ้าเป็นผู้หญิงอื่นอาจจะไม่อยู่แล้ว

ครั้งแรกสุด ตอน ๒๔ มิถุนายน ๒๕๗๕ คุณแม่ไม่มีส่วนร่วมด้วย ครั้งนั้นคุณแม่ยังอายุน้อย แล้วยังมีลูกน้อย ๆ เพราะฉะนั้นยังไม่ค่อยเข้าใจการเมือง แต่ว่าตั้งแต่แต่งงานกันมา คุณแม่ก็ได้ช่วยคุณพ่อทำโรงพิมพ์ โดยเป็นคนทีจดตามคำบอก ทำให้ได้ความรู้ต่าง ๆ จากคุณพ่อ

ต่อมาสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ จำได้ว่าคุณแม่มีส่วนช่วยอย่างมาก สมัยเสรีไทย เพราะเป็นเรื่องลับไม่สามารถเปิดเผยกับใครได้ แต่ในฐานะที่เป็นเพื่อนคู่ชีวิตกัน มีงานอะไรก็ได้ช่วยกัน มีการแลกเปลี่ยนกัน การให้กำลังใจช่วยก็มีด้วยกันทั้งคู่

เท่าที่ประมวลเหตุการณ์ในชีวิตของท่านมา ชะตากรรมของท่านที่เกิดขึ้นไปรับกันกับที่ท่านอาจารย์เคยเขียนจดหมายฉบับหนึ่งที่ท่านเขียนถึงภรรยาในเรื่อง ๒๕๗๕ มีอยู่ตอนหนึ่งว่า “การเมืองก็การเมือง การส่วนตัวก็ส่วนตัว” ท่านพยายามไม่ให้การบ้านหรือเรื่องครอบครัวไปมีผลต่อเรื่องการเมืองที่ท่านทำอยู่ แต่สุดท้ายที่มันเกิดขึ้นก็คือ ผลทางการเมืองมันมาเข้าหาเรื่องภายในครอบครัวในบ้าน ที่ทำให้ต้องได้รับชะตากรรม อยากทราบว่าในฐานะลูก มีความรู้สึกอย่างไร

ที่ว่า การส่วนตัวกับการเมืองแยกออกจากกันนี้ เท่าที่ตัวเองสังเกต และเข้าใจ คือไม่อยากให้ครอบครัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับกิจการของสามี สมัยที่คุณพ่อยังมีตำแหน่งหน้าที่ คุณแม่ไม่เคยจะต้องเข้าไปยุ่ง เช่นไปรับเงินหรือทำอะไรได้โตะอย่างนั้น แต่เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ไม่ใช่เรื่องการเมืองสำหรับคนใดคนหนึ่งแล้ว แต่เป็นเรื่องที่คนไทยทุกคนต้องร่วมด้วย ฉะนั้น คุณแม่ก็มีส่วนร่วมอยู่ด้วย คือรับรู้ ส่งข่าวในการติดต่อ ลอบปรึกษา คนโน้นคนนี้ ที่พูดถึงแยกการเมืองกับการบ้านมันเป็นอย่างนี้ แต่ตอนหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว การเมืองได้เข้ามามีส่วนร่วมพัวพันกับครอบครัวอย่างมาก เพราะไม่เพียงแต่ทำร้ายข้าราชการทางด้านการเมืองเท่านั้น แต่ครอบครัว ภรรยา ลูก ๆ ก็ถูกทำร้ายไปด้วยหลีกเลี่ยงไม่ได้

สมัยที่อยู่ด้วยกัน คุณพ่อได้ถ่ายทอดความคิดทางด้านสังคมนิยม หรืออะไรให้ครอบครัวบ้างไหม

คุณพ่อเป็นพ่อที่ให้กำเนิดเรา พร้อมกันนั้นก็เหมือนกับเป็นครูของพวกเรา ลักษณะนี้ คุณพ่อมีต่อคุณแม่ด้วยเหมือนกัน อย่างเช่นที่ทำโรงพิมพ์แล้วให้แม่เป็นผู้รับคำบอก ก็เป็นวิธีให้ความรู้วิธีหนึ่ง อย่างชีวิตในบ้าน เห็นได้เลยว่าไม่ใช่จะเรียกมาสอนโดยตรง แต่ว่าเป็นการคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นธรรมดา นั่นก็เป็นวิธีหนึ่งที่ทำให้ความคิดทางการเมือง หรือแม้กระทั่งการสนทนาในโต๊ะอาหาร ก็ให้ความคิดทางการเมืองด้วย ยกตัวอย่างง่าย ๆ การรับคำบอกจะต้องเข้าใจในสิ่งที่ท่านอธิบายด้วย เช่น ท่านเขียนตำราทางสังคมศาสตร์ ก็ไม่เพียงเขียน ต้องสรุปให้ฟังด้วย คนหนึ่งเขียนก็ให้อีกคนหนึ่งอ่าน นั่งฟังด้วยกันว่าข้อความที่เขียนคืออะไร นี่คือสมัยตั้งแต่ตอนที่อยู่เมืองจีนใช้วิธีการนี้

● สุขปรีดา, ลลิตา, พูนสุข, วาณี, สุกดา, ปรีดี, ดุษฎี, ปาล
ที่ทำเนียบท่าช้าง ก่อนที่บ้านจะแตก แต่สาแทรกไม่ขาด

● วาณี, ดุษฎี, พูนสุข, ปรีดี

● ณ บ้านพักที่กว้างโจ้ว ประเทศจีน พ.ศ. ๒๔๙๙

แล้วเคยมีเรื่องหรือประเด็นอะไรที่ถกเถียงกันอย่างรุนแรงคือไม่เห็นด้วยกันเลยไหมแล้วแก้ปัญหาอย่างไร

ก็มีเหมือนกันนะคะ ไม่ใช่ความคิดเห็นของพ่อแม่กับลูกจะต้องเหมือนกันตลอด แม้แต่คนๆ เดียวกัน ความคิดบางขณะอาจจะไม่ตรงกันก็ได้ พูดถึงปัญหาความคิดที่แตกต่างกันนั้น ถ้าเป็นความคิดทางการเมือง จุดใหญ่ๆ ส่วนใหญ่เราไปในทางเดียวกัน เพราะเราต่างต้องการให้บ้านเมืองของเรามีความเจริญ มีความเป็นธรรมในสังคม อย่างเช่นเรื่องการยุติกันดี เหล่านี้ตรงกัน ที่มีแตกต่างกันก็คือทางที่จะไปสู่สิ่งเหล่านี้จะไปด้วยวิธีไหน เมื่อไม่เห็นด้วยกันแล้ว ก็ถกเถียงกัน แต่เราถกเถียงด้วยความบริสุทธิ์ใจของเราเอง ที่เราคิดว่าอันนี้ถูก ท่านก็คิดว่าของท่านถูก แต่ไม่ใช่มีเจตนาจะตัดแปลงของของท่าน จนท่านมาเห็นด้วยกับเราทั้งหมด เพียงแต่อยากจะได้แสดงว่าเราเห็นของเราเองอย่างนี้

เรื่องนี้ท่านตามใจหรือว่าคัดค้าน อย่างสมมติว่า พ่อเป็นประชาธิปไตย และลูกเป็นสังคมนิยมขึ้นมา ท่านมีการคัดค้านหรือให้อิสระเต็มที่

ลูกมีอิสระเต็มที่ แต่แน่นอนท่านก็อยากให้เราเห็นด้วยกับความคิดของท่านด้วยเหมือนกัน คือถ้าเราคิดว่าเราคิดอย่างนี้ถูกต้อง ท่านก็ไม่ได้จะให้เราต้องคล้อยตามท่านไปเสียหมด แต่ท่านก็พยายามโน้มน้าวว่าสิ่งที่ท่านคิดนี่ก็เป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมือนกัน และท่านมีประสบการณ์มากกว่าเราไม่ค่อยมีประสบการณ์ อันนี้ก็จริง บางครั้งความคิดก็อาจอ่อนหัดด้วย เพราะอย่างพี่จากเมืองไทยไป เรื่องเมืองไทยพี่เรียนรู้ไปจากชีวิต ๑๑ ปีในเมืองไทย ซึ่งมันก็น้อยเหลือเกิน และหลังจากนั้นก็อ่านหนังสือพิมพ์บ้าง อ่านหนังสือต่างๆ บ้าง ที่บ้านหนังสือเยอะ ก็อ่านหนังสือก็เยอะ ประสบการณ์ก็เรียนรู้จากอันนี้ มันเลยไม่ใช่เรียนรู้ไปจากประสบการณ์ที่เป็นจริง แต่ของท่านนั้นก็คือ ชีวิตที่เคยผ่านมาเป็นมา ซึ่งไม่เชิงเป็นบท

เรียนโดยเฉพาะหรือไม่เคยเป็นสูตรสำเร็จ แต่จะพูดบอกว่า ที่ท่านเห็นมา ผ่านมาเป็นอย่างนี้ คือเราไม่สามารถจะเอาสภาพที่เราเห็นในต่างประเทศ มาแทนสภาพของเมืองไทยที่เป็นอยู่

ท่านอาจารย์ปลุกฝังเรื่องความรักชาติหรือรักเมืองไทยหรือไม่

เรื่องปลุกฝังความคิดรักชาติ เราเห็นจากตัวท่านเอง นอกจาก วิธีที่บอกมาแล้ว เช่น ให้เรารับคำบอกมาจดในสิ่งที่ท่านอยากให้เรา เรียนรู้ รับรู้ เวลาพูดคุยเราก็สามารถเห็นได้เองว่า ท่านพยายามที่จะ ยึดถือผลประโยชน์ของชาติไทยให้สำคัญยิ่งกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ตามที่ใน จดหมายฉบับหนึ่ง ท่านได้เคยกล่าวว่าจะไม่ยอมให้เมืองไทยไปขึ้นอยู่กับ ประเทศใดทั้งสิ้น ตัวท่านเองเคยได้สู้เพื่อเอกราชของชาติมาแล้ว ฉะนั้น ความคิดเรื่องนี้ของท่านรู้สึกรุนแรงมาก ดังนั้น จะให้ยอมคนอื่นโดยที่ ต้องเสียผลประโยชน์ของประเทศไทยนั้นไม่ได้ หลายหนที่ท่านเคยพูดว่า ชาติไหนเขาก็ต้องนึกถึงชาติเขาว่าสำคัญกว่า คือบางครั้งก็มีบ้างเหมือนกัน ในโลกนี้ที่จะให้เกิดความรักในเพื่อนมนุษย์กัน หรือในระหว่างผู้ที่ถูก เอารัดเอาเปรียบด้วยกัน จนอาจจะไม่มีปัญหาเรื่องชาติ แต่ท่านบอกว่า ชาติยังคงมีอยู่ และผลประโยชน์ของชาติย่อมอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ว่าชาติไหน ท่านพยายามเน้นทางด้านนี้ อันนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการ ปลุกฝังความคิดรักชาติ

ส่วนคุณธรรมด้านอื่นๆ คิดว่า เราพบจากการปฏิบัติของคุณพ่อเอง คือท่านใช้ชีวิตสมถะมากเลย เสื้อผ้าที่ท่านใช้ ถ้าไม่ถึงกับดูไม่ได้ ท่านก็ไม่เคยออกไปซื้อหามาใช้เพื่อความสวยงาม เพียงแต่ใส่ให้สบาย ดู สุภาพเรียบร้อยก็พอ แล้วเรื่องรับประทาน ท่านก็ไม่ใส่สร้อยสร้อย ที่บ้านมีอะไรทานก็ทาน ไม่ได้ออกไปเที่ยวหรือไปทานข้าวนอกบ้าน และเท่าที่ ฟังหลายต่อหลายคนเล่าให้ฟัง และตัวเราเองก็ประสบ คือท่านชอบอ่าน

และค้นคว้าอยู่กับหนังสือหนังสือมากกว่า เพราะฉะนั้นที่จะออกไปพักผ่อนหย่อนใจจึงไม่ค่อยมีเท่าไร ท่านใช้ชีวิตสมถะ เรียบง่าย คือไม่ได้เรียกร้องอะไรเท่าไรเลย แม้แต่ลูกหลานจะช่วยจัดการให้อย่างไร ก็ยังดำเนินชีวิตอย่างนั้น

อีกอย่างหนึ่งที่ท่านพยายามสอนและพูดอยู่เสมอคือต้องเป็นคนซื่อตรง ยกตัวอย่างลูกหลานบางคนขึ้นรถไฟใต้ดิน โดยไม่ซื้อตั๋วหรือใช้วิธีการอะไรที่ไม่ค่อยถูกต้องนัก ท่านก็จะโมโหทันที บอกไม่ชอบให้ใช้วิธีนี้ ไม่มีสตางค์ซื้อตั๋วรถ บอกมาสิจะให้ แต่ไม่ชอบให้มาเอาไรต์เอาเปรียบกัน แม้กระทั่งเรื่องเล็กน้อยท่านก็ไม่ชอบ เรื่องนี้ท่านพูดอยู่เสมอเลยว่า คนเราจะต้องมีความตรงไปตรงมา

คงต้องมีคนมาให้ใต้โต๊ะ ติดสินบนท่านแน่ๆ ไม่ทราบที่ท่านมีวิธีการจัดการอย่างไร

มั่นใจว่าคุณพ่อคงไม่รับแน่ แต่อาจจะให้กับคนใกล้ชิด คนอื่นอันนี้อาจจะเป็นไปได้ แล้วพี่ก็อยากจะให้เป็นว่าในฐานะลูก คุณพ่อเป็นคุณพ่อที่ดีมาก และเป็นคนประเสริฐของลูก แต่ในขณะที่เดียวกันพี่อยากชี้ให้เห็นว่าท่านก็เป็นปุถุชนธรรมดาด้วยเหมือนกัน คือหมายความว่า บางครั้งท่านโกรธเราโดยไม่มีเหตุผล นั่นก็เป็นได้ หรือบางทีอาจจะมีการมองอะไรบางสิ่งบางอย่างหรือบางบุคคลเพียงด้านเดียว หรือมีความคิดของท่านเองที่บางครั้งไม่ตรงกับความเป็นจริง นั่นก็มีได้เหมือนกัน ไม่ใช่ว่าสิ่งที่ท่านคิด ท่านทำจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งหมด แต่เมื่อรวมหลาย ๆ อย่างเข้าด้วยกันแล้ว ความคิดหรือสิ่งที่ท่านดำเนินชีวิตอยู่นั้นเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งๆ ที่มีข้อบกพร่องเหล่านั้น และท่านเองก็ไม่ชอบการนับถือบูชาบุคคลอย่างเป็นเทพเจ้า เทพสมมติ ท่านไม่ชอบให้เป็นอย่างนั้น

อีกคุณธรรมที่ท่านหมั่นสอนลูกหลานอยู่เสมอ คือ การใช้แรงงาน

“

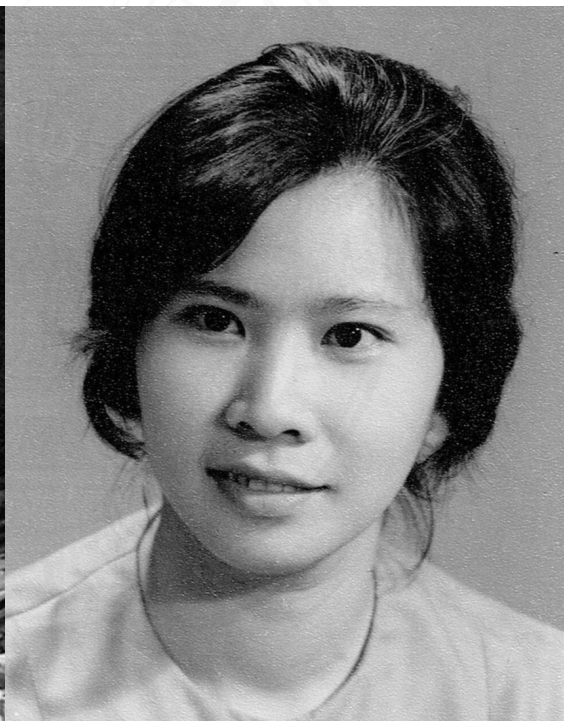
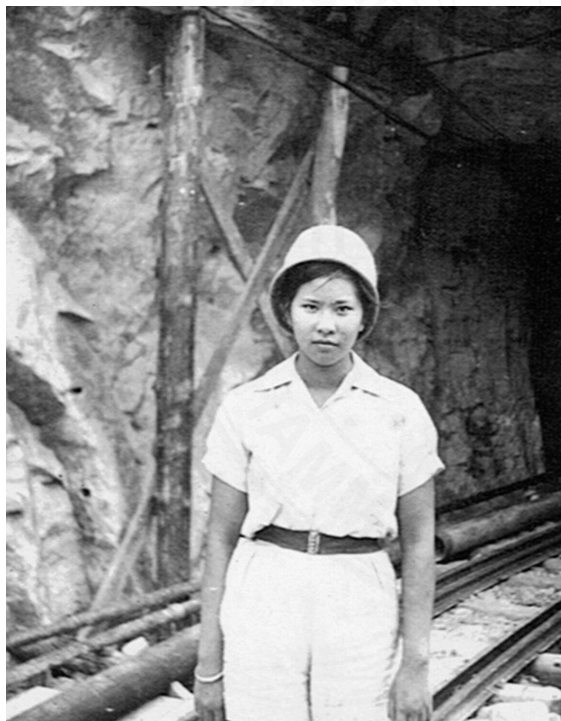
ในฐานะลูก คุณพ่อเป็นคุณพ่อที่ดีมาก และเป็นคนประเสริฐของลูก แต่ในขณะที่เดียวกัน เมื่อยากลำบากก็เห็นว่าท่านก็เป็นบุคคลธรรมดา ด้วยเหมือนกัน คือหมายความว่า บางครั้ง ท่านโกรธเราโดยไม่มีเหตุผล นั่นก็เป็นได้ หรือ บางทีอาจจะมีการมองอะไรบางอย่าง หรือบางบุคคลเพียงด้านเดียว หรือมีความคิด ของท่านเองที่บางครั้งไม่ตรงกับความเป็นจริง นั่นก็มีได้เหมือนกัน ไม่ใช่สิ่งที่ท่านคิด ท่านทำจะต้องเป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งหมด แต่เมื่อรวมหลายๆ อย่างเข้าด้วยกันแล้ว ความคิดหรือ สิ่งที่ท่านดำเนินชีวิตอยู่นั้นเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งๆ ที่มีข้อบกพร่องเหล่านั้น และท่านเองก็ไม่ชอบการนับถือบูชาบุคคลอย่างเป็นทางการเจ้า เทพสมมติ ท่านไม่ชอบให้เป็นอย่างนั้น

”

สำหรับที่บ้านทุกคนต้องทำงานกันเอง เด็ก ๆ อาจมีคนช่วยเหลือบ้าง แต่เมื่อโตๆ ทุกคนจะต้องมีงานทำในส่วนของเราเอง หรือรับใช้พ่อแม่ หรือช่วยเหลือคนอื่น เช่น ลูกที่ไปอยู่กับท่านที่เมืองจีน ในสมัยนั้นก็ต้องไปทำงานในโรงงานหรือในชนบท ท่านสนับสนุนมาตลอด ไม่ได้คัดค้านที่จะให้เราไป แต่บอกว่าเป็นโอกาสหนึ่งที่จะได้เรียนรู้ชีวิตด้วย หรือแม้กระทั่งก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตเพียงอาทิตย์เดียว ที่อาจารย์สุภา ศิริमानนท์ ขอให้อดีตเสีงส่งให้หลานอาจารย์สุภา ๒ คน คำพูดคำหนึ่งที่ท่านพูด

● (ซ้าย) ที่เหมืองถ่านหิน (ขวา) วาณิที่เมืองจีน

● ไปช่วยชาวนาเกี่ยวข้าว เมืองกว่างโจ้ว พ.ศ. ๒๕๐๐

เท่าที่จำได้ คือ “การทำงานหรือแรงงานเป็นบ่อเกิดของความไพบูลย์” คือ ท่านพยายามเน้น จนกระทั่งแม้ในระยะหลัง ไม่ใช่เพียงแต่กับลูกเท่านั้นที่จะเป็นด้านนี้ แต่กับเด็กรุ่นใหม่หรือชนรุ่นใหม่ ท่านก็อยากให้เห็นใจเกี่ยวกับการใช้แรงงาน ท่านพูดมาตลอดว่าเราอย่าไปดูถูกคนที่ใช้แรงงาน เขามีอะไรที่เราจะเรียนรู้อะไรจากเขาได้ ไม่ใช่ที่เราเรียนหนังสือแล้ว เราจะมีความรู้เหนือไปกว่าเขาทั้งหมด

อาจารย์ปรีดีเป็นแบบอย่างของความเป็นพ่อที่ดี นอกจากความเป็นพ่อแล้ว ท่านยังเป็นครูที่ดีของลูก สิ่งหนึ่งที่ท่านพยายามให้คือความรู้ไม่เพียงเป็นแค่ความรู้ที่ประเทืองสติปัญญา แต่ยังพยายามจะให้ลูกมีความรู้สึก มีสำนึกที่จะรักชาติ รักราษฎร ซึ่งเป็นเรื่องหลักในจดหมายทุกฉบับที่ท่านอ่านนี้ไม่ว่าอาจารย์ท่านจะเขียนถึงลูกหรือคนอื่น ๆ ท่านมักจะพูดว่าไม่ใช่ความรู้ที่ลอยออกไปจากความรู้ที่นำไปใช้เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ของประเทศชาติ ตรงจุดนี้ในฐานะลูก เคยรู้สึกใหม่บ้างบางครั้งคุณพ่อยึดเยียดอะไรให้ คือ นอกจากความรู้แล้ว คุณพ่อยึดเยียดอะไรที่มากกว่านั้นหรือเปล่า คือถ้าเป็นเด็กสมัยใหม่ ในรั้วมหาวิทยาลัย บางครั้งพอครูอาจารย์สอน เราจะรู้สึกทันทีว่าท่านยึดเยียดความคิดบางอย่างให้แก่เรา ซึ่งบางทีเราไม่เห็นด้วย

(คุณหญิง: บางครั้งรู้สึกว่าท่านเป็นครูมากกว่าพ่อ ลักษณะนี้มีมาก)

หลายหน บางเรื่องเราไม่เข้าใจ ไม่เห็นด้วย ก็มีหลายประเด็นอย่างบรรยากาศในบ้าน ตอนนั้นเรายังเป็นเด็ก พออยู่ใกล้ก็รู้สึกว่าคุณมีแต่เรื่องสั่งสอนเรื่องให้ความรู้จนไม่มีเวลาหายใจ คือที่บ้านนั้นแปลกคนอื่นเข้ามาเขารู้สึกทันทีว่าแปลก ที่ว่าครอบครัวที่แปลกคือ นาน ๆ จะนัดมานั่งคุยสักที ใครมีอะไรก็มาพูดกัน เราก็ยังไม่ค่อยเคยชินในระยะหนึ่ง

ท่านเคยพักผ่อนอย่างไร

ตอนที่อยู่บนเกาะซาเมียน เมืองกว้างโจ้ว สาธารณรัฐราษฎรจีน ท่านมักไปเดินรอบเกาะ ไปดูชีวิตของชาวบ้าน อย่างอยู่ที่กว้างต้ง ท่านก็เดินชอกแซกไปดูว่าเขาอยู่กันอย่างไร ไปแวะคุย แม้จะพูดภาษาจีนไม่ค่อยคล่อง ก็จะใช้ภาษาง่ายๆ ลักษณะนี้ท่านมีมาตลอดจนกระทั่งไปอยู่ฝรั่งเศส จนในระยะหลังคนในละแวกองโตนี่ จะรู้จักทักทายเป็นเพื่อนไปหมด แล้วมักถามว่าเขามีความเห็นอย่างไร อย่างมีเจ้าของโรงพิมพ์ใกล้ๆ บ้าน เขาไม่รู้ว่าคุณพ่อเป็นใคร แต่เขาใช้คำพูดว่าเพื่อนของผมเอง เพราะชอบไปคุยไปหา เขาเลยเรียกอย่างนั้น ลักษณะนี้รู้สึกว่าคุณไม่ถือตัวที่จะไปคุยแลกเปลี่ยน ทำให้รู้จักชีวิตคนอื่นมากขึ้น หลายต่อหลายอาชีพด้วยกัน ไม่ใช่รู้แต่ในด้านวิชาการ อย่างที่พูดถึงเมื่อกี้ว่าละครครอบครัวทางบ้านเหมือนกับเป็นโรงเรียน เหมือนกับพ่อเปิดห้องเรียนให้กับลูกมากกว่า

ในความรู้สึกของพี่ รู้สึกซีเรียสไหม หรือไม่ยอมรับบางอย่างเป็นธรรมดา

บางครั้งก็รำคาญที่ต้องมานั่งฟังในวัยนั้น รู้สึกเป็นเรื่องที่หนักคือต้องตั้งความพยายามไว้ ถึงจะติดตามได้ บางทีก็อยากเกเหมือนกันแต่ระยะก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตได้ ๓-๔ ปี ก็มีน้องสะใภ้ลูกพี่ลูกน้องคนหนึ่ง^๑ เขามาเป็นเลขาส่วนตัวท่าน ของเรานานๆ ถึงจะไปช่วยที่ ถ้างานของท่านล้นมือ

---

^๑ นางวิชนี สุนทร-วิจารณ์ ภรรยาของนายยงจิตต์ สุนทร-วิจารณ์ บุตรชายของศาสตราจารย์เย็นและนางเพียงแข สุนทร-วิจารณ์ โดยที่นางเพียงแขเป็นน้องสาวของท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์.

ท่านเคยตีลูกไหม

แต่ก่อนก็มีบ้าง

แล้วอย่างปัญหาครอบครัวมีบ้างไหม ตอนที่ทำงานมาก

เดี๋ยวนี้เรามากพูดถึงปัญหาครอบครัว พ่อ แม่ ลูก ขาดความอบอุ่น
เรื่องนี้ เราเองก็ไม่ได้รู้สึกเรียกร้องว่า พ่อแม่ต้องมาเอาใจใส่ถามไถ่อะไร
อย่างนั้น สภาพสังคมในตอนนั้นไม่เหมือนตอนนี้ ถึงแม้พ่อจะไม่ได้ให้
เวลากับลูกมาก แต่เราก็ไม่เคยคิดน้อยใจหรือว่าทำให้เกิดปัญหาสังคม
อย่างที่พูดถึง

อยู่ใกล้ชิดคุณแม่มากกว่า หรือว่ากับคุณพ่อ

รู้สึกว่าคุณแม่มากกว่า คุณแม่ใกล้ชิดกว่า

เคยมีสักครั้งไหมที่รู้สึกว่า ไม่น่าเกิดมาโดนชะตากรรมเช่นนี้

ไม่เคยคิดที่ว่าทำไมต้องเกิดมาเป็นลูก แล้วต้องประสบชะตากรรม
อย่างนี้ อาจคิดว่าจำยอมรับสภาพมากกว่าในส่วนนี้

เป็นเพราะว่าท่านอาจารย์ด้วยหรือเปล่าที่สอนในแง่ของการรอคอย
การอดทน ในส่วนของคุณธรรม เพราะว่าอย่างที่อาจารย์ว่า สักวัน
หนึ่งสัจธรรมจะกลับมา เชื่อกันว่าความถูกต้องเกิดขึ้นในอนาคต
ก็เลยยอมรับสภาพเช่นนั้นในขณะนั้นได้

ส่วนหนึ่งก็อาจจะมาจากที่ว่า คุณพ่อเป็นตัวอย่างโดยตัวท่านเอง
แต่อีกอย่างก็คือ ชีวิตของเราที่ได้รับการศึกษาและประสบการณ์ส่วนตัว
ทำให้ประกอบกันขึ้นว่า สักวันหนึ่ง สัจธรรมย่อมปรากฏขึ้นมา

อาจารย์มีใครที่เป็นตัวอย่างหรืออยู่ในอุดมคติไหม

ท่านไม่เคยพูดถึงใครโดยเฉพาะ แต่ท่านยอมรับในบุคคลหลายต่อหลายคนที่เป็นผู้ที่ไม่เพียงแต่มีความรู้ความสามารถ แต่เป็นผู้ที่มีคุณธรรมมีประโยชน์ ท่านพูดรวมๆ ไม่เฉพาะใครเลย ไม่เคยเฉพาะเจาะจง

ทางด้านการเมืองไทย ท่านภูมิใจในผลงานใดบ้าง

ที่ท่านภูมิใจมาก คิดว่าเรื่อง ๒๔ มิถุนายน ๒๕๓๕ และหลังจากนั้นมาที่ท่านได้แก้ไขสนธิสัญญาไม่เป็นธรรมของประเทศต่างๆ หรือการยกเลิกภาษีอากร ท่านก็พูดถึงเสมอ และอีกหลายๆ เรื่อง รวมทั้งการก่อตั้งขบวนการเสรีไทย รู้สึกเรื่องหลังนี้เป็นเรื่องที่ท่านภาคภูมิใจมาก เพราะว่าเป็นที่ยอมรับมาก ท่านเคยพูดหลายครั้งว่าใครจะมาบิดเบือนความจริงในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องขบวนการเสรีไทย ท่านจะยอมให้ไม่ได้ ไม่ใช่ตัวท่านเอง แต่ผู้รักชาติอื่นๆ ต่างก็รวมกันเพื่อรักษาเอกราชของชาติ ต่างมีบทบาทสำคัญอย่างมาก

อาจารย์เคยพูดถึงธรรมศาสตร์ในระยะหลังอย่างไร สภาพของนักศึกษา สภาพของวิชาการ ท่านแสดงความห่วงใยอะไรบ้าง

ในระยะหลังรู้สึกว่ ส่วนมากทางมหาวิทยาลัยติดต่อกับท่านโดยตรง นอกจากที่เป็นศิษย์เก่าของท่าน แต่จะมีเรื่องที่ทำให้รู้สึกเสียใจในบางเรื่อง คือ บางคนแจ้งมาบอกว่า หนังสือของท่านที่วางขายร้านหนังสือที่ธรรมศาสตร์ถูกกลั่นแกล้งโดยห้ามไม่ให้วางขาย ทำให้ท่านรู้สึกเสียใจว่าธรรมศาสตร์ที่ท่านมีบทบาทสำคัญมากในการก่อตั้งขึ้นมา แต่ไม่ได้ยอมรับผลงานของท่าน ท่านเคยบอกเหมือนกันว่า ท่านเองถูกโจมตีทั้งซ้ายทั้งขวา มีทั้งสองด้านด้วยกัน ที่ทำให้ท่านรู้สึกเสียใจเกี่ยวกับ

เรื่องธรรมชาติ ไม่ได้ทั้งมหาวิทยาลัย แต่หมายถึงอาจจะมียุคหนึ่งหรือสองยุคที่ไม่ให้ความสำคัญของท่านแพร่หลาย หรือเผยแพร่ในมหาวิทยาลัย

ท่านคิดอย่างไรเกี่ยวกับกรณี ๑๔ ตุลาคม และ ๖ ตุลาคม

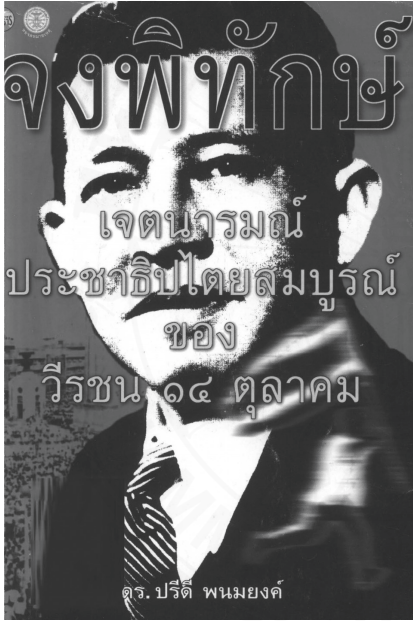
๑๔ ตุลาคม ท่านเคยเขียนไว้เกี่ยวกับเรื่อง “จงพิทักษ์เจตนาธรรม์ ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน ๑๔ ตุลาคม” ส่วนเรื่อง ๖ ตุลาคม ท่านรู้สึกว่าเป็นการกระทำที่ป่าเถื่อน เพราะประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพุทธศาสนา แต่เรากลับทำขนาดนี้ การเผยแพร่ข่าวตอนนั้นเร็วมากเลย ท่านก็รู้สึกเห็นอกเห็นใจนักศึกษา

อาจารย์ปรีดีเคยเกริ่นให้ฟังหรือเปล่าว่า ท่านเคยเห็นธรรมชาติมีความหวังในช่วงที่ใครเป็นอธิการบดีหรือคนไหนเป็นพิเศษ

ถ้าพูดถึง กับธรรมชาติในด้านความใกล้ชิด ก็กับอาจารย์ป่วย อังภากรณ์ ในขณะที่ท่านเป็นอธิการบดียังคงรักษาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน และอาจารย์ป่วยมักมีโอกาที่จะไปปารีส ไปเยี่ยมเยียนท่านอาจารย์ไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน คือเป็นอธิการบดีที่ไม่เพียงใกล้ชิดในด้านที่เป็นอาจารย์ แต่ทางด้านความคิดหลายอย่างก็มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน

เคยมีข่าวว่า โจวเอินไหลเคยจะให้กำลังทหารกับท่านเพื่อมากู้อำนาจในเมืองไทยไม่ทราบว่าเป็นจริงหรือเปล่า

รู้สึกจะไม่ใช่จริงนะ เพราะเคยมีคนหนึ่งนักข่าวต่างชาติเคยถามท่านอาจารย์ ท่านได้กล่าวถึงข้อความเหมือนกันว่าเป็นการประโคมข่าวห่างไกลจากความเป็นจริง เรื่องนี้ไม่มีนะ

ดุษฎี, พูนศุข, ปรีดี, วาณี
ที่เมืองนีซ ทางใต้ของฝรั่งเศส

ท่านเคยคิดจะเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยบ้างไหม

คิดว่าคงไม่นะ เพราะถึงแม้ท่านเองได้ศึกษาลัทธิมาร์กซ์ แต่ท่านไม่ได้คิดว่าตัวท่านจะเป็นคอมมิวนิสต์หรือมาร์กซิสต์ แม้ท่านอาจจะรับได้บางส่วน แต่ไม่ใช่ทั้งหมด เพราะท่านพูดเตือนอยู่เสมอว่า เราจะเอาเป็นสูตรสำเร็จมาไม่ได้ สภาพของแต่ละประเทศไม่เหมือนกัน ของเมืองไทยก็เป็นลักษณะพิเศษของเมืองไทย เพราะฉะนั้นบางสิ่งบางอย่าง ท่านเองท่านก็มีประสบการณ์ชีวิตของท่านที่ผ่านมา มีความคิดทางการเมืองของหลายๆ ฝ่าย มาประสานกัน รวมทั้งปรัชญาของพุทธศาสนาด้วย ฉะนั้นที่จะให้ท่านบอกว่าให้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์นั้น คิดว่าไม่เคยอยู่ในความคิดของท่าน

อาจารย์เฉลิมเกียรติ ผิวฉนวน เคยเขียนไว้ที่หนึ่งว่า มีคนเคยสัมภาษณ์ท่านว่าเป็นมาร์กซิสต์หรือเปล่า ท่านตอบว่า “ไม่” ๓ คำติดๆ กัน

อันนี้ตรงกัน คือท่านคิดว่าความคิดของท่านก็เป็นเฉพาะของท่านเหมือนกัน ไม่ใช่จะต้องเป็นนักลัทธิหรือเอาความคิดทางด้านการเมืองใครมาโดยเฉพาะ

ท่านเชื่อเรื่องสันติวิธีไหม มีความเห็นอย่างไร

เรื่องสันติวิธีท่านเชื่อ เพราะท่านพูดกับเราตั้งหลายหนว่า พวกเราไม่เคยผ่านสงครามมา ไม่รู้ว่าสงครามนั้นเป็นการทำลาย ทำให้เราต้องสูญเสียขนาดหนักสักแค่ไหน ท่านเคยผ่านมา เช่น สงครามโลกครั้งที่ ๒ ตอนครั้งที่ ๑ นั้นท่านอายุไม่มาก และเมืองไทยไม่ได้โดนโดยตรง แต่ครั้งที่ ๒ แม้เมืองไทยจะไม่ได้อยู่ในสมรภูมิที่มีการรบพุ่งกันโดยตรง แต่ก็กระทบกระเทือน ท่านมักพูดเสมอว่าถ้ามีทางที่เป็นไปได้ไม่ควรเลือกวิธีรุนแรง ควรจะเลือกวิธีที่สันติมากกว่า ท่านคำนึงถึงว่า ไม่ควรที่จะให้ชีวิตและ

● ท่านผู้หญิงพูนศุขกับวาณี

● วาณี, ปรีดี, พูนศุข, ดุษฎี ที่กำแพงเมืองจีน

ทรัพย์สินของราษฎร ต้องมาสูญเสียหรือถูกระทบกระเทือนจากภัยของ สงคราม หรือความรุนแรง

ท่านเคยศึกษาเกี่ยวกับเรื่องศาสนาพุทธอย่างไรไหม

เรื่องศึกษาที่ท่านก็สนใจ ท่านเขียน *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ตั้งแต่ปี ๒๕๐๐ เป็นผลผลิตจากการศึกษาพุทธปรัชญา และการศึกษา ทฤษฎีของลัทธิสังคมนิยม เพราะท่านเคยพูดว่า ท่านไม่ได้เป็นมาร์กซิสต์ แต่ท่านคิดว่า ทฤษฎีสังคมนิยมหรือวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าขึ้น และคิดว่า มันเป็นกฎของการพัฒนาจริง ๆ

ในแง่ของการปฏิบัติ เช่น การทำสมาธิ หรือทำกรรมฐาน ท่านใช้เวลา ด้านนี้หรือไม่ อย่างไร

รู้สึกจะไม่ได้กระทำเป็นพิเศษ แต่สมาธินี้เท่าที่สังเกต บางครั้ง อาจจะมีบ้าง เช่น หลังจากทำงานแล้วนั่งพักผ่อน บางทีท่านก็หลับตา คิดว่าในขณะนั้นเป็นการทำสมาธิ แต่ท่านไม่ได้บอกว่านี่เป็นการทำสมาธิ นั้น เพราะขณะนั้น อาจทำสมาธิ แต่ขณะเดียวกันอาจจะกำลังคิดถึงเรื่อง อะไรต่อมิอะไรก็ได้ นี่เท่าที่สังเกตดู

มีจดหมายฉบับหนึ่งที่ท่านเขียนถึงคุณपाल ในช่วงที่คุณपालป่วย ท่านบอกว่ารักษาทางการแพทย์วิทยาศาสตร์แล้วยังไม่พอ ที่ควร ทำควบคู่ไปด้วยคือการวิปัสสนา

ใช่ค่ะ สำหรับที่บ้านค่อนข้างที่จะถูกสอนให้ยึดความคิดที่เป็น วิทยาศาสตร์ ส่วนแบบที่หลงเชื่อมงายในไสยศาสตร์นั้น ท่านคัดค้าน อย่างมาก เรื่องนี้ท่านเป็นตัวอย่างด้วย และพยายามบอกแก่เราด้วย แต่ ท่านเห็นว่าวิปัสสนาไม่ได้ขัดกับหลักทางวิทยาศาสตร์ คือจะทำให้คนมี

จิตใจแจ่มใสและปลอดโปร่งได้ คิดถึงปัญหาอย่างปลงตก โดยเฉพาะคนที่กำลังเจ็บหนักหรือมีปัญหา ทำให้เขาไม่ต้องกระวนกระวายใจว่าจะทำอย่างไร จะเลือกวิธีไหน ซึ่งบางช่วงคนเหล่านี้อาจเกิดความคิดชั่วแล่นที่ไม่เป็นผลดีต่อตัวเองขึ้นมาได้ ฉะนั้น ควรค่อยๆ คิดไป วิธีวิปัสสนาก็ช่วยได้

บั้นปลายของชีวิตท่านหวังอะไร จะทำอะไร

รู้สึกเรื่องนี้ท่านไม่คิด เพราะว่าจะขัดกับชีวิตของท่านเอง ตอนที่ท่านเสียชีวิตอันที่จริงท่านก็อายุมากแล้ว ๘๓ ปี แต่ความคิดแจ่มใสมากเลย ดูจากภายนอกดูไม่ออก อาจจะเป็นคนอายุ ๗๐ กว่าก็ได้ ยังกระฉับกระเฉง แม้ว่าสุขภาพไม่ค่อยดีเท่าไรนัก เพราะท่านคิดว่า ในสมมตท่านมักจะมีอะไรใหม่ๆ เกิดขึ้นมาอยู่เรื่อยๆ คือคิดอยู่เรื่อยๆ เราเคยปรารภในหมู่พวกเราว่า ถ้าวันใดที่ท่านหยุดทำงาน รู้สึกว่าวันนั้นท่านจะมีชีวิตดีอยู่ต่อไปไม่ได้ แต่ที่ท่านเสียชีวิตลงอย่างนี้นั้น เป็นแบบกระทันหัน หัวใจวาย อันที่จริงแล้ว สมมติว่าท่านไม่หัวใจวาย ท่านยังอยู่ต่อไปได้ เนื่องจากว่าท่านทำงาน ขยันมากเลย อายุ ๘๐ กว่า เข้าตื่นขึ้นมาก็แบบคนแก่ นอนไม่ก็ชั่วโม่ง พอทานอาหารเช้าเสร็จ ๘-๙ โมง ก็เริ่มทำงานจนถึงเที่ยง ก็ทานกลางวัน หลังจากทานข้าวกลางวันก็อาจจะนั่งหลับตามีสมาธิคิดอะไร แล้วก็ยังมีเรื่องขีดเขียน หรืออ่านหนังสือไปจนเย็น อย่างนี้อยู่เรื่อยๆ แล้วเย็นๆ ก็อาจจะออกไปเดินเล่น

ในช่วงปลายของชีวิตในฝรั่งเศส ในขณะที่ลู่ๆ มีอาชีพประจำทำกัน งานส่วนใหญ่ที่ท่านทำคืออะไร

เป็นการค้นคว้าตำรับตำราที่ขีดเขียนมากกว่า แต่การไปอภิปรายหรือไปปราศรัยในบางโอกาสท่านก็มี เช่น สมาคมนักเรียนไทยในฝรั่งเศส

หรือที่อังกฤษ หรือในสหพันธรัฐเยอรมนี ซึ่งในแต่ละปีก็จะจัดให้มีการ meeting หรืองานชุมนุมนักเรียนใน ๓ ประเทศก็มักจะเชิญท่านไปปราศรัย อยู่เป็นประจำ แต่ช่วงหลัง ๆ สุขภาพท่านไม่ค่อยดีก็ไม่ค่อยได้ไป

เท่าที่เล่ามา ชีวิตของท่านส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่องการทำงาน ฉะนั้น เรื่องในครอบครัวก็เป็นเรื่องของท่านผู้หญิงใช้ไหม

เรื่องในบ้านส่วนใหญ่เป็นของคุณแม่โดยเฉพาะ แต่ในช่วงหลัง การดูแลเรื่องเงินทอง เงินฝาก คุณพ่อดูแลเองเสียมากกว่า เพราะเราอยู่ในต่างประเทศก็ต้องติดต่อกับธนาคารในต่างประเทศ ฉะนั้น คุณพ่อจะเป็นคนจัดการทางด้านนี้เอง จดหมายฉบับสุดท้ายที่ท่านเขียน เห็นจะเป็นจดหมายถึงธนาคารว่ามีเงินอยู่เท่าไร เพราะท่านเป็นคนวางโครงการใช้จ่ายในบ้าน งบประมาณที่ใช้ในบ้านต่าง ๆ คือตัวท่านเองท่านก็ไม่ได้ใช้อะไร

ท่านเคยออกความคิดเห็นเกี่ยวกับพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ ไหม

ไม่เคยเห็นท่านพูดตรง ๆ แต่เท่าที่ทราบ พลเอก เปรมก็ไม่ได้มีการติดต่อกับท่าน ท่านก็เลยไม่มีการวิจารณ์อะไรโดยเฉพาะ สำหรับตัวท่านเอง ท่านเห็นด้วยกับระบอบประชาธิปไตยมากกว่า เช่นยุโรป นายกษ หรือตำแหน่งสำคัญควรจะมาจากการเลือกตั้ง แต่ก็ไม่ได้เฉพาะเจาะจง พลเอก เปรม หรือใคร ท่านค่อนข้างจะไม่เห็นด้วยที่อยู่ดี ๆ ใครจะเป็น นายกษก็ได้ คืออย่างน้อยที่สุด ต้องผ่านขั้นตอนที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา

มีช่วงไหนไหมที่ท่านรู้สึกห่วงใยประเทศไทยเป็นพิเศษ

รู้สึกว่าการกระยะเลเย่นะ เห็นได้จากงานเขียนที่ท่านเขียน แล้วแต่เหตุการณ์ตอนนั้นเป็นอย่างไร ท่านก็แสดงความห่วงใย

ท่านคิดว่าท่านควรจะทำอะไรในช่วงปลายของชีวิตท่านที่เป็นเรื่องราวการบ้านการเมืองโดยตรงหรือไม่

ท่านรู้ว่าท่านชราภาพแล้วที่จะเข้ามาเล่นการเมือง แบบอย่างนั้นท่านคงไม่คิดนะคะ เพราะว่าอย่างหนึ่ง ท่านก็อยู่ห่างไกลจากเมืองไทยเกินกว่าที่จะเข้ามาโดยตรง มันยังเป็นไปไม่ได้ และในขณะเดียวกันนั้น หลายต่อหลายอย่างก็ไม่ได้ปรากฏขึ้นมากระจ่าง เพราะฉะนั้นท่านก็เลยคิดว่าการเสนอข้อคิดเห็นต่าง ๆ แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ไม่ใช่ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส แต่ในฐานะที่ว่าเป็นราษฎรไทยธรรมดาคนหนึ่งที่พักทำ ทำได้แค่ไหนก็ทำแค่นั้น คิดว่าเป็นอย่างนี้มากกว่าที่จะเข้าไปร่วมอยู่ในขบวนการไหน

ท่านเคยคาดหวังอะไรไว้เกี่ยวกับเรื่องแรงงาน กรรมกร หรือชาวนาไทยบ้างไหมว่าจะไปในทิศทางใดอย่างไรต่อไปในข้างหน้าของสังคมไทย

ที่ท่านคิดไว้ คงไม่ห่างไปกว่าที่ท่านเคยเขียนไว้ใน *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* แต่ท่านหวังอยากจะทำให้ราษฎร ชาวนาหรือผู้ใช้แรงงานในประเภทต่าง ๆ มีชีวิตอยู่ดีกินดี นี่เป็นสิ่งที่ท่านพูดอยู่เสมอ คือบางที่ท่านอาจจะเปรียบเทียบกับในประเทศฝรั่งเศสในทางที่ว่าชีวิตของผู้ที่ใช้แรงงานโดยทั่ว ๆ ไป เขามีชีวิตที่ดี ท่านก็คงนึกเสียดายที่เมืองไทยไม่เป็นเช่นนั้น ในขณะเดียวกันท่านคงนึกเสียดายเหมือนกันว่า ความคิดของท่านทางด้านเค้าโครงการเศรษฐกิจไม่สามารถทำให้มันเป็นผลขึ้นมา ถ้าทำขึ้นมา ท่านคงคิดว่า อย่างน้อยที่สุด ราษฎรไทยคงไม่ลำบากยากจนอย่างนี้

แล้วในด้านการเมืองไทย

การเมืองไทยหรือคะ คิดว่าเป็นแบบเดียวกับที่ใน *ความเป็นอนิจจังของสังคม* ที่ท่านได้เขียน คือ ท่านเชื่อถึงกฎของการพัฒนาวิวัฒนาการของสังคม ที่ว่าสังคมนั้นไม่ได้หยุดยู่แคในขณะปัจจุบัน แต่มันต้องพัฒนา แต่มันจะพัฒนาไปในรูปแบบใดหรือเมื่อไรไม่มีใครทราบได้ แต่ท่านคิดว่าวันใดวันหนึ่งเมืองไทยก็ย่อมเป็นเช่นนั้น นั่นก็คือ การเมืองที่ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมเหมือนกันหมด

ท่านเคยปรารถนาที่จะกลับไปบ้านที่อยู่ยุทธหาหรือไม

ท่านไม่เคยพูดโดยเฉพาะ แต่ก็เคยพูดกับคุณแม่ว่าในบั้นปลายของชีวิตถ้ากลับไปได้ก็ดี แต่ไม่ได้คิดว่าจะต้องกลับไป เพราะรู้ว่าถ้ากลับไปโดยที่ว่าคุณจะยังไม่ได้ปรากฏขึ้นมา กลับไปก็กลับไปแบบ...(ละไว้ในฐานที่เข้าใจ)

เคยมีความขัดแย้งในครอบครัวอย่างรุนแรงไหม

อย่างที่เคยเล่าตั้งแต่แรกแล้วว่าวิธีไปสู่เป้าหมายจะไปทางด้านไหน เรื่องนี้เราเคยมีความคิดเห็นที่ว่าเป็นความขัดแย้งกัน คือเรามองปัญหาไปสู่สิ่งเดียวกัน แต่ว่าวิธีการนั้นเราอาจจะบอกว่า ในเมืองไทยเราทำอย่างนี้ได้หรือเปล่า ท่านเองท่านบอกว่ามันไม่พอที่จะเป็นไปอย่างนั้น ท่านถึงได้เขียนถึงในเรื่องสถิติประชากรของไทย เป็นต้นว่า ประเทศไทยมีสภาพที่ว่าไม่เหมือนกับประเทศจีนหรือประเทศอื่นๆ ที่จะใช้วิธีการเปลี่ยนแปลงเหมือนกับของเขาได้ คือพีคิดว่าตัวเองในขณะนั้น บางอย่างอาจมองปัญหาด้านเดียวด้วยเหมือนกัน เพราะพีไปจากเมืองไทยนาน ไม่ได้รู้อะไรเท่าไรเลย เพียงแต่ฟังและอ่าน ไม่ได้รู้เห็นอย่างแท้จริง ดังนั้นความขัดแย้งที่จะรุนแรงก็คือการเดินทางไปสู่เป้าหมาย

● วาสนีและสุรพันธ์ สายประดิษฐ์ กับปรีดี-พูนสุข ที่บ้านองโตนี่

“ เมื่อรู้สึกประทับใจมากตรงที่ท่านทุ่มเท
ชีวิตของท่านทั้งหมดให้กับประเทศไทยและ
ราษฎรไทย คือไม่ว่าในเรื่องใดๆ ที่ท่านคิด ที่
ท่านทำ เรื่องนี้คนอื่น ๆ ก็รักชาติเหมือนกันหมด
แต่ที่ประทับใจตรงนี้ก็เพราะเราอยู่ใกล้ชิด เห็น
ความปรารถนาของท่านค่อนข้างที่จะเต็มที่จะ
เต็มเปี่ยม คือ ทำอะไรก็คิดว่าทำอย่างไรให้
เมืองไทยเจริญก้าวหน้าทัดเทียมเท่ากับประเทศ
อื่นๆ ท่านพูดถึงแต่ปัญหาเหล่านี้ เลยทำให้รู้สึก
ว่า เมื่อประทับใจมากที่สุด ก็คือทุ่มเทจิตใจแม้วาระ
สุดท้ายของชีวิตก็ตาม

”

ไม่ทราบว่าคุณอาจารย์เคยสนับสนุนให้ลูกๆ เข้ามาในวงการเมืองไหม

คิดว่าไม่สนับสนุนเลย แต่ถือว่าหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่เป็นอยู่คือต้องเรียนรู้ทางด้านการเมือง ซึ่งไม่ใช่ว่าจะต้องเข้าไปเล่นการเมือง ฉะนั้น ไม่ว่าจะลูกผู้หญิงหรือผู้ชายถือว่าทุกคนต้องเรียนรู้การเมืองหมด

ในส่วนตัวของพี่เองรู้สึกประทับใจคุณพ่อมากที่สุดตรงไหน

พี่รู้สึกประทับใจมากที่สุดตรงที่ท่านทุ่มเทชีวิตของท่านทั้งหมดให้กับประเทศชาติและราษฎรไทย คือไม่ว่าในเรื่องใดๆ ที่ท่านคิด ที่ท่านทำ เรื่องนี้คนอื่น ๆ ก็รักชาติเหมือนกันหมด แต่ที่ประทับใจตรงนี้ก็เพราะเราอยู่ใกล้ชิด เห็นความปรารถนาของท่านค่อนข้างที่จะเต็มที่เต็มเปี่ยม คือทำอะไรก็คิดว่าทำอย่างไรให้เมืองไทยเจริญก้าวหน้าทัดเทียมเท่ากับประเทศอื่นๆ ท่านพูดถึงแต่ปัญหาเหล่านี้ เลยทำให้รู้สึกว่า พี่ประทับใจมากที่สุด ก็คือทุ่มเทจิตใจแม้วาระสุดท้ายของชีวิตก็ตาม

พี่เห็นว่าจะอะไรเป็นข้อพลาดของท่านอาจารย์ที่ผ่านๆ มา

พี่อยากให้คิดว่าคุณพ่อพี่ก็เป็นบุคคลธรรมดาคนหนึ่ง ด้านหนึ่งท่านมีความคิดที่ซื่อตรงหรือซื่อสัตย์ต่องานที่ท่านทำ คือท่านเชื่อมั่นว่าที่ท่านทำนั้นถูกต้อง แต่พร้อมกันนั้นท่านไม่ได้ครอบข้าง บางทีที่ท่านเตือนเราว่าทำอะไรให้ครอบข้างว่าให้ตรงกับสภาพที่เป็นอยู่ภาววิสัยอะไรอย่างนี้ แต่บางครั้งท่านเองอาจจะเชื่อในอุดมการณ์คือสิ่งที่ท่านทำนั้นถูกต้องเลยไม่ได้ดูสิ่งแวดล้อมว่าใครเขาจะทำอะไรอย่างไรรึบ้าง บางครั้งอาจจะหลงเชื่อผิดพลาดได้ คือท่านอาจคิดว่า ท่านไม่ได้คิดร้ายต่อคนอื่นใครเขาจะมาคิดร้ายต่อตัวเอง อันนี้บางทีมันก็ขัดแย้งเหมือนกันว่า ท่านเตือนเราสอนเรา แต่ในความเป็นจริงอย่างที่คุณแม่เคยเล่าให้ฟังในสมัยนั้น บางทีลูกศิษย์ลูกหาของท่านที่ซื่อตรงก็มี แต่ที่หน้าไหว้หลังหลอก

ก็มีบ้างเหมือนกัน ที่อาศัยผลประโยชน์จากการที่มีตำแหน่งหน้าที่ ฉะนั้น
บางครั้งท่านอาจจะใช้คนผิดหรือคุณผิดได้เหมือนกัน

เคยมีไหมในชีวิตของท่านที่ท่านเสียใจว่าไม่น่าเลย

ท่านไม่เคยพูดออกมาตรง ๆ เพราะฉะนั้นก็ไม่สามารถให้คำตอบ
ได้ว่าท่านคิดผิดหวังอะไรบ้างหรือเปล่า แต่บางทีก็เคยได้ยินคุณแม่พูดว่า
ท่านคิดว่าคนอื่นเขาจะเหมือนกับตัวเอง

**ท่านอาจารย์มีวิธีเสริมสร้างกำลังใจให้กับตัวเองและครอบครัว
อย่างไรบ้าง**

ไม่ค่อยมีวิธีการที่แจ่มชัด ที่สำคัญที่สุดคือ ยึดมั่นในความเชื่อถือ
ที่ตัวเองคิดว่าถูกต้อง เรื่องนี้ให้อธิบายลำบาก แต่เท่าที่ใกล้ชิดและติดตาม
จากข้อนี้มีอิทธิพลต่อลูกมาก คือ ถ้าเราคิดว่าสิ่งที่เราคิดนั้นถูกต้อง เราก็
อยากจะยึดอยู่ในสิ่งนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

**ท่านเก่งมาก ฉลาดมาก พี่คิดว่ามาจากอะไร เป็นเพราะว่าสังเกต
มาก มีระเบียบวินัย หรืออะไร**

พี่คิดว่าไม่ใช่อยู่ดี ๆ จะมีความสามารถอย่างนี้ขึ้นมาได้ ก่อนอื่น
ท่านมีความขยันหมั่นเพียรอย่างมาก คือมีการฝึก และอาจมีความฉลาด
ตามพื้นฐานซึ่งแต่ละคนมีมากน้อยต่างกัน ท่านมีความฉลาดไม่น้อย แต่
ที่สำคัญคือท่านมีความขยันหมั่นเพียร อ่านหนังสือและศึกษา คือความรู้
ของท่านไม่ใช่เพียงแต่ว่า เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ แต่ท่าน
ค่อนข้างจะรอบรู้ แล้วไม่ใช่อยู่ดี ๆ จะรอบรู้ขึ้นมา แต่มาจากการอ่านหนังสือ
หรือไถ่ถามจากผู้รู้ ข้อนี้ที่ท่านไม่ได้คิดว่า ท่านเป็นผู้รอบรู้คนเดียว ท่าน
สนใจที่จะขอความรู้จากคนอื่นในแขนงวิชาที่ท่านจะหาความรู้ได้ อย่างที่

ใครๆ ว่าท่านสนใจด้านพลเรือน พวกความรู้ทางกฎหมายมากกว่า แต่ที่แท้ท่านก็ชอบทางด้านการศึกษา ท่านศึกษามากเหมือนกัน ยิ่งในช่วงหลังท่านสนใจเกี่ยวกับสงครามในยุคปัจจุบัน สงครามและการเมือง พยายามศึกษาติดตามอยู่ตลอดเวลา ซื้อมาหนังสือด้านนี้มาหลายๆ เล่ม

อีกข้อหนึ่งที่ทำให้ท่านเป็นผู้รอบรู้คือ ช่างสังเกต เรื่องนี้จริง สังเกตเฉยๆ ไม่พอ ท่านเป็นผู้ที่สังเกตแล้วก็นำมาไตร่ตรองและพิจารณาว่าทำไมถึงได้เป็นอย่างนั้น ท่านมักจะพูดอยู่เสมอกับคนรุ่นหลานว่า วิธีการเรียนที่ใช้สอบแบบปรนัยนั้น ท่านไม่เห็นด้วยอย่างมาก มันไม่ได้ความรู้ที่แท้จริง ความรู้ที่แท้จริงไม่ใช่ตอบว่า ผิดหรือถูก ไม่ว่าเราจะเรียนรู้ทางด้านข้อมูลหรือสถิติก็ตาม ไม่ใช่เรามักไปจำตัวเลข แต่ต้องรู้ว่าทำไมถึงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วตั้งคำถามต่างๆ ไปว่าทำไม

ท่านอาจารย์มีความเห็นต่อเทคโนโลยีอย่างไรบ้าง

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ท่านคิดว่าเมืองไทยควรจะรับเอาสิ่งที่เป็นวิทยาการที่ก้าวหน้าและทันสมัยเข้ามาพัฒนาประเทศ ท่านถึงได้บอกใครที่ไปศึกษาทัศนอาจารย์ให้สังเกตดูว่าของเขาทำอะไร ถึงได้เป็นอย่างนี้ ไม่ใช่ดูแต่บ้านแต่เมือง ให้ศึกษาดูประวัติศาสตร์ของเขาด้วย

ท่านเป็นคนไม่เคยมีเรื่องตกลงอะไรมาเล่าบ้างเลยหรือ

ก็มีเหมือนกัน แต่พี่เป็นคนจำไม่ค่อยได้ แต่น้อยมากเหลือเกิน คือ ท่านเป็นคนค่อนข้างซีเรียส

ท่านเคยเล่นหัวกับลูกๆ บ้างไหม

ก็มีกับหลานๆ คือสมัยเด็กๆ อยู่ในช่วงที่การเมืองมันคับขันกับตัวท่าน ท่านก็เลยไม่มีเวลาไปคิดเรื่องขบขันอะไรได้ ชีวิตก็แทบจะเอาไม่

รอดแล้ว พอเราเติบโตขึ้นมาก็เลยไม่ค่อยมี แต่กับหลานที่เล็ก ๆ ท่านก็ชอบเล่นด้วยเหมือนกัน

มีเพื่อนเล่าให้ฟังว่า ชีวิตของท่านเป็นเรื่องงานจริงๆ แม้แต่บนโต๊ะอาหารท่านก็ยังคุยแต่เรื่องงาน

คะ อย่างที่เล่ามา บนโต๊ะอาหารเราคุยเรื่องงาน หรือไม่กี่เรื่องที่เราไปประสบพบเห็นมา มันไม่ค่อยเป็นเรื่องที่เบาสมองเท่าไรนัก

ทำไมท่านถึงได้มั่นคงมากขนาดนี้ มีหลักอะไรหรือเปล่า

คิดว่า ความคิดของท่านที่ว่าอยากรับใช้ราษฎรไทย ไม่ใช่ว่าเพียงจะเกิดขึ้นมา แต่เกิดขึ้นแต่วัยที่ท่านยังเด็ก ดังนั้น ความคิดที่มีมาตั้งแต่เด็ก ทำให้ลบก้นไม่ได้ง่าย ๆ

งานเขียนของท่านมีแพร่หลายในภาษาอื่นให้คนทั่วโลกอ่านกันหรือเปล่า

ก็จะมีเพียงแต่ภาษาฝรั่งเศสบางเล่ม ภาษาอังกฤษบางเล่มเท่านั้น แต่อย่างเช่น *เค้าโครงการเศรษฐกิจ* มีนักวิชาการต่างประเทศเขาได้เขียนวิจารณ์ หรือกล่าวพาดพิงถึง เป็นระบบความคิดทางด้านเศรษฐกิจ เรื่องนี้มีคนเขียนวิจารณ์เป็นเล่มโดยเฉพาะเลย เราเคยเชิญท่านผู้วิจารณ์มาในงานอำลารัฐบุรุษ ท่านได้กล่าวออกมาเลยว่า “ปรีดีเป็นผู้ที่เกิดก่อนกาล” อันที่จริงแล้วความคิดหลายๆ อย่างของนายปรีดีก้าวหน้าเกินกว่ายุคของสังคมไทยตอนนั้น แต่เนื่องจากเกิดก่อนกาลคนเขาก็ไม่ยอมรับ และก็ต้องประสบชะตากรรมอย่างนี้

อาจารย์เคยกล่าวถึงในหลวง ร.๘ ให้ลูกๆ ฟังบ้างไหม

ไม่เคยพูดโดยเฉพาะ ไม่เคยพูดกับเราเลย ถ้าจะพูดก็อาจจะพูด

กับคุณแม่ เพราะถือว่าเป็นที่รู้จักอยู่แล้วว่าท่านบริสุทธิ์ คืออย่างอื่นเป็นอย่างไร ไม่ขอวิจารณ์ แต่ที่เป็นอยู่แน่ ๆ คือตัวท่านเองไม่ได้มีส่วนพัวพัน

ข่าวลือที่ท่านโดนโจมตีอยู่เสมอ คือการกล่าวหาว่าท่านต้องการตั้งตัวเองเป็นประธานาธิบดี คือนั่นมันก็ไม่จริง ท่านไม่ได้คิดที่จะเปลี่ยนระบบจากหน้ามือเป็นหลังมือ เพียงแต่เปลี่ยนให้เมืองไทยพัฒนาเท่านั้นเอง หรือตอนที่ ร.๘ สวรรคต ท่านก็เป็นคนเชิญ ร.๙ ขึ้นเป็นกษัตริย์ นี่ก็ทำให้เห็นว่าท่านไม่ได้อยากเป็นประธานาธิบดี ข่าวลือก็เพี้ยน ๆ ไป

อาจารย์ปรีดีมีทัศนะอย่างไรต่อคนที่ศรัทธาท่านบางส่วนที่ศรัทธาในเชิงที่เป็นเทพเจ้าเลย

ท่านไม่ชอบ ท่านเป็นผู้ที่ถือความคิดทางด้านวิทยาศาสตร์สังคม เป็นคนที่ไม่ชอบจะยกย่องใครจนเป็นเทพเจ้า จนไม่มีอะไรเป็นที่ดีหรือไม่มีข้อบกพร่องเลย อย่างมากก็เป็นแต่เพียงเป็นบุคคลที่ดีมากจนน่านับถือ ท่านเคยคิด แต่ไม่ได้คิดจะให้คนยกย่องท่านมากมาย จนมีแต่คำกล่าวสดุดี แต่ท่านมีความเชื่อว่า นอกจากลัทธิจะปรากฏเป็นจริงแล้ว ความคิดของท่านนี่จะเป็นที่ยอมรับของคนโดยทั่วไปด้วย เพราะท่านคิดว่าความคิดของท่านเกิดขึ้นมาในท่ามกลางสังคมไทย เป็นเหมือนกับสมบัติอย่างหนึ่งของแผ่นดินไทย เพราะฉะนั้นที่ท่านอยากให้ยอมรับ ก็คือการยอมรับความคิดของท่านมากกว่าที่จะเป็นส่วนตัว เพราะท่านไม่ชอบและคัดค้านมาก

ถ้าอย่างนั้น ท่านก็ไม่เห็นด้วยสิครับ เกี่ยวกับการสร้างอนุสาวรีย์รูปปั้น อะไรต่างๆ

เรื่องนี้ คิดว่าท่านก็คงไม่เห็นด้วย

แล้วไม่ทราบทำไมถึงได้ทำ

เรื่องนี้ไม่ใช่ทางด้านส่วนตัวของท่านเอง แล้วคุณครั้งนี้ลึकेทำไม อัจฉิของท่านถึงได้ลอลยลงทะเลหมดเลย เพราะท่านคิดว่า ท่านไม่ได้ให้ เคารพ ลักการะ กราบไหว้ ท่านไม่เห็นด้วยเลยเรื่องนั้น ถ้าเคารพก็คือ เคารพในความคิดที่ท่านได้กระทำมาหรือในความคิดที่มีประโยชน์นำ สังคมไทยให้เจริญรุ่งเรือง เป็นทางด้านนี้มากกว่า อย่างเรื่องศาลพระภูมิ ท่านไม่เห็นด้วยอย่างมากเลย ถ้าจะกราบไหว้ก็ให้นำพระพุทธรูปไปไว้ใน ศาลพระภูมิด้วย เป็นการกราบไหว้ตัวแทนของพระพุทธรเจ้าหรือสิ่งที่ท่าน สั่งสอนมา

แล้วด้านจุดมุ่งหมายทางการเมือง

ตอนนั้นเราอยู่ในฐานะที่ลี้ภัยการเมืองอยู่ในประเทศจีน จึงมุ่ง เกี่ยวกับทางด้านการเมืองของไทยโดยตรงไม่ได้ เพราะเดี๋ยวกะระทบ กระเทือนถึงเจ้าของประเทศที่เราต้องอาศัยเขาikinอยู่ แต่ขณะที่ท่านอยู่ที่จีน ครั้งหนึ่งท่านเคยเขียนข้อเสนอเกี่ยวกับเมืองไทยในเรื่องชุดคอคอดกระ นับเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ไม่ได้เกี่ยวกับการเมือง ไม่เหมือนกับที่ ไปอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสแล้ว ท่านถึงได้สามารถเขียนถึงเรื่องลักษณะ การเมือง เช่น **จงพิทักษ์เจตนารมณ์ ๑๔ ตุลาฯ** อะไรทำนองนั้นได้

ท่านอาจารย์เคยคาดหวังไหมว่าจะมีคนรุ่นหลังสนใจเรื่องของท่าน

ท่านก็คงนึกไม่ถึง เพราะนึกไม่ถึงเหมือนกันว่า สภาพการเมือง ของไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่ที่ท่านเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่า ความคิด ของท่านจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นสิ่งที่ท่านอยากมากที่สุด ที่ท่านเคยพูด กับพี่คือระบบความคิดไม่ใช่จะมีแต่ของต่างประเทศเท่านั้น แต่ระบบ ความคิดของคนไทยก็มี และท่านถือว่าท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ค้นคว้าศึกษา

“

ท่านเชื่อว่า ความคิดของท่านจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นสิ่งที่ท่านอยากมากที่สุด ที่ท่านเคยพูดกับพี่คือระบบความคิดไม่ใช่จะมีแต่ของต่างประเทศเท่านั้น แต่ระบบความคิดของคนไทยก็มี และท่านถือว่าท่านก็เป็นผู้หนึ่งที่ได้ค้นคว้าศึกษาเกี่ยวกับสภาพสังคมไทย และได้รวบรวมขึ้นมาเป็นระบบความคิดที่เป็นตัวของตัวเอง มีลักษณะของสังคมไทย

”

วาทณี, ดุษฎี, พูนศุข, สุดา, ศุขปริดา

หน้าอนุสาวรีย์ปรีดี หน้าตึกโดม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

“

ท่านมีเงินไม่มาก แต่ท่านคิดว่าจะมีประโยชน์
ถ้าเอาไปใช้พิมพ์หนังสือ ท่านต้องการให้คน
ยอมรับความคิดของท่านมากกว่า

”

เกี่ยวกับสภาพสังคมไทย และรวบรวมขึ้นมาเป็นระบบความคิดที่เป็นตัว
ของตัวเอง มีลักษณะของสังคมไทย อันนี้ท่านเชื่อมากกว่า

**ท่านอาจารย์มีหลักการดำรงชีวิตอย่างไรในเรื่องเกี่ยวกับทรัพย์สิน
เงินทองและความร่ำรวย**

เรื่องร่ำรวยอะไรนี้ เราไม่เคยพูดกันเลย ไม่ได้คิดเลยว่าจะต้องมี
เงินทองใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ท่านเป็นคนมักน้อย เราใช้ชีวิตง่าย ๆ ขณะที่ท่าน
หมดตำแหน่งหน้าที่ราชการ แม้ในขณะที่ท่านมีตำแหน่งราชการ ผู้ใกล้ชิด
ก็บอกว่าท่านเป็นคนมักน้อย ท่านเป็นเช่นนี้เพราะปลงตกว่า เกิดมาไม่มี
อะไร เวลาตายก็ไม่มีอะไร แล้วจะสะสมไปก็ไม่มีความหมาย คือท่านมีเงิน
ไม่มาก แต่ท่านคิดว่าจะมีประโยชน์ ถ้าเอาไปใช้พิมพ์หนังสือ ก็ต้องกลับ
มาสู่ในประเด็นที่ท่านต้องการให้คนยอมรับความคิดของท่านมากกว่า
เรื่องเงินทองใต้โต๊ะใครมาพูดก็ต้องคัดออกไป อาจจะเป็นอย่างนี้
เขาก็รู้กัน ก็เลยไม่มีใครมาพูดเรื่องนี้กับท่านเลย มีแต่ท่านคิดที่จะเอา
เงินไปทำทางวิทยาทาน พิมพ์หนังสือให้ทุกคนได้รู้ในสังขาร

ในแง่ของการวางอนาคตให้บุตรหลานท่านมีแนวคิดอย่างไร

ในด้านนี้รู้สึกมาแล้วแต่แต่ละคน ใครชอบทางด้านไหน แล้วท่าน
ให้เลือกวิชาที่จะไปศึกษา ไม่มีการระบุ แต่อย่างน้อยที่สุด ก็อยากให้ศึกษา

ให้เต็มที่ เมื่อมีโอกาสแล้วก็ไม่ใช่ศึกษาแต่ในโรงเรียน แต่ให้ศึกษาจากข้างนอกด้วย จากสังคมด้วย แล้วก็ให้มาพยายามคุยแลกเปลี่ยนกัน โดยเฉพาะให้เข้าใจความคิดทางการเมือง

ท่านเคยมีความคิดที่อยากสะสมทรัพย์สินสมบัติส่วนหนึ่ง อาจจะไม่ใช่สะสม อาจจะเป็นสมบัติที่มีอยู่แล้ว เพียงแบ่งปันให้บุตรหลานบ้างหรือไม่

คือมีอยู่เท่าไร ก็แบ่งให้ลูกหลาน แต่ท่านจะกันไว้ส่วนหนึ่งสำหรับการกุศลด้วย แต่ไม่ทราบว่าท่านจะเขียนไว้อย่างไร แต่คิดว่าท่านก็นึกถึงเรื่องที่บุตรหลานจะต้องดำรงชีวิตต่อไป เพราะว่าลูกแต่ละคนเริ่มต้นชีวิตกันช้าทั้งนั้นเลย คือต้องช่วยอยู่ข้างๆ ท่านตลอด เมื่อเทียบกับเพื่อนฝูงรุ่นเดียวกันแล้ว ช้ามาก เพราะฉะนั้นท่านก็คำนึงถึงข้อนี้เหมือนกันว่าอย่างน้อยที่สุดให้เราสามารถดำรงชีวิตอยู่ไปได้ไม่ถึงกับอัตคัดขัดสน

ตรงจุดที่ว่า สิ่งที่ท่านอาจารย์ต้องการมาก คืออยากให้ความคิดของท่านแพร่หลาย ถ้าเป็นเช่นนั้นจริง ท่านอาจารย์ก็คงมีความหวังกับสังคมไทยในช่วงหลัง ๑๔ ตุลาฯ หรือว่าช่วงที่ท่านอาจารย์ป่วยเข้ามาเป็นอริการบติ มธ. มากทีเดียว เพราะความคิดของท่านเพิ่งจะแพร่หลาย สังเกตจากงานของท่านในช่วงนั้น ได้รับการตีพิมพ์อยู่มาก

ใช่ค่ะ ท่านพยายามอยากจะให้เผยแพร่ แต่พี่มาคิดแล้วก็มีความเหตุการณ์ที่ทำให้ท่านเสียใจอยู่เหมือนกัน รู้สึกจะเป็นอาจารย์ป่วยเป็นคนไปเล่าให้ฟังด้วยซ้ำว่าความคิดของท่านถูกสกัดกั้น ธรรมชาติบางส่วนไม่ยอมรับความคิดของท่าน ท่านเสียใจมาก เพราะเห็นปรารถนาถึงเรื่องนี้เสมอว่า ทำไมชะตากรรมของท่าน ท่านถูกขวากระหน่ำไม่พอ ยังถูกซ้ำเติมอีก

ขบวนรถอัฐิธาตุเคลื่อนอำลาแดนโตม
มุ่งสู่อ่าวไทย วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๙

หลังจากที่ท่านลี้ภัยไป แล้วมีคำตัดสินว่าท่านบริสุทธิ์ในกรณีสวรรคต
ทำไมท่านถึงได้อยู่ต่อ ทำไมถึงไม่กลับมาเมืองไทย ที่ให้เหตุผลว่า
เมื่อสักจะมันไม่ปรากฏท่านกลับมา ก็ไม่มีความหมาย ไม่ทราบว่ามี
เหตุผลอื่นด้วยหรือเปล่าที่ไม่กลับมา

ท่านอาจจะคิดถึงปัญหาเรื่องความสงบสุขในประเทศด้วย คือไม่
อยากให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ เนื่องด้วยเหตุผลของ
ท่าน คือไหน ๆ ท่านก็โดนมาอย่างนี้ สมมติว่าท่านกลับมาแล้วก่อให้เกิด
ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่รุนแรงยิ่งขึ้น ก็ไม่เป็นผลดี

พิกกลับมาแล้วเป็นอย่างไรบ้าง โดนสันติบาลตามอะไรบ้างไหม

ก็ยังไม่ทราบเหมือนกันเลยคะ เพราะที่อยู่ต่างประเทศนาน คน
ที่มาพูดคุยด้วยเป็นใครต่อใครบ้างมากมาย แต่ที่เราเข้ามาครั้งนี้เพื่อมา
ทำบุญให้คุณพ่อ ใครจะมาติดตามดูก็แล้วแต่ ไม่เป็นไร

**แล้วความรู้สึกของพี่ที่มีต่อรัฐบาลเป็นอย่างไร เพราะพื่อนำอัฐิของ
อาจารย์เข้ามา รัฐบาลไม่ได้เข้ามายุ่งอะไรเลย**

พี่ไม่ได้คาดหวังไว้ว่า จะต้องมีการเข้ามาช่วยในพิธีหรือให้การ
ต้อนรับ แต่ที่พี่หวังก็คืออย่างน้อยที่สุดจะเป็นชาวธรรมศาสตร์ อาจจะ
ไม่ใช่ทั้งหมด แต่ก็คือผู้ที่รักความเป็นธรรมให้การต้อนรับเท่านั้น นี่เป็น
สิ่งที่หวัง และที่พี่ได้เห็นและประสบมา พี่ก็รู้สึกซาบซึ้งมาก ต่อให้จะมี
คนอีกมากหลายยังไม่สามารถเข้าใจได้กระจ่างก็ไม่ใช่ไร แต่รู้สึกว่าได้
ขนาดนี้ ทำจากใจจริง ที่ทำให้มันดียิ่งกว่าที่จะเป็นเกียรติยศอะไรก็ไม่รู้
เลยรู้สึกว่าย่างนี้จะดีเสียกว่า

ได้ทราบว่าเป็นคนคัดค้านไม่ให้นำอิฐท่านกลับมา

ไม่ได้คัดค้านค่ะ เพียงแต่เคยคุยแลกเปลี่ยนกัน บอกว่าตอนนี้
สัจจะก็ยังไม่ได้ปรากฏเป็นจริง แต่เมื่อได้มาพิจารณาพูดคุยกันกับหลาย
คนดูแล้ว ก็คิดว่าถ้าจะมารอให้เห็นว่าสัจจะปรากฏเป็นจริง แบบที่ทุก
ฝ่ายทุกคนยอมรับนั้น มันเป็นไปได้ไม่ได้ ขอแต่ว่ามีคนยอมรับ โดยเฉพาะ
คนที่รักความเป็นธรรมและไม่เกรงกลัวต่ออำนาจต่าง ๆ นี่พีก็ว่าเพียงพอ
แล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างมันเป็นไปได้ว่า ทุกคนจะต้องยอมรับเหมือนกันหมด
ว่าสิ่งนี้เป็นสัจจะ คือสัจจะมันก็เป็นสัจจะอยู่แล้ว

พีคิดอย่างไรกับสภาพสังคมไทยในทุกวันนี้ พีกลับมาในช่วงสั้น ๆ นี้
แล้วร่วมทั้งการกลับมาจัดงานอิฐธาตุของท่านอาจารย์ด้วย

พอดีพีกลับมาในช่วงหาเสียงเลือกตั้งกัน รู้สึกเป็นเรื่องที่จะแย่ง
ชิงอำนาจทางการเมืองกัน มันเป็นสภาพทางด้านนี้มาก ที่แปลกก็
คือว่า พีกลับมาตอนสร้างอนุสาวรีย์ที่ธรรมศาสตร์ยังไม่ครบ ๒ ปี เห็นมี
ร้านรวงอย่างมาก อย่างมาบุญครองตอนนั้นก็ยังมี พีก็ยิ่งแปลกใจว่า
เศรษฐกิจบ้านเราก็กินดี แต่ทำไมร้านค้าจึงเกิดเป็นดอกเห็ด คือตัวเอง
ยังไม่เข้าใจว่า เศรษฐกิจของบ้านเมืองไทยยังยวบยาบ แต่ทำไมมีสิ่งเหล่านี้
เกิดขึ้นได้ ทั้ง ๆ ที่คนจนก็ยังจนกันมาก เมื่อเทียบกับเมื่อตอนเด็ก ๆ ซึ่ง
รู้สึกว่าตอนนี้มันลำบากกว่าเมื่อก่อนเยอะ ส่วนที่พูดถึงเรื่องการกลับมา
จัดงานอิฐธาตุ พีรู้สึกประทับใจและตื่นต้นใจมาก

ความคิดที่ว่าอาจารย์ไม่เชื่อทางด้านไสยศาสตร์ ไม่ทราบว่ามีมานาน
แล้วตั้งแต่เด็กหรืออย่างไร

รู้สึกว่าตั้งแต่เด็กแล้วนะคะ รู้สึกว่าท่านไม่เชื่อทางด้านไสยศาสตร์
ทางด้านความคิดงมงาย แล้วก็ไม่ชอบการพนันด้วย

รวมถึงสุรยาาเมาด้วยหรือเปล่า

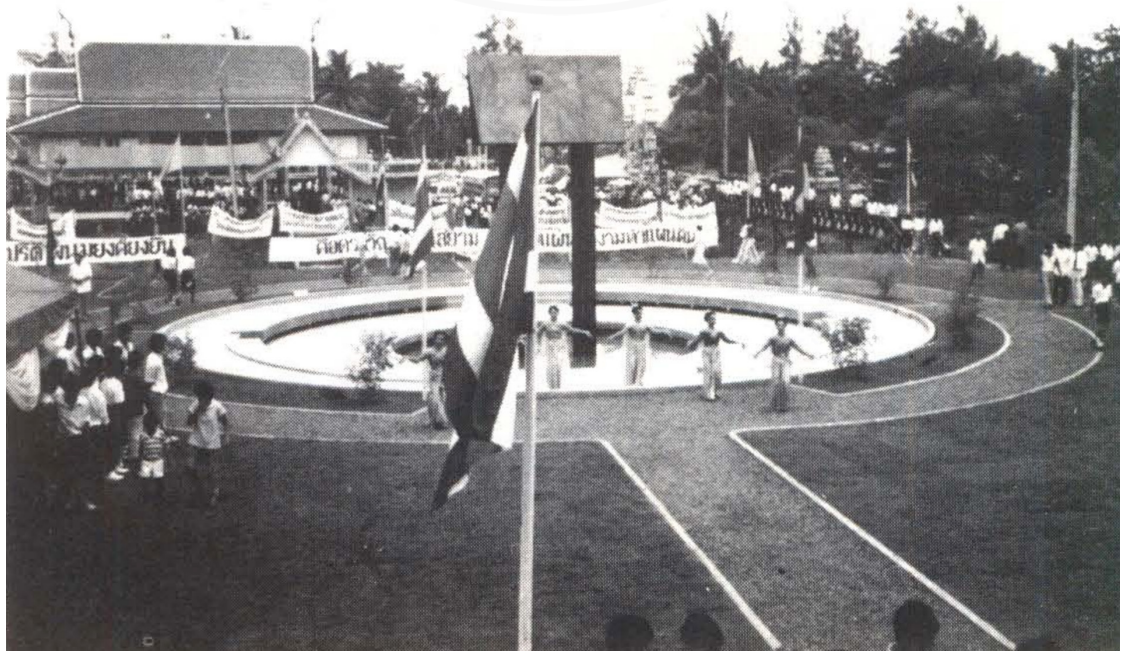
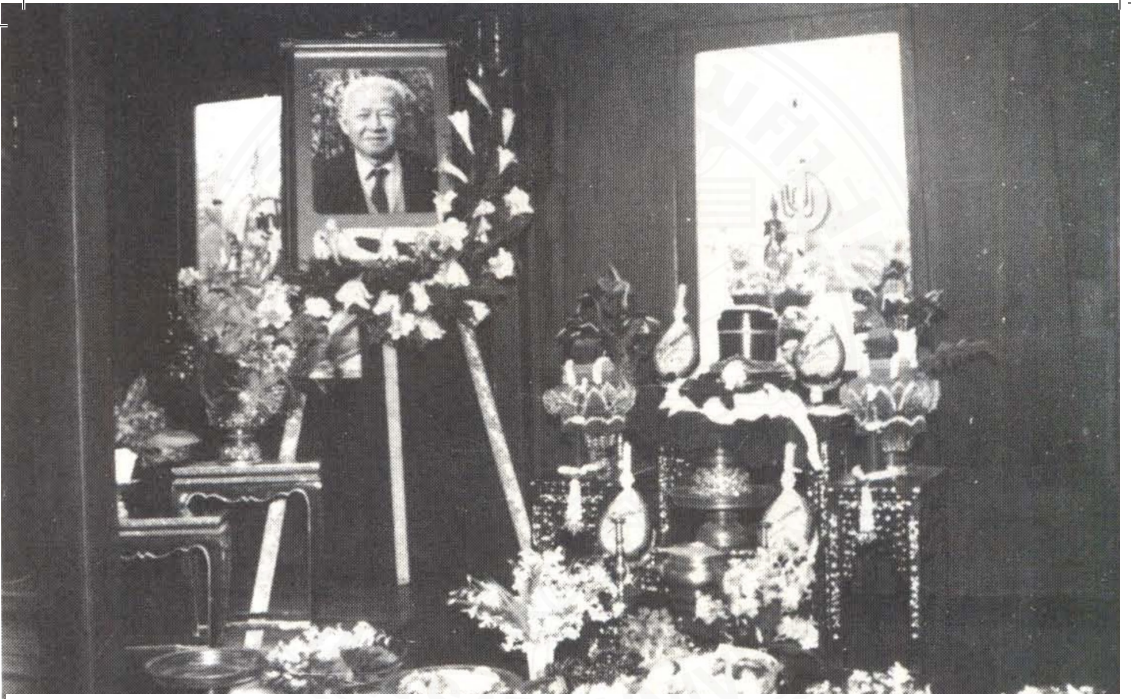
เมื่อก่อนบางครั้งท่านก็มีการดื่มบ้างเล็กน้อย หรือว่าสูบบุหรี่ แต่ตอนหลังนี้ท่านไม่สูบบุหรี่และไม่ดื่ม เมื่อก่อนนี้ท่านออกงาน ท่านก็ต้องดื่มบ้าง แต่ช่วงหลังนี้ไม่เลย

ในช่วงนั้นอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ กับอาจารย์ปรีดี ทำหั่นกันมาก ในด้านความคิดต่างๆ แต่มาช่วงหลังนี้ ดูสองคนสนิทสนมกันมาก ไม่ทราบว่าจะช่วงก่อนนั้นท่านอาจารย์เคยเล่าอะไรให้ฟังหรือเคยบ่นถึงเกี่ยวกับคนนี้บ้างไหม

คือไม่ได้บ่นเป็นการส่วนตัว ก็อย่างที่ท่านเขียนในหนังสือตั้งหลายเล่ม เคยพูดสมัยที่อาจารย์สุลักษณ์มีความขัดแย้ง ท่านก็เคยวิจารณ์อาจารย์สุลักษณ์ตั้งหลายครั้ง อาจารย์สุลักษณ์ก็คงทราบ แต่ทางด้านส่วนตัว ท่านไม่เคยหยิบยกปัญหานี้มาโดยเฉพาะ แต่พอเข้าใจกันแล้ว รู้สึกว่ามันมีจุดร่วมกันที่ความตั้งใจของทั้งสองคน ซึ่งตอนหลังก็ไม่ทราบว่า ที่อาจารย์สุลักษณ์วิจารณ์ท่านมาในอดีต อาจด้วยความเข้าใจผิดหรือข้อมูลคลาดเคลื่อน แล้วส่วนทางอาจารย์เองในเมื่ออาจารย์สุลักษณ์ท่านสามารถที่จะรู้ว่าความเป็นจริงเป็นอย่างไรและยอมรับผิด ท่านยังบอกว่าเมื่อยอมรับผิดแล้ว ท่านก็ไม่ได้ถือโทษโกรธต่อไป

กรณีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นอย่างไร ได้ทราบว่าตอนหลังจอมพล ป. ก็เขียนจดหมายมาขอขมาอาจารย์ด้วย

ใช่ค่ะ ก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตที่ญี่ปุ่น ท่านเขียนมาขออโหสิกรรม และในระยะต่อมาลูกหลานของท่านก็ได้ติดต่อไปที่บ้าน เพราะอย่างไรก็ตาม ถือว่าสมัยก่อนเคยได้ร่วมก่อการ ๒๔ มิถุนาฯ ด้วยกัน

งานฉลองอัฐิธาตุ ณ บริเวณอนุสรณ์สถานปรีดี พนมยงค์
วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

ในการเลือกคู่ครอง อาจารย์บอกใหม่ว่าเลือกให้ได้อย่างนั้นอย่างนี้

รู้สึกว่าจะไม่บอก แต่มีอยู่ข้อหนึ่งคือว่าเราได้รับใช้ใกล้ชิดท่านมาตลอด ท่านไม่ค่อยอยากให้ห่างไกลไปจากท่าน ทำให้มีส่วนอย่างหนึ่งก็คือว่า ถ้าจะมีคู่ครองเขาก็อยากให้อยู่ใกล้ชิดด้วย แต่ไม่เคยบอกว่าต้องเป็นใคร อย่งไร มีหน้าซ้ำท่านยังพูดว่า ไม่แน่ว่าจะต้องมีคู่ครองด้วยซ้ำ พวกเราสามารถอยู่ด้วยตัวเราเองได้ แม้จะเป็นผู้หญิง เราก็อยู่บนลำแข้งบนขาของเราได้ คืออาจจะหมายถึงว่า ถ้าอยู่รับใช้ใกล้ชิดต่อไปจะดีกว่า

แล้วอาจารย์มีความคิดเกี่ยวกับสิทธิสตรีอย่างไรบ้าง

เรื่องสิทธิสตรีท่านมิให้เต็มที่ ท่านก็พูดอยู่เสมอว่ามีคนไม่เข้าใจท่านว่า สตรีควรมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ อย่างเช่น กฎหมายเลือกตั้งที่ว่าให้สิทธิสตรีก็มีมาก่อน ทั้ง ๆ ที่ท่านอยู่ที่ฝรั่งเศสและใคร ๆ ก็บอกว่ามักจะถือรัฐธรรมนูญฝรั่งเศสเป็นแม่บท เพราะของฝรั่งเศสกว่าจะมีกฎหมายสิทธิสตรีช้ากว่าเมืองไทยมากหลายปี แสดงว่าท่านอาจารย์มีความเคารพในเกียรติของผู้หญิง และเชื่อว่าผู้หญิงสามารถทำอะไรได้เท่าเทียมกับผู้ชาย เท่าที่สังเกตไม่มีอะนะคะที่ท่านจะดูถูกว่าหญิงจะต้องอ่อนแอกว่า และเราอยู่ใกล้ชิดรับใช้ท่านหลาย ๆ อย่าง แต่ก็รู้ว่าอย่างน้อยที่สุด แม้จะไม่มีความสามารถ แต่เราก็สามารถทำอะไรได้เท่ากับผู้ชายทำ

ท่านเคยเขียนเรื่องสิทธิสตรีอะไรนี้บ้างไหม

ท่านไม่ได้เขียนอะไรเป็นเฉพาะ แต่ว่าเคยเขียนตอบคุณหญิงสุภัทราสิงห์ลกะ แล้วท่านยังพูดอยู่เสมอว่า ทางด้านนี้ผู้หญิงผู้ชายไม่มีอะไรแตกต่างกัน

ท่านชอบอ่านงานทางด้านวรรณกรรมไทยบ้างไหมคะ

รู้สึกท่านไม่ค่อยชอบอ่าน อย่างสมัยก่อนที่ท่านเรียนหนังสือก็อาจจะอ่านงานของคนรุ่นก่อนๆ แต่สมัยท่าน ท่านไม่ได้อ่านเลย แล้วรู้สึกว่าคุณจะไม่ชอบอ่านเป็นความเพลิดเพลิน ถ้าจะอ่านก็อ่านเป็นพวกสารคดีมากกว่า

เท่าที่ฟังดู ท่านอาจารย์เป็นคนมั่นใจและมีความมั่นคงในความคิดของตัวเองมาก อยากทราบว่า ในแง่เกี่ยวกับการยอมรับความคิดของผู้อื่น ท่านอาจารย์พอมีย่างหรือเปล่า หรือคิดว่าของตัวเองถูกต้องแล้วดีแล้ว ความคิดของคนอื่นอาจจะไม่ฟัง

ในประเด็นนี้นะคะ ขอแบ่งเป็น ๓ อย่างด้วยกัน

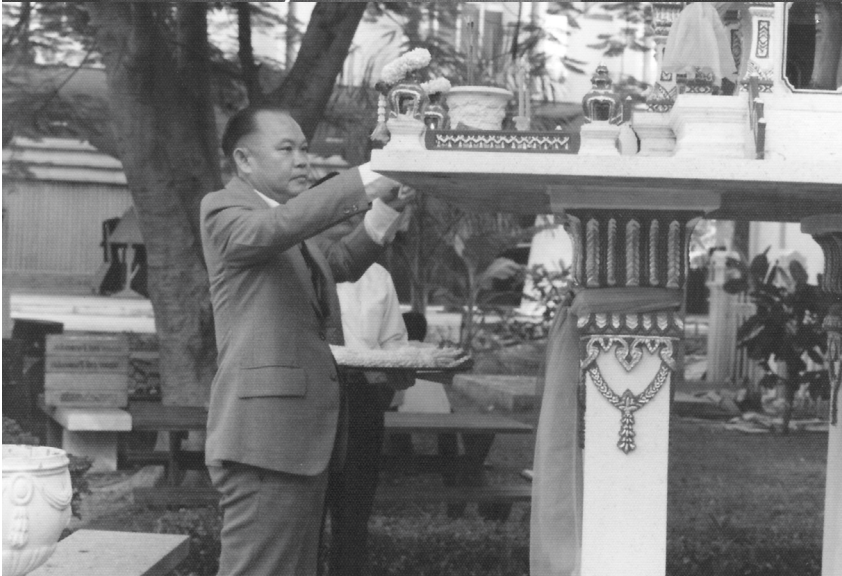
ประเด็นแรก ท่านมีความเชื่อมั่นในความคิดของตัวเองมาก ฉะนั้นท่านเองท่านอยากจะเผยแพร่ความคิดของตัวเองให้คนอื่น บางครั้งมีกรณีที่ว่าท่านไม่ยอมรับความคิดของคนอื่น เพราะท่านเชื่อว่าความคิดของตนเองนั้นถูกต้อง แต่ไม่ใช่หมายความว่า ความคิดของคนอื่นไม่ถูกต้องทั้งหมด แต่หมายถึง ในบางประเด็นที่ว่าแลกเปลี่ยนกันอาจจะไม่เห็นด้วยกับของเขา แต่บางครั้งอาจจะทั้งหมดก็ได้ ที่ท่านจะไม่เห็นด้วย นี้ไปจากความเชื่อมั่นของตนเอง

ประเด็นที่สอง ที่ทำไมท่านอาจจะไม่ยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น ก็ไปจากว่า ท่านมีความรู้สึกว่าตลอดระยะเวลาที่ท่านถูกคนเขากลับแก้งอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นตัวเองจะต้องเหมือนกับว่าจะต้องเอาชนะ ชะเนในที่นี้ไม่ใช่เอาชนะทำเฉยนะคะ แต่หมายถึงเอาชนะเพื่อให้คนอื่นเขาได้รู้ว่า ท่านคิดเห็นเป็นอย่างไร เหมือนกับว่าความคิดของท่านได้ถูกกด บิดเบือน หรือบดบังอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นท่านคิดว่าท่านจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่ความคิดทางด้านนี้

แล้วก็ประการที่สาม จากในจุดที่ว่าท่านคือปุถุชน เมื่อปุถุชนแต่ละคนก็เหมือนกันทั้งนั้น เพราะว่าเราก็เชื่อว่าของเราถูก บางครั้งเราอาจจะรับฟังคนอื่น บางครั้งเราก็อาจหัวชนฝาเหมือนกับว่า ของฉัน ฉันคิดอย่างนี้ถูก ฉันก็ไม่รับฟังคนอื่น ฉะนั้นจะพูดว่า ท่านยอมรับฟังความเห็นในบางครั้ง แต่บางครั้งท่านก็ไม่สามารถรับฟังความเห็นได้ ก็มาจาก ๓ ประเด็นที่พูดมา

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ กล่าวเปิดประชุมคณะบดี
เตรียมการเปิดภาคการศึกษา เดือนธันวาคม ๒๕๑๙

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน
มหาวิทยาลัย เมื่อเข้ารับตำแหน่งอธิการบดี พ.ศ. ๒๕๑๙

ท่านผู้ประกาศนัการ ของเรา^๑

ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์^๑

กราบเรียนท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ท่านอธิการบดี ท่านผู้จัดงาน และท่านผู้ที่เคารพทั้งหลาย

กระผมรู้สึกยินดีที่ได้มาร่วมงานนี้ด้วยความเต็มใจ แต่ก็รู้สึกประหม่าอยู่เล็กน้อยที่จะกล่าวถึงท่านผู้ประศาสน์การของเรา เพราะกระผมไม่ได้เป็นลูกศิษย์ของท่านโดยตรง มีท่านที่เคารพนับถือที่รู้จักท่านปรีดี พนมยงค์ ดียิ่งกว่าผมเป็นอันมาก แต่กระผมก็ยินดีมาในโอกาสที่จะมาแสดงความเคารพนับถือที่มีอยู่ต่อท่าน โดยเฉพาะต่อหน้าท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ซึ่งมีอายุสูงมากแล้ว มีโอกาสที่ให้ท่านได้มาฟังคนรุ่นหลังอย่างผมได้พูดถึงท่านบ้าง อาจจะเป็นโอกาสดีที่ผมได้แสดงความคิดเห็นในข้อที่สาธารณชนควรจะรู้ไว้บ้าง

---

^๑ นายภคิตติ อนันทนารถ ปรับปรุงและทำเชิงอรรถเพิ่มเติมจากปาฐกถาที่ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ แสดงที่ลานปรีดี พนมยงค์ ในงานวันปรีดี พนมยงค์ เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๙ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือ วัน “ปรีดี พนมยงค์” ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๐ หน้า ๑๕๖-๑๖๒

ขอขอบคุณ ดร.สุนทรียา เหมือนพะวงศ์ และรองศาสตราจารย์ สัมยศ เชื้อไทย ที่ช่วยตรวจทานบทความนี้ด้วย.

^๒ อธิบดีอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๑.

พบกับผู้ประกาศสาร

กระผมไม่ทันเป็นลูกศิษย์เรียนกับท่าน ในขณะที่ท่านผู้ประกาศสาร หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ท่านดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หลังจากที่ได้กอบกู้ประเทศ ให้ได้รับรักษาเอกราชด้วยขบวนการเสรีไทยที่เสียชีวิตเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายกับเพื่อนเสรีไทยทั้งหลายจนประสบความสำเร็จ

หลังสงครามโลกใหม่ๆ ขณะที่กระผมกำลังเรียนมัธยม ๗-๘ ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ด้วยความที่กระผมเป็นคนร้อยเอ็ดที่สนใจการเมือง จึงไปหาท่านถวิล อุดุล ผู้แทนราษฎรจากจังหวัดร้อยเอ็ดในสมัยนั้น ขอให้รับรองให้เข้าไปฟังการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยก่อนเรานักศึกษาสนใจการเมืองมากกว่าระยะนี้ เดียวนี้เหนื่อยกันไปหมดแล้ว คงจะเป็นเพราะความแก่หรือเห็นพฤติกรรมต่างๆ ของคนในบ้านเมืองที่ทำให้เราเหนื่อยหน่ายกันหมด แต่สมัยหลังสงครามโลกนั้น ประชาธิปไตยมีความหวังเป็นอย่างยิ่ง

กระผมได้มีโอกาสเข้าไปนั่งฟังการประชุมในสภา ได้ชมบาร์มีของท่านผู้ประกาศสารในขณะที่ท่านเป็นนายกรัฐมนตรีแต่ไกล ท่านเป็นคนขาวแดง อายุสี่สิบกว่า กำลังเปล่งปลั่งด้วยบาร์มี ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชนทั่วประเทศ กระผมก็ชื่นชมตั้งแต่นั้นมาว่าจะต้องมาเป็นลูกศิษย์ที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กระผมจะบอกว่าไม่ได้เลือกที่อื่นเลย เจาะจงมาเรียนที่ธรรมศาสตร์นี่แหละ

ก่อนที่จะได้เห็นหน้าได้ชมท่านด้วยตาโดยตรง สมัยกระผมเป็นนักเรียนที่ร้อยเอ็ดในช่วงสงครามก็เคยได้ยินกิตติศัพท์ของท่าน เพราะร้อยเอ็ดเป็นแดนเสรีไทยในสมัยนั้น เราก็ได้ยินได้ฟัง ในขณะที่นั้นยังไม่มี การแตกแยกกระหว่างคนไทยชั้นผู้นำทั้งหลาย เราเคารพทั้งอาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรม คือท่านอาจารย์ปรีดี อาจารย์หลวงโกวิทอภัยวงศ์ คือ

ท่านอาจารย์คง ในฐานะที่มาปลดปล่อยพวกเราให้พ้นจากเผด็จการ
จอมพล ป. พิบูลสงคราม

ในระหว่างสงคราม การเข้าฟังการประชุมสภาผู้แทนราษฎรใน
ครั้งนั้นเป็นครั้งแรกที่ผมได้เห็นท่านในฐานะผู้แทนราษฎรและนายกร
รัฐมนตรีในระหว่างที่ตอบกระทู้ของฝ่ายค้าน ตั้งแต่ครั้งนั้น मैंสมัยเรียน
อยู่ที่ธรรมศาสตร์ ก็ไม่เคยเห็นท่านอีก จนกระทั่งกว่าสี่สิบปีให้หลัง ในปี
๒๕๑๗-๒๕๑๘ หลังจากที่กระผมเป็นผู้พิพากษาอยู่ที่กระทรวงยุติธรรม
มาสี่สิบปี แล้วโอนย้ายมาเป็นคณบดีคณะนิติศาสตร์ ที่ธรรมศาสตร์ ก็
พอดีได้รับมอบหมายจากกระทรวงยุติธรรมให้ไปดูงานด้านกฎหมาย
ปกครองและศาลปกครองที่ฝรั่งเศส เยอรมนี และออสเตรเลีย ในขณะที่
ท่านอาจารย์ปรีดีย้ายจากประเทศจีนมาพำนักอยู่ที่ซานกรุงปารีสแล้ว

ขณะนั้นอาจารย์ป่วย อังภาภรณ์ เป็นอธิการบดี ก่อนเดินทาง
ผมไปเข้าพบปรึกษาอาจารย์ป่วย ถามท่านว่า “จะไปปารีสคราวนี้ ควร
จะไปเยี่ยมท่านผู้ประศาสน์การไหม” ท่านก็ถามผมว่า “คุณปรีดีเคยเรียน
หนังสือกับท่านหรือไม่” “เคยทำวิทยานิพนธ์ให้ท่านแนะนำหรือไม่” “เคย
ติดต่ออะไรกับท่านบ้างหรือไม่” ก็ปรากฏว่าผมไม่เคยมีความสัมพันธ์กับ
ท่านสักอย่าง นอกจากว่าเป็นชาวธรรมศาสตร์ เมื่อซักใช้แล้ว อาจารย์ป่วย
ท่านจึงตอบว่าอย่างนั้นไม่ไปก็ได้ ด้วยเกรงว่าหากไปเยี่ยมอาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ แล้วกลับมาจะมีเรื่องไม่สะดวก ผมเรียนอาจารย์ป่วยว่าในระยะ
หลังนี้ใครๆ จากเมืองไทยผ่านทางปารีสก็ไปเยี่ยมท่านปรีดีทั้งนั้น

ในใจผมคิดว่าคณะนิติศาสตร์เป็นไข่แดงของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ เพราะแต่ก่อนนี้เรามี ธบ. อย่างเดียว ไม่มีคณะอื่น แม้มี
การทำให้คณะกฎหมายมีความสำคัญน้อยลง กระนั้นคณะนิติศาสตร์ก็ยัง
คงเป็น Main Faculty อยู่ดี เพราะเป็นคณะใหญ่ที่ตั้งอยู่ก่อนแล้ว กระผม
รำพึงกับตัวเองว่าคณบดีคณะนิติศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“

กระผมอยากจะกล่าวเน้นถึงผู้ประ-
ศาสน์การ เพราะในสายตาของผม ท่านไม่ใช่
รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศไทยเท่านั้น แต่ท่าน
เป็นรัฐบุรุษไทยที่เป็นมหาบุรุษระดับโลกคน
หนึ่งซึ่งเราภูมิใจได้ เพราะเป็นผู้นำเสรีไทยระดับ
ชาติและเป็นผู้นำต่อสู้เพื่อตั้งการระดับโลกด้วย

”

จะผ่านไปปารีสทันที ไม่แวะเยี่ยมผู้ประศาสน์การซึ่งระหกระเหินในต่าง
ประเทศเป็นเวลากว่าสิบถึงยี่สิบปี ซึ่งใคร ๆ ที่มีชื่อเสียงใหญ่หน้อยจาก
เมืองไทยต่างไปเยี่ยมท่านมาแล้วมากมาย ส่วนเราเองเป็นคนบดี้จาก
ธรรมศาสตร์จะไม่ไปได้อย่างไร ผมจึงตัดสินใจไปเยี่ยมท่านจนได้ แล้ว
ก็ได้รับความกรุณาจากท่านให้เข้าพบได้

ท่านผู้หญิงยังคงจำได้นะครับ ท่านจำกระทั่งชื่อภรรยาผม จน
เดี๋ยวนี้ก็ยังจำได้ เพราะว่ามีโอกาสได้พบท่านเป็นเวลานานที่ซานเมือง
ปารีส ประมาณตั้งแต่บ่ายสองโมงไปจนถึงสี่ห้าโมง เมื่อมาถึงบ้านท่าน
ตามนัด ทักทายกันพอสมควร ภรรยากระผมก็แยกไปสนทนากับท่านผู้หญิง
ส่วนกระผมก็สนทนากับท่านอาจารย์หลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นเวลา
ตั้งสองชั่วโมงกว่า

กระผมอยากจะกล่าวเน้นถึงผู้ประศาสน์การ เพราะในสายตา
ของผม ท่านไม่ใช่รัฐบุรุษอาวุโสของประเทศไทยเท่านั้น แต่ท่านเป็นรัฐบุรุษ
ไทยที่เป็นมหาบุรุษระดับโลกคนหนึ่งซึ่งเราภูมิใจได้ เพราะเป็นผู้นำเสรีไทย
ระดับชาติและเป็นผู้นำต่อสู้เพื่อตั้งการระดับโลกด้วย และขณะนี้เรากำลัง

จะดำเนินการให้สหประชาชาติประกาศเกียรติคุณของท่านให้โลกรับรู้
ในเรื่องนี้ ท่านอธิการบดีธนินิติ เศรษฐบุตร เป็นหัวเรือใหญ่ดำเนินการอยู่
แล้ว หวังว่ารัฐบาลไทยจะได้รับ Recognition ในระดับโลกในไม่ช้า^๓

คือนักสังคมนิยม

ผมจะไม่กล่าวไปถึงข้อเท็จจริงที่เป็นที่โต้เถียงกัน ไม่ว่าจะเป็นคำ
สรรเสริญก็ดีหรือเป็นคำกล่าวร้ายก็ดี โดยที่ผมเป็นผู้พิพากษามายี่สิบปี
จะไม่ให้ความเห็นหรือวินิจฉัยในเรื่องใด โดยไม่แน่ใจในเรื่องข้อเท็จจริง
กระผมจะขอกล่าวเน้นเพียงบางจุดเฉพาะเหตุการณ์ที่ปรากฏโดยสาธารณะ
ทางเอกสาร หรือโดยการกระทำที่ปรากฏต่อสาธารณะ ซึ่งเราสามารถ
สรุปได้อย่างไม่คลางแคลงใจ ตามหลักวิชาและหลักปรัชญาการเมือง
ตามความรู้และความเข้าใจเพียงเล็กน้อยของกระผมเอง แล้วให้ความ
เห็นวินิจฉัยว่าท่านเป็นอะไร ท่านได้ทำอะไรไว้ในจุดที่สำคัญ

---

^๓ ในที่สุด ท่านผู้ประศาสน์การ ปรีดี พนมยงค์ ได้รับยกย่องจากองค์การ
ยูเนสโกให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ในวาระ ๑๐๐ ปีชาตกาล ๑๑ พฤษภาคม
๒๕๔๓ โดยองค์การยูเนสโกกล่าวถึงท่านว่า “Pridi Banomyong
was a Thai statesman who was a Minister then Prime Minister
(1946-1947) and one of the founding fathers of the constitu-
tional monarchy.” (ดู <http://www.unesco.org/eri/cp/cp-print.asp?country=TH&language=E>).

ประการแรก ท่านผู้ประศาสน์การของเราเป็นใคร เป็นอะไรในทางความคิด ประการแรกท่านมิได้เป็นคอมมิวนิสต์ของประเทศไทยแน่นอน เพราะท่านเกิดก่อนและดำเนินการทางการเมืองในประเทศไทยก่อนที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก่อตั้งขึ้น แต่ไม่เป็นที่แปลกประหลาดเลยว่า ท่านไปศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศสใน ค.ศ. ๑๙๒๐ กว่าๆ ซึ่งเป็นยุคความคิดก้าวหน้า ความคิดในทางสังคมนิยมกำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายในยุโรป โดยเฉพาะในฝรั่งเศส ท่านไม่เคยปฏิเสธว่าท่านเป็นสังคมนิยม

ถ้าเราเข้าใจคำๆ นี้ในความหมายที่ถูกต้องในแง่ว่า เป็นลัทธิคำสอนตรงกันข้ามกับคำว่า Individualism และ Capitalism ที่ถือประโยชน์สังคมส่วนรวมเป็นใหญ่กว่าประโยชน์ส่วนเอกชน ผมคิดว่าถ้าในแง่ความหมายกว้างๆ อย่างนี้ ทุกคนต้องเป็นนักสังคมนิยมกันทั้งนั้น เพราะประโยชน์ของบ้านเมืองคือส่วนรวม ย่อมสำคัญใหญ่กว่าประโยชน์เอกชนแน่นอน

เพราะฉะนั้นการที่ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นนักเรียนทุนกระทรวงยุติธรรมไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศส ซึ่งการศึกษากฎหมายในฝรั่งเศสและยุโรปเป็นที่รู้จักกันอยู่ว่าไม่ใช่เรียนเฉพาะแต่ตัวบทกฎหมายและคำพิพากษาศาลฎีกาเท่านั้น แต่จำเป็นต้องมีความรู้ในวิชาอื่น ในทางรัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และลัทธิการเมืองเป็นอย่างดีด้วย ท่านก็เป็นนักเรียนทุนหลวงที่เบื่องปราดที่สุดของประเทศเรา ท่านทั้งหลายก็เหมือนกันที่ได้รับโอกาสได้ไปเรียนเมืองนอก ย่อมจะใช้โอกาสร่ำเรียนตักตวงมาอย่างเต็มที่ เห็นวิชาความรู้ความคิดดีที่เห็นว่าดีที่สุดก็รีบเอามา

เพราะฉะนั้นประการแรก เราพูดได้อย่างเต็มปากว่าท่านเป็นนักสังคมนิยม แต่อย่าลืมว่าท่านศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศสที่มีธรรมเนียมประชาธิปไตย (Democratic Tradition) ที่นับถือลัทธิเสรีภาพของประชาชน

ว่าเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง เพราะฉะนั้นจากการกระทำของท่านทางการเมืองที่เป็นหัวหน้าทางฝ่ายพลเรือนในการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ การแสดงออกทุกอย่างในการร่างรัฐธรรมนูญที่ดี ตรากฎหมาย และบริหารบ้านเมืองที่ดี โดยทั่วไปแล้วมีแนวทางเป็นประชาธิปไตย สร้างระบบบริหารแบบรัฐสมัยใหม่ (Modern State Administration) เช่น สร้างระบบ ก.พ. และ ก.ต. ในทางเศรษฐกิจก็ส่งเสริมรัฐวิสาหกิจเพื่อจำกัดอิทธิพลของนายทุนต่างชาติ สร้างระบบเศรษฐกิจการคลังสมัยใหม่กับการตั้งธนาคารชาติ และประกาศใช้ประมวลกฎหมายรัชฎาภิบาล เป็นต้น จะมีลี้ลับทางสังคมนิยมแฉ่วเบามาก

ส่วนสังคมนิยมที่ท่านรับมานั้น เป็นสังคมนิยมที่ได้มาในประเทศยุโรปตะวันตก โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส เพราะฉะนั้นเราจึงได้โดยไม่แคลงใจในจิตใจเลยว่า ท่านต้องเป็นสังคมนิยมที่ชื่นชมในลัทธิเสรีภาพประชาธิปไตยแน่นอน ส่วนในสมัยที่เป็นนักศึกษาในฝรั่งเศส ท่านจะมีความคิดเห็นด้วยกับการปฏิวัติของบอลเชวิคหรือไม่ ผมคิดว่าท่านก็คงจะเป็นผู้เห็นด้วยกับความใฝ่ฝันอันสูงสุดของเขา ซึ่งก็ไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่อย่างใด แม้แต่ Sidney Webb ผู้ก่อตั้ง London School of Economics and Political Science ซึ่งเป็นนักคิดนักปราชญ์ใหญ่ของอังกฤษในศตวรรษนี้ ก็เป็นผู้หนึ่งที่ฝากความหวังให้กับระบบโซเวียต ในฐานะที่เป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของโลกในปี ๑๙๑๗ ในประเทศรัสเซีย

แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในรัสเซียหลังจากนั้น พัฒนาเป็นระบบเผด็จการที่ทารุณโหดร้ายในสมัยสตาลิน ผมคิดว่าคนที่ได้รับการศึกษาอย่างดีในประเทศฝรั่งเศส โดยเฉพาะได้เรียนกฎหมายอย่างท่านปรีดี พนมยงค์ จะไปเห็นดีเห็นชอบกับระบบสตาลิน และเมมาเซตุนั้น ผมไม่คิดว่าจะเป็นไปได้ นี่เป็นสิ่งที่ผมได้สรุปจากการไตร่ตรองถกแถลงมาเป็นเวลานานปี

“

เราพูดได้อย่างเต็มปากว่าท่าน
เป็นนักสังคมนิยม ... ท่านต้องเป็น
สังคมนิยมที่ชื่นชมในสิทธิเสรีภาพ
ประชาธิปไตยแน่นอน

”

คือผู้อภิวัตน์

กระผมมาคิดต่อไปว่า จากการศึกษาที่ไปเรียนวิชา
กฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศสจนได้ปริญญาเอกทางนิติศาสตร์ที่เรียกว่า
Docteur en droit d'État จากฝรั่งเศส เมื่อกลับมาเป็นอาจารย์อยู่ใน
โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม ท่านได้ก่อการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองครั้งยิ่งใหญ่ในปี ๒๔๗๕ และต่อมาได้ดำรงตำแหน่งผู้ประศาสน์-
การของเรา อย่างนี้ ท่านทำอะไร ท่านต้องการอะไร ผมอยากจะพูดและ
พูดอยู่เสมอว่า ท่านเป็นนักการเมืองในความหมายที่ดี ไม่ใช่นักกินเมือง
เป็นนักการเมืองที่มีอุดมคติ มีโปรแกรม มีโครงการในทางปฏิบัติหน้าที่ที่
แน่นอนในการปฏิรูปปฏิวัติระบบการเมืองและเศรษฐกิจของไทยให้เจริญ
ก้าวหน้า ซึ่งสมัยต่อมาเรียกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมนั้นแหละ

เมื่อได้มีการปฏิวัติขึ้นมาแล้วจะทำอะไร ผมคิดว่าตั้งแต่ ๒๔๗๕
เป็นต้นมา มีการปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทยหลายครั้งหลายหน ทุก
ครั้งเป็นการยึดอำนาจเพื่ออำนาจและเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลทั้งนั้น
มีอยู่ครั้งเดียวเท่านั้นที่ทำด้วยอุดมคติ คือการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๒๕๗๕ และในบรรดาผู้นำของการเปลี่ยนแปลงที่มีโครงการปฏิวัติเศรษฐกิจ การเมืองที่แน่นอนชัดเจนก็มีอยู่ผู้เดียวคือท่านผู้ประศาสน์การของเรา

ส่วนผู้นำอีกคนหนึ่งคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อนคู่หูของท่าน สมัยที่เป็นนักเรียนก็ไม่ชอบท่านจอมพล ป. เพราะท่านเป็นเผด็จการ ใครที่เป็นเผด็จการ พวกเราก็ไม่ชอบทั้งนั้น แต่ท่านจอมพล ป. ก็มีอุดมคติของท่านไปในแง่หนึ่ง อาจจะว่าเป็นปีกขวาของคณะราษฎร ส่วนอาจารย์ปรีดีก็คงจะต้องเป็นปีกซ้ายของคณะราษฎร ผมคิดว่าการแบ่งคณะราษฎรให้เป็นปีกขวาปีกซ้ายไม่ได้ห่างไกลจากความเป็นจริง กลุ่มอำนาจที่ครองอำนาจในประเทศหลัง ๒๔ มิถุนายน ๒๕๗๕ ก็คือคณะราษฎร นำโดยอาจารย์หลวงประดิษฐฯ และหลวงพิบูลฯ ตั้งแต่ปี ๒๕๗๕ มาหยุดสละจุดในปี ๒๕๐๐ เมื่อจอมพล สฤษดิ์ยึดอำนาจ แปลว่าคณะราษฎรครองอำนาจในประเทศไทยนานถึง ๒๕ ปี พ.ศ. ๒๕๗๕-๒๕๐๐ เป็นยุคที่คณะราษฎรครองอำนาจในประเทศไทย และในยุค ๒๕ ปีนี้ มีผู้นำ ๒ คน คือ หลวงพิบูลสงคราม และหลวงประดิษฐ์มนูธรรม ๒ ท่านนี้ร่วมกัน dominate การเมืองไทยเป็นเวลา ๒๕ ปี^๔

ท่านจอมพล ป. เป็นนายทหาร ย่อมเป็นธรรมดาที่จะต้องเน้นชาตินิยม เน้นความยิ่งใหญ่และความรุ่งเรืองของชาติไทย ตั้งยุทธนาทหารประกาศรัฐนิยม พวกเราคนหนุ่มสมัยนั้นเป็นยุทธนาทหารทั้งนั้น ชาตินิยมทั้งนั้น ในเรื่องเหล่านี้ เชื่อว่าหลวงประดิษฐ์ฯ ไม่มีข้อขัดแย้งกับหลวงพิบูลฯ ข้อนี้จะได้กล่าวต่อไป

---

^๔ แต่ในความเป็นจริงท่านผู้ประศาสน์การพ้นจากอำนาจไปตั้งแต่หลังรัฐประหาร ๒๕๙๐.

“

เมื่อได้มีการปฏิวัติขึ้นมาแล้วจะทำอะไร ผมคิดว่าตั้งแต่ ๒๔๗๕ เป็นต้นมา มีการปฏิวัติ รัฐประหารในประเทศไทยหลายครั้งหลายหน ทุกครั้งเป็นการยึดอำนาจเพื่ออำนาจและเพื่อ เป็นเกียรติแก่วงศ์สกุลทั้งนั้น มีอยู่ครั้งเดียว เท่านั้นที่ทำด้วยอุดมคติ คือการเปลี่ยนแปลง การปกครอง ๒๔๗๕

”

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ และการเมือง

ณ ที่นี้ กระผมอยากจะเห็นว่า ท่านปรีดี พนมยงค์ เป็นนักการเมือง ไทยเกือบเพียงคนเดียวเท่านั้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ที่ทำการ ปฏิวัติรัฐประหารด้วยจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเด่นชัดในการสร้างชาติและ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ทั้งมีโครงการที่กำหนดวางไว้อย่างเป็นระบบ และมีหลักการ ในเรื่องเหล่านี้ปรากฏหลักฐานทางเอกสารและมีผู้เขียน ถึงอยู่มากแล้ว แต่กระผมจะขอบรรยายอย่างเป็นทางการ โดยใช้สถานที่ เรียงลำดับเรื่อง

ขณะนี้เราประชุมกันที่ลานปรีดี พนมยงค์ หน้าตึกโดม ของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็มหาวิทยาลัยนี้เป็นจุดแรกที่ท่านตั้งขึ้นมา เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ความรู้กฎหมายและหลักการประชาธิปไตย เป็นตลาดวิชาที่เปิดกว้างให้คนที่มีความรู้พื้นฐานพอสมควรได้เข้าเรียนใน

“

ธรรมศาสตร์เป็นสถาบันการศึกษา
ชั้นสูงที่ตั้งขึ้นเพื่อสอนกฎหมายและประชา-
ธิปไตยให้แก่คนไทย เป็นการให้การศึกษา
ประชาธิปไตยแก่ประชาชนที่ยิ่งใหญ่ใน
ประวัติศาสตร์ เรากุมีใจมากที่เป็นทายาทของ
สถาบันที่มีอุดมคติอันยิ่งใหญ่

”

มหาวิทยาลัยกันอย่างทั่วถึง ข้าราชการตั้งแต่ชั้นตรีเป็นต้นไป มหาเปรียญ
ตั้งแต่ ๓-๔ ประโยคขึ้นไป เข้าเรียนในหลักสูตรธรรมศาสตร์บัณฑิตได้ทั้ง
นั้น จะมาฟัง Lecture ก็ได้ ที่อยู่ต่างจังหวัดมาฟังคำบรรยายไม่ได้ ก็จัด
คำสอนส่งทยอยไปให้เป็นระยะๆ ใครที่ทำงานในกรุงเทพฯ ก็ส่งเสริม
อนุญาตให้เอาเวลามาฟัง Lecture ที่ธรรมศาสตร์ สอบได้อุปริญญา
ก็ปรับวุฒิให้ แล้วโอกาสที่จะก้าวหน้าด้วยความขยันหมั่นเพียรจึงมีอยู่มาก

วิชาที่เรียนตามหลักสูตรของธรรมศาสตร์ นอกจากวิชา Core
เช่น กฎหมายแพ่ง กฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้ง
กฎหมายปกครอง และกฎหมายระหว่างประเทศแล้ว ยังมีวิชาใหม่ที่ไม่
เคยสอนในประเทศไทยมาก่อนเลย เช่น กฎหมายเศรษฐกิจการคลัง สอน
โดยพระองค์เจ้าวิวัฒนไชย วิชาเศรษฐศาสตร์และวิชาลัทธิเศรษฐกิจ สอน
โดย ม.จ.สกลวรรณากร วรวรรณ อาจารย์ ดร.เดือน บุนนาค และ ดร.ทวี
ตะเวทกุล เป็นวิชาเด่นที่คนหนุ่มจำนวนมากใฝ่ฝันอยากเรียน เพราะ
ชื่นชมทั้งวิชาและกิตติศัพท์ของอาจารย์ผู้สอน

ธรรมศาสตร์นอกจากเป็นศูนย์เผยแพร่วิชาความรู้ทางกฎหมาย และประชาธิปไตยแล้ว ยังเป็นแหล่งรวมพลของคนชั้นนำที่มีวิชาความรู้ ระดับสูงที่ห้อมล้อมอยู่ในแวดวงของผู้ประศาสน์การ เช่น อาจารย์ ดร.เดือน บุนนาค อาจารย์วิจิตร ลุจิตานนท์ อาจารย์ดิเรก ชัยนาม อาจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร อาจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย เป็นต้น

ในที่สุดกระผมขอกล่าวว่า ธรรมศาสตร์เป็นสถาบันการศึกษา ชั้นสูงที่ตั้งขึ้นเพื่อสอนกฎหมายและประชาธิปไตยให้แก่คนไทย เป็นการ ให้การศึกษาประชาธิปไตยแก่ประชาชนที่ยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ เรา ภูมิใจมากที่เป็นทายาทของสถาบันที่มีอุดมคติอันยิ่งใหญ่

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

จุดต่อไปขอให้เรามองไปทางถนนพระอาทิตย์ จุดที่ ๒ ที่สำคัญใน Scheme ของท่านผู้ประศาสน์การ คือสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ซึ่งเดิมเป็นกรมร่างกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม ซึ่งเคยมีพระยามานวราชเสวีเป็นเจ้ากรม และหลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นเลขานุการกรมคนสุดท้ายก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ท่านย้ายกรมร่างกฎหมายจากกระทรวงยุติธรรมมาสังกัด สำนักนายกรัฐมนตรี และเปลี่ยนชื่อเสียใหม่เป็นคณะกรรมการกฤษฎีกา ก็ยังคงทำหน้าที่ร่างกฎหมายให้รัฐบาลอยู่จนกระทั่งบัดนี้

ที่ทำอย่างนี้เพราะหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จำเป็นที่ จะต้องตรากฎหมายจำนวนมากเพื่ออนุวัติให้เป็นไปตามการปกครอง ระบอบใหม่และพัฒนาระบบเศรษฐกิจ สังคม ให้เป็นไปตามหลักการของ คณะราษฎร ย้ายมาไว้ที่สำนักนายกรัฐมนตรี ท่านจะได้บัญชางานได้

สะดวกและโดยตรง หากผมจำไม่ผิดตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการ
กฤษฎีกาคคนแรกก็คือ ดร.เดือน บุนนาค ที่มารับตำแหน่งแทนท่าน^๔

คณะกรรมการกฤษฎีกา นอกจากทำหน้าที่เป็นกรมร่างกฎหมาย
แล้ว ท่านยังคาดหมายที่จะพัฒนาคณะกรรมการกฤษฎีกาให้มีลักษณะ
ของ Conseil d'Etat ของฝรั่งเศส ซึ่งเป็นสถาบันซึ่งขาดคดียปกครองด้วย
ถ้าเราอ่านพระราชบัญญัติว่าด้วยการตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกาฉบับ
แรก ก็จะมองเห็นเจตนาข้อนี้ของท่านผู้ประศาสน์การได้ชัดเจน แต่ก็เป็น
เพียงการแสดงความตั้งใจว่าต่อไปจะพัฒนาคณะกรรมการกฤษฎีกาไป
ในแนวทางอย่างไรให้ปรากฏในบทบัญญัติฉบับนั้นเท่านั้น ต้องรอห้าสิบ
ปีให้หลัง ในสมัย ดร.อมร จันทรมบูรณ เป็นเลขาธิการคณะกรรมการ
กฤษฎีกา จึงได้พยายามผลักดันเรื่องตั้งศาลปกครองขึ้นอย่างจริงจังอีก
ครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นปัญหาที่ขัดแย้งกันอยู่ในขณะนี้

กระผมต้องการเน้นในที่นี้ว่าเรื่องศาลปกครองอยู่ในวิสัยทัศน์
อันกว้างไกลของท่านผู้ประศาสน์การอยู่แล้ว แต่การตั้งระบบศาลปกครอง
และการสถาปนาระบบวิธีปฏิบัติราชการทางการปกครอง ซึ่งเป็นระบบ
พัฒนาขึ้นในประเทศที่พูดภาษาเยอรมันเป็นเวลาห้าสิบหกสิบปีมาแล้ว
เป็นเรื่องใหญ่มหาศาลซึ่งพัวพันเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของ
ระบบกฎหมายไทยทั้งระบบ คงจะต้องเกี่ยวกับการเตรียมการในด้านต่าง ๆ
มาก รวมถึงการเผยแพร่อบรมความรู้และความเข้าใจแก่นักศึกษา

---

^๔ อาจารย์ ดร.เดือน บุนนาค เป็นเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาคคนที่
๒ (๓๐ ตุลาคม ๒๔๗๘ - ๑๖ กันยายน ๒๔๘๘) ต่อจากหลวงประพจน์นิติ-
สารศรี (ม.ล.ประดับ สุทัศน์) ดู ประกาศตั้งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา,
ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ (๑ พฤศจิกายน ๒๔๗๘) หน้า ๒๓๒๗-๒๓๒๘.

กฎหมายของไทยและข้าราชการไทยทั่วประเทศด้วย การจะเป็นอย่างไร ก็ตาม วิสัยทัศน์อันกว้างไกลและเจตนาของท่านผู้ประกาศการณ์ในเรื่องนี้ มีผู้สานต่อ นับว่าเป็นเรื่องน่ายินดีอยู่

สโมสรถบาลนครกรุงเทพ^๖

ต่อจากสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาเลยไปอีกก็มาถึงสโมสรถบาลกรุงเทพ ท่านตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางที่จะเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบเทศบาลที่ท่านเป็นผู้สถาปนาขึ้นใหม่ในประเทศไทย ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ที่เรียกกันว่า Local self-government แปลตรง ๆ ว่ารัฐบาลปกครองตนเองระดับท้องถิ่น การปกครองแบบนี้ก็คือระบบเทศบาลนั่นเอง

ท่านมิได้ตั้งเทศบาลขึ้นทุกท้องถิ่นทั่วประเทศ เพราะท่านรู้ว่าการปกครองระดับท้องถิ่นต้องอาศัยประชาชนที่มีความรู้ ความเข้าใจ และความสนใจที่จะจัดการปกครองท้องถิ่นโดยประชาชนเอง ท่านรู้ว่าจะทำเทศบาลทั่วประเทศ ประชาชนยังไม่พร้อม ท่านจึงเลือกตั้งเทศบาลในเขตชุมชนที่เจริญแล้ว และคาดหมายว่าจะขยายการปกครองตนเองในรูปแบบเทศบาลไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศภายหลังเมื่อทุกอย่างพร้อมแล้ว นี่เป็นลักษณะสำคัญของท่านอาจารย์ปรีดี

ท่านตั้งเทศบาลขึ้นมา เขตไหนมีเทศบาล ก็ยังมีผู้ว่าราชการจังหวัด

---

^๖ สโมสรถบาลนครกรุงเทพ เคยตั้งอยู่เชิงสะพานสมเด็จพะปิ่นเกล้า ใกล้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา.

อยู่ ยังมีนายอำเภออยู่ ท่านให้อำนาจปกครองตนเองแก่เทศบาลที่ละ
น้อย ๆ ต่อมาก็ค่อย ๆ เพิ่มมากขึ้น จนในที่สุดเมื่อพร้อมแล้วจึงจะให้นายก-
เทศมนตรีปกครองทั้งหมดโดยไม่ต้องมีข้าหลวง นายอำเภอ อีกต่อไปใน
เขตที่เป็นเทศบาล ท่านคิดอย่างค่อย ๆ ทำ

แต่พอมีรัฐประหารในปี ๒๔๙๐ ทุกอย่างชะงักหมด รูปแบบของ
เทศบาลยังคงอยู่ แต่เปลี่ยนแปลงให้มันเป็นเพียงรูปแบบเท่าที่ได้เริ่มไว้
เท่านั้น จนกระทั่งเราไม่รู้ว่าระบบเทศบาลก็คือระบบการปกครองท้องถิ่น
ที่ต้องมีการพัฒนาต่อไป สโมสรเทศบาลนั้นท่านตั้งใจตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่
ชุมนุม ที่สัมมนา ที่อภิปราย ที่ทำการศึกษารื่องระบอบเทศบาลว่าเราจะ
สร้างระบอบการปกครองท้องถิ่นด้วยตนเองโดยปราศจากประชาชน
อย่างไร แต่เดี๋ยวนี้กลายเป็นครีววังหน้าเป็นภคตาการแห่งหนึ่งเท่านั้น
ไม่มีความหมายอย่างที่ท่านตั้งใจไว้

ทำเนียบท่าช้าง

ต่อจากครีววังหน้าเลยไปสมัยก่อนนั้น ยังไม่มีสะพานสมเด็จพระเจ้า
พระปิ่นเกล้า เดินไปอีกหน่อยก็ถึงบ้านท่าน ที่เราเรียกว่าทำเนียบท่าช้าง
สมัยนั้นพวกเราเป็นนักศึกษา เดินผ่านบ้านท่านที่ไร เรามองดูด้วยความ
ชื่นชม ยังคิดว่าเป็นบ้านส่วนตัวของท่าน ไม่ใช่บ้านใหญ่โตหรูหราอะไร ที่
จริงเป็นของหลวง และยังเป็นของหลวงอยู่จนกระทั่งบัดนี้ ท่านมาอยู่
ตรงนี้ ผมว่าท่าน plan ไว้ทั้งนั้น เพราะตั้งอยู่ติดต่อกับสโมสรเทศบาลฯ
สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์
และการเมือง มองภาพรวมแล้วจะเห็นได้ชัดว่ารัฐบุรุษอาวุโสท่านนี้เป็น
รัฐบุรุษที่เกิดเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่างเป็นระบบ อย่างมีโครงการ

ทำเนียบท่าช้างในปัจจุบัน (๔ มีนาคม ๒๕๖๒)

แม้แต่ตั้งบ้านก็เลือกตั้งในแหล่งที่เป็นศูนย์ทำงาน เพื่อบงการสร้างบ้าน
สร้างเมือง ให้เป็นระบบรัฐสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย ที่มีความเป็น
ธรรมในสังคมด้วย

“

มองภาพรวมแล้วจะเห็นได้ชัดว่ารัฐบุรุษ
อาวุโสท่านนี้เป็นรัฐบุรุษที่เกิดเพื่อเปลี่ยนแปลง
การปกครองอย่างเป็นระบบ อย่างมีโครงการ
แม้แต่ตั้งบ้านก็เลือกตั้งในแหล่งที่เป็นศูนย์
ทำงาน เพื่อบงการสร้างบ้าน สร้างเมือง ให้
เป็นระบบรัฐสมัยใหม่ที่เป็นประชาธิปไตย ที่มี
ความเป็นธรรมในสังคมด้วย

”

ความคิดเรื่องชาตินิยม

ต่อไปนี้ กระผมขอย้อนกลับไปพูดเรื่องชาติ ในตอนต้นผมกล่าวว่า ไว้ว่าหลวงพิบูลฯ มีความคิดทางชาตินิยม ส่วนอาจารย์หลวงประดิษฐฯ ก็ได้คัดค้านความคิดชาตินิยมหรรอก ฟังแล้วยังไม่ชัดเจนนัก กระผมคิดว่าเมื่อท่านจอมพล ป. กำลังชูธงชาตินิยมนั้น ท่านปรียังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่ในชุดรัฐบาลจอมพล ป. อยู่หลายครั้งอยู่หลายตำแหน่ง เมื่อเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังก็ดำเนินการเจรจาซื้อสัมปทานผูกขาดโรงงานยาสูบจากพ่อค้าฝรั่งจนสำเร็จ นับว่าเป็นมาตรการกำจัดอิทธิพลของต่างชาติให้พ้นไปจากประเทศไทยประการหนึ่ง ในแง่นี้เราอาจกล่าวได้ว่าท่านปรียังได้คัดค้านและเป็นปฏิปักษ์เรื่องชาตินิยมของจอมพล ป. แต่ทำงานร่วมกันอย่างเป็นปี่เป็นขลุ่ยทีเดียว

การกำจัดอิทธิพลเศรษฐกิจการเมืองของต่างชาติให้พ้นจากประเทศของตนนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่คนรักชาติจะต้องเห็นด้วยกันอยู่แล้ว แต่คิดว่าลึกๆ ลงไป ผมเชื่อว่าอาจารย์ปรียัง พนมยงค์ ไม่เห็นด้วยกับความคิดของพวกซ้ายจัดที่คอยประณาม “ชาติ” ด้วยประการทั้งปวง ที่จริงลึกๆ ลงไป ท่านถือหลักชาติเป็นอันมาก ท่านเป็นหัวหน้าเสรีไทย เคยกู้ชาติมาแล้วครั้งหนึ่ง

ผมจำได้ว่าเมื่อสี่สิบปีก่อน เมื่อผมไปเยี่ยมบ้านท่านที่ชานเมืองปารีสนั้น ท่านเอาต้นฉบับ *Communist Manifesto* ทั้งฉบับภาษาอังกฤษและภาษาเยอรมันมาให้ผมอ่านดูว่า ในคำปรารภของ Manifesto ประกาศว่า “ชาวคอมมิวนิสต์จากชาติต่างๆ มาประชุมกัน” เป็นคำแปลมาจากคำ “from various nationalities” หมายถึงชาติต่างๆ ไม่ใช่จากประเทศต่างๆ ฉบับแปลเป็นภาษาจีนและภาษาไทยแปลว่า “มาจากประเทศต่างๆ” จึงไม่ถูกต้อง การแปลอย่างไม่ถูกต้อง เป็นการจงใจตัดคำว่า “ชาติ” ออก

“

กระทบต้นตอใจ เคารพบุรุษหลักเพชร
ของชาติไทยคนนี้ ที่ต้องไปตะคร่ำลำบากใน
ต่างแดน แต่ก็มีความเด็ดเดี่ยว ทะนงองอาจ
ยืนยันในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้อง โดยไม่ย่อถ้อ
ต่อ Power that be ในขณะนั้น

”

เพื่อให้เข้าใจผิดว่าใน *Communist Manifesto* มีได้กล่าวถึงชาติ

อาจารย์หลวงประดิษฐ ณีแหละเป็นตัวอย่างของนักปฏิวัติ ที่ไม่
หักท้าวและค่อยเป็นค่อยไปที่ละขั้นตอน ท่านเชื่อว่า การจะทำบ้านเมือง
ให้ดีได้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้กว้างขวาง อันนี้เราจะเห็นเลยว่าท่านตั้ง
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นมาโดยเปลี่ยนหลักสูตร
ของโรงเรียนกฎหมายเดิมที่เป็นแบบ Law School แบบอังกฤษ มาเป็น
หลักสูตรธรรมศาสตร์แบบฝรั่งเศสภาคพื้นยุโรป ที่มีการสอนวิชานิติศาสตร์
รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ รวมในหลักสูตรวิชาเดียวกันเรียกว่าหลักสูตร
วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กระผมจึงคิดว่าท่านไม่ได้ตั้งใจสร้างนัก
กฎหมายอย่างเดียว ท่านต้องการนักกฎหมายที่มีความรู้กว้างขวาง และ
ต่อมาหลักสูตรบัญชีชั้นสูงก็ถูกตั้งขึ้นมาด้วย เพื่อที่จะมาสร้างระบบตรวจ-
สอบควบคุมทางเศรษฐกิจการค้า การเงิน และการบัญชี ตามแบบอย่าง
ของประเทศที่เจริญแล้วในยุโรป อันนี้เราจะเห็นได้ว่าเป็นตัวอย่างทาง
รูปธรรมที่ชัดเจน

เพราะฉะนั้นท่านชี้แจงให้เห็นว่าความคิดในสังคมนิยม ไม่มีการ
ปฏิเสธ “ชาติ” ว่าชาติยังมีอยู่ เพราะคำว่า “นานาชาติ” ยังมีอยู่ใน *Com-
munist Manifesto* ท่านเอามาอ่านและชี้ให้ผมฟัง แล้วท่านก็ให้หนังสือ

ผมมาเล่มหนึ่งชื่อ *ชาติยังคงมีอยู่และความรักชาติ* เป็นบทความของท่าน ท่านยังบอกว่าคุณไปอ่านวรรณคดีสุดท้ายให้ดีๆ ลักลิบเที่ยว แล้วไปคิดให้ลึกๆ ว่ามันคืออะไร ผมอยากจะอ่านวรรณคดีจบสุดท้ายในหนังสือเล่มนี้ให้ท่านทั้งหลายฟังอย่างชัดเจน

“ในสังคมที่ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาตินั้น บุคคลส่วนหนึ่งได้สละจิตสำนึกในเชื้อชาติเดิมของตนหมดสิ้นไปแล้ว โดยมีจิตสำนึกเช่นเดียวกับเชื้อชาติส่วนมากของคนในสังคมนั้น จึงไม่มีจิตสำนึกที่จะถือเอาประโยชน์แห่งเชื้อชาติเดิมของตนเป็นใหญ่กว่าเชื้อชาติอื่น”

กระผมคิดว่าท่านคงไม่ได้พูดลอยๆ ไม่ได้พูดเป็นสำนวนอะไร แต่ท่านคงอยากให้เรารู้อะไรบางอย่าง ผมได้ทราบว่าคุณไปอยู่ในประเทศจีนเป็นเวลานาน ท่านผู้หญิงก็ไปร่วมทุกข์ร่วมสุขกับท่าน หลังจากที่ได้เยี่ยมท่านทั้งสองกลับมาแล้ว ขอประทานโทษท่านผู้หญิง ที่มีได้ขออนุญาตท่านไว้ก่อน คุณอังคณา ภรรยาผม เล่าให้ผมฟัง ท่านผู้หญิงพูดว่า “ไปอยู่ในประเทศจีนตั้งหลายปี อยู่ได้ร่มไม้ชายคาเขา เขาให้เกียรติและเลี้ยงดูอย่างไม่ต้องอนาทรร้อนใจ แต่ท่าน (ผู้ประกาศนการ) ก็ยังไปขัดแย้งโต้เถียงกับเขาอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องลำบาก”

ท่านผู้หญิงก็พูดแบบผู้หญิงไทยที่ดีทั้งหลาย ที่ไม่ยอมให้สามีตนต้องลำบาก เดือดร้อน แต่สิ่งที่ท่านเล่าจากหัวอกลูกผู้หญิงนี้ ทำให้กระผมตื่นตันใจ เคารพบุรุษเหล็กเพชรของชาติไทยคนนี้ ที่ต้องไปตกกระกำลังลำบากในต่างแดน แต่ก็มีสติความเด็ดเดี่ยว ทะนงองอาจยืนยันในสิ่งที่ตนเห็นว่าถูกต้อง โดยไม่ย่อท้อต่อ Power that be ในขณะนั้น

ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ

ในวันที่รำลึกถึงท่าน ผมอยากจะให้เราสมนึกถึงการถึงท่านว่า ความซัดเซ้งและความยุ่งยากลำบากที่ท่านผู้หญิงกล่าวถึงนั้นหมายความว่าอย่างไร และสิ่งที่ท่านเน้นแล้วเน้นอีกว่าชาติยังคงมีอยู่นั้นหมายความว่าอย่างไร เรื่องชาติ กระผมได้กล่าวไปข้างแล้ว เรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กระผมอยากจะยกเอาเอกสารที่สำคัญที่สุดคือ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นฉบับที่ได้ตราขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นฉบับถาวร ถึงแม้จะมีกรรมกรท่านอื่นร่วมร่างด้วย แต่กระผมเชื่อว่าท่านผู้ประศาสน์การของเราเป็น Moving Spirit ในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้

จากการอ่านรัฐธรรมนูญฉบับนี้ เราจะเห็นว่าท่านมีความคิดเกี่ยวกับชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์อย่างไร กระผมอยากอ่านบทบัญญัติในบางมาตราของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังนี้

มาตรา ๓ “องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้”

มาตรา ๔ “พระมหากษัตริย์ต้องทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก” สังเกตคำว่า “ทรงเป็น” หมายความว่า “ต้องเป็น” นะครับ ไม่ใช่เสียหน่อยๆ มีความหมายหนักแน่นว่าพระมหากษัตริย์ไทยต้องเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก

มาตรา ๕ “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพสยาม”

มาตรา ๙ “การสืบราชสมบัติ ท่านว่า ให้เป็นไปโดยนัยแห่งกฎหมายเทียบว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๔๖๗ และประกอบด้วย

ความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร”

จากบทบัญญัตินี้ เราเห็นได้ชัดว่าอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญและเป็น Moving Spirit ของการทำรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ได้วางสถานะขององค์กรหรือสถาบันของชาติที่ว่า “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” ไว้อย่างไร

มาตรา ๓ องค์พระมหากษัตริย์ดำรงไว้ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ นี่เป็นการยืนยันว่าพระมหากษัตริย์เป็นองค์กรของชาติที่ยิ่งใหญ่ หลังจากปี ๒๔๗๕ มีการเขียนรัฐธรรมนูญฉบับต่อๆ มาทุกฉบับได้ยืนยัน (Confirm) หลักการที่กล่าวถึงนี้ทุกฉบับ จนอาจจะกล่าวได้ว่าบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญกล่าวเป็นขนบธรรมเนียมที่รับกันในระบบรัฐธรรมนูญไทยโดยปริยายไปแล้ว (Accepted Tradition)

การนำเอาความคิดเรื่องอัครศาสนูปถัมภกทางพุทธศาสนา มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ และสานให้เข้ากับความคิดระบบพระมหากษัตริย์ ให้เป็นความคิดธรรมราชาอย่างมีเอกภาพ ต้องนับเป็น Stroke of Genius ของนักกฎหมายไทยท่านนี้ สานความคิดเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ไว้เป็นปฏิมากรรมล้ำค่าในกฎหมายรัฐธรรมนูญ

เรารู้ใช้ไหมครับว่า ความคิดประชาธิปไตยนั้นจะต้องให้เสรีภาพ ในทางศาสนา แต่รัฐธรรมนูญฉบับถาวรฉบับแรกของไทยได้เขียนไว้ชัดเจน อย่างนี้เราไม่ต้องไปประกาศว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติหรอก แต่จากที่บัญญัติให้องค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะนี้แหละเชื่อมไว้อย่างแนบเนียนลึกซึ้งอย่างยิ่ง แม้ผมไม่ได้อ่านรัฐธรรมนูญของประเทศต่างๆ หมดทุกฉบับ แต่เท่าที่ได้อ่านมาแล้ว ผมคิดว่าประเทศไหนที่ยังคิดว่าศาสนาเป็นองค์คุณของชาติที่สำคัญแล้ว และสามารถเขียนเข้าไปในโครงสร้างรัฐธรรมนูญอย่างลึกซึ้งและแนบเนียนอย่างนี้ ไม่มีที่ไหนในโลกอีกแล้ว ผมเชื่อของผมอย่างนี้ดีกว่าที่จะเรียกให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนา

ประจำชาติเป็นไหนๆ เพราะฉะนั้น ผมจึงว่าท่านได้สร้างอะไรมาหาศาล ด้วยสติปัญญาอันล้ำลึกของคนไทยที่มีวิธีทำอะไรให้กลมกลืนแนบเนียน ให้มันไม่ประเจิดประเจ้อได้ดีเหลือเกิน

พอมาถึงมาตรา ๕ ก็มีว่า “พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่ง จอมทัพสยาม” ถ้าเรายืนยันหลักนี้อย่างเต็มที่และด้วยพลังอำนาจของ ประชาชนอย่าง que แสดงออกในเหตุการณ์พฤษภาทมิฬใน ๓-๔ ปีที่แล้ว ผมคิดว่าเราสามารถทำให้โครงสร้างของรัฐธรรมนูญที่สร้างไว้ให้เป็นจริง เป็นจั่งขึ้นมาได้ ไม่ให้ทหารไทยถูกใช้ไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของบุคคล บางกลุ่ม ทหารจะต้องเป็นกองทัพของบ้านเมือง เป็นกองทัพไทย

มาตรา ๙ บัญญัติว่า “การสืบราชสมบัติ ท่านว่า ให้เป็นไปโดย นัยแห่งกฎหมายที่ตราว่าด้วยการสืบราชสันตติวงศ์ พ.ศ. ๒๕๑๗ และ ประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร” จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ ฉบับนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการสืบสันตติวงศ์เลย ยังคงรักษา ธรรมเนียมอันบรรพบุรุษของไทยได้สร้างสรรคกันไว้ที่เป็นธรรมเนียม ของรัฐธรรมนูญไทย ท่านเขียนยืนยัน (Confirm) ท่านไม่ได้สร้างชิ้นใหม่ นักกฎหมายไม่ใช่คิดอะไรสร้างของใหม่อยู่เรื่อย ของที่มีอยู่แล้ว ปฏิบัติ อยู่แล้ว เราเขียนยืนยันเน้นว่าเป็นอย่างนี้เป็นอย่างนั้นให้มันชัดเจนยิ่งขึ้น

สิ่งที่ผมอยากจะซื้ออยู่ที่วรรคสุดท้ายประโยคสุดท้ายที่ว่า “และ ประกอบด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร” ที่เป็นหลักอย่างนี้ เพราะถือว่าสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้แทนของปวงชนชาวไทย และในหลัก รัฐธรรมนูญเดียวกันที่เขียนไว้ในมาตรา ๒ ว่า “อำนาจอธิปไตยย่อมมาจากปวงชนชาวสยาม” เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีประโยคสุดท้ายของ มาตรา ๙ เพื่อรักษาหลักว่าอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย เราได้รักษา หลักอันนี้ไว้ ฉบับ พ.ศ. ๒๕๑๗ ซึ่งผมโชคดีที่ได้ร่วมร่างด้วยนั้นเรารักษา บทนี้ที่คณะราษฎร โดยมีท่านอาจารย์ปรีดีเป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือนได้

ร่างขึ้น คือหลังจากวันมหาวิปโยคแล้วเราได้บรรจุหลักเหล่านี้ไว้ครบถ้วน
ทุกประการ และในรัฐธรรมนูญฉบับอื่นๆ ก็รักษาหลักเหล่านี้ไว้ เพราะ
ฉะนั้น ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ จึงเป็นโครงสร้าง
ที่สานไว้อย่างแนบเนียนละเอียดอ่อน บรรจง และประณีตเป็นอย่างดียิ่ง
เป็นอัจฉริยะของนักกฎหมายไทย นักการเมืองไทยยุคหนึ่งที่ได้บรรจุ
บัญญัติไว้ คงจะเป็นผลงานที่จะยืนยงถาวร เป็นหลักการสำคัญของเมือง
ไทยต่อไปชั่วกาลนานแน่นอน

“

กระผมคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ ของเรายังเป็นประกาศarin
ทางการเมืองของไทย ... ท่านผู้ประศาสน์
การของเราควรจะได้รับยกย่องว่าเป็น
ผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ใน
ทางการเมืองของไทย

”

ประกาศarinทางการเมืองของไทย

กระผมอยากพูดต่อไปอีกว่า คนเรานี้อายุมันไม่ยืนนะครั้น ต่างก็
แก่เฒ่าร่วงโรยกันไป แต่สิ่งที่กาลเวลาผ่านไป เราก็เห็นว่าท่านผู้ยิ่งใหญ่
ในแต่ละยุค ยิ่งใหญ่ในแง่ตำแหน่งอำนาจวาสนา ยิ่งใหญ่ในแง่ที่ว่า

เกียรติแก่วงศ์ตระกูลแบบไทยๆ มันก็ผ่านไป ท่านเหล่านี้ที่เป็นรุ่นเดียว
ยุคเดียวกับท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ต่างก็ผ่านไปแล้ว แต่ผมคิดว่าสิ่ง
ที่จริงยั่งยืนคืออุดมคติและหลักการ

กระผมคิดว่าท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ของเรายังเป็นประภา-
คารในทางการเมืองของไทย ซึ่งเราควรที่จะยำแล้วย่ำอีก และนำมาทบทวน
เสมอในเหตุการณ์บ้านเมืองในปัจจุบัน ซึ่งเราต่างก็มองความตกต่ำใน
วงการต่างๆ ในสถาบันต่างๆ ด้วยความสลัดใจ ด้วยความเป็นห่วง แต่
ผมเชื่อว่าจิตวิญญาณของท่านผู้ประศาสน์การของเรายังเป็นแสงสว่างนำ
การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรมของไทยให้ยั่งยืน ให้รอดพ้น
ภัยอันตรายทั้งหลายด้วย Spirit ที่เรียกว่าท่านไม่หึกหาญ ท่านพยายาม
ประสานอันนี้

ไม่ใช่เพียงแต่ในประเทศไทย กระผมบังเอิญมีโอกาสได้พบปะ
คบค้าสมาคมกับชาวต่างประเทศ เขาถามว่าทำไมหลายๆ ประเทศใน
เอเชียก็ผ่านมรสุมมาอย่างมากมายแล้วประเทศจึงรอดพ้นมาได้ดีพอ
สมควร มันมีอะไรที่เป็นเคล็ดลับของประเทศไทย มีนักการเมืองหลาย
ประเทศที่เขาติดตามปัญหานี้ ผมก็คิดไปตามโอกาสที่พูดกัน หลักการ
อันหนึ่งคือคนไทยเราจะเปลี่ยนแปลงอะไรบางที่ก็หึกหาญกันหน่อย เช่น
เหตุการณ์วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ มิฉะนั้นจะเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร
ถ้าหึกหาญกันนิดๆ หน่อยๆ ก็พยายามแก้ เพื่อไม่ให้เป็นรอยร้าวที่ร้าย
แรงจนเกิดความอาฆาตมาดร้ายในวิถีชีวิตของโลก

ผมอายุปุนนี้แล้ว ก็มองเห็นข้อขัดแย้งในชีวิตมีอะไรหลายประการ
ธุรกิจขัดแย้งจึงฆ่ากันตาย เพราะฉะนั้นการขัดแย้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ
สังคม จึงเป็นของธรรมดา แต่คนไทยเราโดยเฉพาะท่านอาจารย์ปรีดี
พนมยงค์ นั้น เป็นคนที่โตขึ้นในวัฒนธรรมไทย ในจารีตประเพณีไทย
ต่างๆ ที่ท่านได้ไปเรียนในประเทศที่เจริญ เป็นประชาธิปไตยของโลก

ตะวันตก ท่านก็ยังรักษาลักษณะของวัฒนธรรมไทยและธรรมเนียมไทย อยู่ มีตัวอย่างให้เห็นได้ชัดคือ หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง การกระทำประการแรกของคณะราษฎรคือ เข้าเฝ้าขอพระราชทานอภัยโทษ ต่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว การทำปฏิวัติจนสำเร็จแล้ว ปรากฏขอโทษกันอย่างนี้ ไม่เคยมีในประวัติศาสตร์การปฏิวัติของชาติใด นี่ก็เป็นอัจฉริยะที่ไม่มีในโลกประการหนึ่งเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น หลังจากมีการขัดแย้งรุนแรงหรือหักหาญกันบ้าง เหตุการณ์ก็คลี่คลายลง ประเทศไทยก็รักษาความมั่นคงสันติสุขของชาติ ไว้ยืนนานได้อย่างไรนั้น หลักสำคัญอยู่ที่ว่าไม่ทำให้การขัดแย้งนั้นร้ายและ ลึกซึ่งจนเกิดกว่าที่จะทนอยู่ด้วยกันได้ อาจารย์หลวงประดิษฐไพฑูริย์ ได้ทำการ เปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยวิธีนุ่มนวลไทย อย่างที่ไม่เคยมีตัวอย่างใน ประวัติศาสตร์ของโลก บางทีผมเล่าเรื่องนี้ให้คนจีนหรือฝรั่งฟัง เขาฟัง แล้วต่างก็ทิ้งและแปลกใจ เขาบอกว่าคนไทยมีอย่างนี้ด้วยหรือ พอปฏิวัติ โค่นล้มสำเร็จแล้วยังมาขอโทษกันอีก แล้วพระบรมราชโองการพระราชทาน อภัยโทษ ก็เลยเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของไทยมาตลอด ออกมาในรูปของ กฎหมาย

ผมก็ไม่รู้ว่าเป็นธรรมเนียมที่ดีหรือไม่ แต่ผมจำได้ว่าผมไปเรียน ท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เมื่อผมได้มีโอกาสเข้าพบท่านว่าธรรมเนียม ขอพระราชทานอภัยโทษ ท่านอาจารย์ปรีดีเป็นคนเริ่มต้นนะครับ แต่ผม คิดว่ามันมีอยู่ครั้งเดียวเท่านั้นที่มีผลในทางกฎหมาย คือครั้งเดียวที่ท่าน อาจารย์ทำเป็นครั้งแรกนั้นแหละ ทั้งนี้ท่านได้เสนอขอพระบรมราชโองการ พระราชทานอภัยโทษ ก่อนที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ ลงพระปรมาภิไธยในรัฐธรรมนูญ แปลว่าพระมหากษัตริย์ไทยมีพระบรม ราชโองการอภัยโทษในขณะที่เป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ตามกฎหมาย จึงมีอำนาจที่จะให้อภัยได้ แต่การที่มีพระราชทานอภัยโทษในการปฏิวัติ

รัฐประหารครั้งหลังๆ นั้น ไม่มีผลทางกฎหมายเลยสักครั้งเดียว เพราะตั้งแต่มีรัฐธรรมนูญฉบับแรกแล้ว การลงพระปรมาภิไธยทุกครั้งจะต้องมีผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการทุกครั้ง เพราะตีความตามความเป็นจริง พระบรมราชโองการนั้นคือคำสั่งในทางการเมืองของรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจในขณะนั้น ดังนั้น เมื่อรัฐประหารขึ้นมาจนสำเร็จแล้ว แล้วก็มาให้พระราชทานอภัยโทษ ตัวผู้ได้รับพระราชทานก็เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ ก็คืออภัยโทษตัวเอง มันจะมีประโยชน์ที่ไหน ผมว่ามีอยู่ครั้งเดียวที่อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ทำนั้นแหละมีผลทางกฎหมาย ครั้งต่อไปเป็นของหลอกเด็กทั้งนั้น

ก็ยังดีครับ ในแง่ที่ว่าคนที่ทำก็กลัวกฎหมาย จึงจะต้องไปหาผ้ายันต์คือพระราชทานอภัยโทษในรูปของกฎหมาย เพื่อป้องกันตัว ทั่วๆ ที่ผ้ายันต์นั้นไม่มีความหมายในทางกฎหมายเอาเลย ที่ผมเล่าขึ้นมาเป็นเกร็ดให้ฟัง เพื่อแสดงว่าการกระทำของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ในเรื่องของพระราชทานอภัยโทษนั้นเป็นการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมไทย ตัวอย่างที่พยายามจะลดความขัดแย้งจากร้ายกลายเป็นดี ซึ่งในกฎหมายไทยก็มีตัวอย่างเช่น ลูกสาวตามผู้ชายไปลักพักหนึ่ง ก็พาลูกสาวมาขอขมา โทษก็หายไป สิ่งที่เกิดกลายเป็นสิ่งที่ถูกได้ก็เป็นธรรมเนียมไทยอีก มันก็ทำให้อยู่ด้วยกันได้ ไม่งั้นมันก็อยู่ไม่ได้ มองหน้ากันไม่ได้

ดังนั้น ผมบอกกับเขา ยืนยันว่าที่ประเทศไทยยังสวัสดิมาไม่เหมือนเพื่อนบ้านนั้น คือความไม่หักหาญกันเกินไป เมื่อล่วงเกินกันก็ขอโทษกันแล้วก็ค่อยๆ หายไป ทำให้เมืองไทยแม้จะมีการขัดแย้งกันอยู่บ้าง ก็ยังไม่ร้ายแรงเท่ากับประเทศอื่น อันนี้ผมคิดว่าท่านผู้ประศาสน์การของเราควร จะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ริเริ่มการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่ในทางการเมืองของไทย แต่ท่านก็ทำแบบไทยที่สมัยนั้นเอกลักษณ์ไทยในเรื่องนี้ยังไม่มี ท่านก็ได้สร้างเอกลักษณ์ในทางการเมืองของไทยให้เกิดว่ามี การ

เปลี่ยนแปลงที่ไม่หักหาญน้ำใจ ที่พยายามทำให้ละมุนละม่อมต่อกันเป็น
ธรรมเนียมที่ดีของชาติ ทำให้รักษาบ้านเมืองได้เป็นอย่างดี

อีกประการหนึ่งที่ผมเชื่อว่าผมจำไม่ผิด ในระหว่างที่ผมสนทนากับท่านในครั้งนั้น ท่านบอกว่าจะระหว่างที่ท่านอยู่ในประเทศจีน เราก็อู้ๆ กันอยู่ว่าในยุคนั้น ซ้ายก็พยายามที่จะทำอะไรเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจการเมืองของไทยด้วยการปฏิวัติที่ใช้อาวุธหักหาญกันอย่างรุนแรง อาจารย์หลวงประดิษฐฯ ก็พยายามเป็นหน้าไฟอยู่ที่ประเทศจีนนานหลายปีในระหว่างนั้น พอที่ท่านบอกกับผมว่าท่านไม่ได้เป็นหัวหน้าเขาหรอก และไม่ยอมรับที่จะเป็นหัวหน้าแก่กระบวนการก่อการรุนแรงเหล่านั้น ท่านปฏิเสธเพราะท่านไม่เห็นด้วยในนโยบายป่าล้อมเมือง ท่านเห็นว่าไม่จำเป็น ถ้าทำ ประเทศไทยก็จะแย่ เพราะท่านปฏิเสธ ทั้งๆ ที่อยู่ได้ร่มไม้ชายคาของเขาอยู่ และท่านก็คงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างแรง ซึ่งผมไม่ได้ติดตามรายละเอียด แต่ผมคิดว่าท่านมีความเชื่อว่าประเทศไทยไม่ควรใช้วิธีรุนแรงที่จะต้องต่อสู้กันให้เลือดตกยางออกทุกตำบลทุกหมู่บ้าน ผมคิดว่าความเชื่อของอาจารย์ปรีดีนับว่าเป็นบุญคุณต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง เรารอดพ้นจากภาวะในเขมร ในลาว ในเวียดนามได้ ก็เพราะจิตใจที่เข้มแข็งและยึดมั่นในผลประโยชน์ของชาติบ้านเมืองของบุรุษคนหนึ่งคือผู้ประศาสน์การที่ไปอยู่ในเมืองจีนและอยู่ในเงื้อมมือของเขา ถ้าไม่ใช่บุรุษเหล็กเพชรอย่างท่าน อยู่ไม่ได้ และยืนยั้นตามความเชื่อของตนไม่ได้แน่ครับ การปฏิเสธไม่ให้ความร่วมมือทำให้ท่านขลุกขลักที่จะติดต่อกับโลกภายนอกเป็นเวลานานปี ผมได้ฟังกับหู ท่านที่มาชุมนุมกัน ณ ที่นี้ถือว่าเป็นชาว มธ. ด้วยกัน โปรดฟังไว้ด้วย

เมื่อเหตุการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปมากมายอย่างนี้แล้ว มาคิดเสียว่าประเทศไทยก็ได้ผ่านพื้นที่เขาเรียกว่า Civil War หรือสงครามกลางเมือง อย่างหวุดหวิดที่เลือดจะต้องตกทุกหย่อมหญ้า ผมว่าอาจารย์

ปรีดี พนมยงค์ มีส่วนสำคัญในการสกัดกั้นภัยพิบัติอันนี้อย่างมหาดศาล
ที่เราจะต้องยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษที่ต่อสู้ให้กับประเทศไทยในต่างแดน
และไปพำนักลี้ภัยอยู่ประเทศจีนเสียด้วย ดังนั้น ผมจึงว่าหลังจากมีการ
เปลี่ยนแปลงในประเทศรัสเซียและจีน ซึ่งไม่รู้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปใน
ทางใด ยังถูกผีลูกคนอยู่นะครับ และการที่ประเทศไทยไม่ต้องตกเป็น
เหยื่อการทดลองในทางเศรษฐกิจสังคมนั้น ที่เป็นความฝันอันเจิดจ้าของ
คนมีอุดมคติในยุคหนึ่ง แล้วเราก็ค่อย ๆ ฎไถ่กันไปอย่างนี้ ก็นับว่าประเทศไทย
เป็นประเทศที่โชคดีเป็นอย่างยิ่ง

ส่งท้าย

และในโอกาสนี้ กระผมคิดว่าเรายังโชคดีที่มีท่านผู้หญิงพูนศุข
พนมยงค์ ผู้ร่วมทุกข์สุขคู่บารมีของท่าน ยังแข็งแรงให้พวกเราได้ชมได้
เห็นหน้า แล้วก็ยังมีโอกาสได้สดุดีอาจารย์ปรีดีต่อหน้าท่านผู้หญิง กระผม
ขอเชิญชวนพวกเราทั้งหลายในที่นี้ ตั้งจิตอธิษฐานรำลึกถึงดวงวิญญาณ
ของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และขอตั้งจิตอธิษฐานอวยพรให้ท่านผู้หญิง
พูนศุข พนมยงค์ จงมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง เป็นร่วมโพธิ์ร่วมไทร เป็น
กำลังใจให้แก่เราไปอีกนาน ๆ ขอขอบพระคุณครับ

กล่องบุหรี่ประดับอักษรพระปรมาภิไธยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล ภายใต้พระมหาพิชัยมงกุฎ ของขวัญจากนายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล แก่ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี. รูสเวลต์ พ.ศ. ๒๔๘๘ ขนาด ๘.๒๖ x ๗.๖๒ ซม.

ได้รับความอนุเคราะห์จากพิพิธภัณฑ์และหอสมุดประธานาธิบดีแฟรงคลิน เดลาโน รูสเวลต์; MO 1946.29.1 (ภาพจาก <https://www.greatandgoodfriends.com/gallery-cigarette-case>)

ฉากแห่งชีวิตของ
ปรีดี พนมยงค์
เมื่อครั้งเป็นผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์^๑

อนุชา อชิรเสนา^๒

ข้อความเบื้องต้น

ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๕๒๖) เป็นบุคคลซึ่งมีบทบาทสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย หลายคนจดจำเขาในฐานะหัวหน้าคณะราษฎร สายพลเรือน ซึ่งอภิวัฒน์การปกครองประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ และหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว เขายังได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองหลายตำแหน่ง อาทิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยในรัฐบาลที่มีพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๗๘) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในรัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๔) โดยในเวลาต่อมาปรีดียังได้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ ๗ ของประเทศไทยอีกด้วย (พ.ศ. ๒๔๘๙) อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะขอฉายภาพแห่งชีวิตช่วงที่น่าสนใจที่สุดอีกช่วงหนึ่งคือการเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๘๘) ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล อันเป็นช่วงเวลาที่ปรีดีขึ้นสู่ตำแหน่งสูงสุดทางการเมือง

---

^๑ ปรับปรุงจากบางส่วนของ อนุชา อธิรเสนา. “ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในประวัติศาสตร์รัฐธรรมนูญไทย.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขากฎหมายมหาชน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

^๒ อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ตามรัฐธรรมนูญตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้น^๔ อันเป็นการเริ่มต้นยุคสมัยแห่งการสำเร็จราชการแทนพระองค์ (regency period) ซึ่งจะกินเวลาต่อเนื่องไปจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ และปรีดี พนมยงค์ ได้มีบทบาทสำคัญในช่วงเวลานี้ด้วย

การเข้าสู่ตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ของปรีดี

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดแรกในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลที่สภาผู้แทนราษฎรตั้งขึ้น ประกอบด้วย พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์ เป็นประธาน และสมาชิกอีก ๒ ท่าน ได้แก่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และเจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) โดยในการลงมติวินิจฉัยข้อปริญานั้น ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ และในการลงนามในเอกสารราชการนั้น ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อย่างน้อย ๒ ท่าน เป็นผู้ลงนาม^๕

---

^๔ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ มาตรา ๑๐ บัญญัติว่า “ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ จะได้ทรงตั้งบุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นคณะขึ้นให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ถ้าหากพระมหากษัตริย์มิได้ทรงตั้งหรือไม่สามารถจะทรงตั้งได้ไซ้ ท่านให้สภาผู้แทนราษฎรปรึกษากันตั้งขึ้น และในระหว่างที่สภาผู้แทนราษฎรยังมิได้ตั้งผู้ใด ท่านให้คณะรัฐมนตรีกระทำหน้าที่นั้นไปชั่วคราว”

ครั้นเมื่อกรมหมื่นอนุวัตน์จาตุรนต์สิ้นพระชนม์ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ สภาจึงมีมติตั้งเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธิน (อู๋ม อินทรโยธิน) เข้ามาแทน โดยให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และเจ้าพระยามรราชเป็นสมาชิกในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เช่นเดิม^๖

คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดนี้ได้ปฏิบัติหน้าที่เรื่อยมา จนกระทั่งเจ้าพระยามรราชถึงแก่อสัญกรรมในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๑ แต่สภาก็ได้ตั้งผู้ใดเข้ามาแทน จนล่วงเลยมาถึงปลาย พ.ศ. ๒๔๘๔ รัฐบาลจึงเสนอไปยังสภาว่า ประเทศไทยเข้าสู่ภาวะสงครามแล้ว บรรดากิจการของรัฐควรได้รับการพิจารณาอย่างรอบคอบกว่าปกติ ประกอบกับเจ้าพระยาพิชเยนทรโยธินก็ชราภาพและสุขภาพไม่สมบูรณ์ สมควรตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยรัฐบาลในเวลานั้นซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีได้เสนอชื่อนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้มีมติเห็นชอบตามที่รัฐบาลเสนอ^๗

---

^๕ ประกาศพิเศษ เรื่อง ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๑ (๗ มีนาคม ๒๔๗๗): ๑๓๓๒ - ๑๓๓๓

^๖ ประกาศ ตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์และตั้งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ใหม่, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ (๒๑ สิงหาคม ๒๔๗๘): ๑๒๖๐ - ๑๒๖๒.

^๗ ประกาศ ตั้งซ่อมคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๘ (๑๖ ธันวาคม ๒๔๘๔): ๑๘๒๑ - ๑๘๒๓.

การที่ปรีดีต้องออกจากรัฐบาลเพื่อไปรับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้เป็นผลพวงมาจากความขัดแย้งเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายในยามสงคราม ปรีดีได้บันทึกเหตุการณ์ในหัวเวลานี้เอาไว้ว่า

“ฝ่ายญี่ปุ่นที่เข้ายึดประเทศไทยตั้งแต่วันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ นั้น ได้แจ้งต่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ขัดขวางมิตรระหว่างญี่ปุ่นกับไทย จึงขอให้รัฐบาลไทยจัดการให้ข้าพเจ้าออกจากรัฐบาลโดยให้ไปอยู่ในตำแหน่งอื่นที่ไม่มีอำนาจทางบริหาร จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้ให้ พล.ต.อ. อุดุล เดชจรัส แจ้งแก่ข้าพเจ้าว่าขอให้ข้าพเจ้าลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ถ้าข้าพเจ้าเห็นชอบด้วยก็จะเสนอสภาผู้แทนราษฎรให้ลงมติแต่งตั้งข้าพเจ้าเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในตำแหน่งที่ว่างอยู่”^๔

ทั้งนี้ ปรีดีได้บันทึกเหตุผลที่ยอมไปรับตำแหน่งดังกล่าวด้วยว่า

“ตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยเนื้อแท้แล้วไม่มีภาระมาก จึงช่วยให้ข้าพเจ้ามีเวลาที่จะจัดขบวนกร

---

^๔ ปรีดี พนมยงค์, “ความเป็นไปภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์,” ใน *เบื้องแรกประชาธิปไตย เล่ม ๑*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, ๒๕๕๙), หน้า ๗๖ - ๗๗.

ต่อต้านญี่ปุ่นเป็นการลับ ซึ่งต่อมามีชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย”
และข้าพเจ้าก็ได้พ้นจากการอยู่ในรัฐบาลที่ร่วมมือกับ
ฝ่ายญี่ปุ่น”^๙

ซึ่งจะเห็นว่าขณะที่รัฐบาลพยายามจัดการให้ปรีดีไปรับตำแหน่ง
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์โดยมีเป้าประสงค์ที่จะตัดบทบาททางการเมือง
ของเขา กลับกลายเป็นว่าตำแหน่งดังกล่าวทำให้ปรีดีสามารถขับเคลื่อน
ภารกิจในการต่อต้านญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม โดย
เริ่มต้นจากการไม่ลงนามในประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา
ที่รัฐบาลของจอมพล ป. เสนอมา

การไม่ลงนามในประกาศสงคราม ต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา

หลังจากที่ปรีดีเข้าเป็นสมาชิกของคณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ แล้ว ในเดือนมกราคม พ.ศ.
๒๔๘๕ รัฐบาลได้เสนอให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามใน
ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา พระองค์เจ้าอาทิตย์
ทิพอาภา ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงเล่าถึงเหตุการณ์
ในช่วงเวลานั้นผ่านคำให้การในคดีอาชญากรรมสงครามเมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๘๘ ว่า

---

^๙ เพิ่งอ้าง, หน้า ๗๗.

“ในราวเดือนมกราคม ปี ๒๔๘๕ ขุนนรินทรชัย ราช-
เลขานุการในพระองค์ ได้มาพูดในที่ประชุมคณะผู้สำเร็จราชการ
ว่า ในวัน ๒ วันนี้รัฐบาลจะประกาศสงครามกับอังกฤษ
อเมริกา และจะนำคำประกาศสงครามมาให้ผู้สำเร็จราชการ
เซ็นเพื่อประกาศต่อไป ... นายขอให้เซ็นครบทั้ง ๓ คนเพราะ
ถ้าไม่เซ็นทั้ง ๓ คนอาจเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นในระหว่างญี่ปุ่น
กับรัฐบาล หรือในระหว่างญี่ปุ่นกับผู้สำเร็จราชการ ... ต่อมา
สัก ๒-๓ วัน ขุนนรินทรชัยได้นำคำประกาศสงครามมาให้
ข้าพเจ้าเซ็นที่พระที่นั่งอัมพรสถานเวลาจวนเที่ยง แล้วบอก
ว่าจะเอาไปให้เจ้าพระยาพิชัยเนตรโยธินเซ็น ส่วนนายปรีดี
พนมยงค์ นั้นในวันนั้นไม่อยู่ในกรุงเทพฯ ทราบว่าไปอยู่อยุธยา
ขุนนรินทรฯ บอกว่าได้ติดต่อไปยังนายปรีดีทางโทรศัพท์แล้ว
ให้รีบกลับมา เมื่อท่านกลับมาแล้วจะให้ท่านเซ็น จนกระทั่ง
บัดนี้ข้าพเจ้าไม่ทราบว่านายปรีดี พนมยงค์ จะได้ลงนามใน
คำประกาศสงครามนั้นหรือไม่”^{๑๐}

นายทวี บุญยเกตุ ซึ่งเป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของ
จอมพล ป. ได้ให้การต่อศาลอาชญากรรมสงครามเกี่ยวกับกรณีนี้ไว้ด้วยว่า

^{๑๐} โครงการเอกสารประวัติศาสตร์การเมือง สำนักพิมพ์จักรวรรธนุสรณ์, คำให้
การต่อศาลอาชญากรรมสงครามของพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์
ทิพอาภา (ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์) และนายทวี บุญยเกตุ
(อดีตนายกรัฐมนตรี), (กรุงเทพฯ: องค์กรศิลปการพิมพ์, ๒๕๒๖), หน้า ๙๓ - ๙๔.

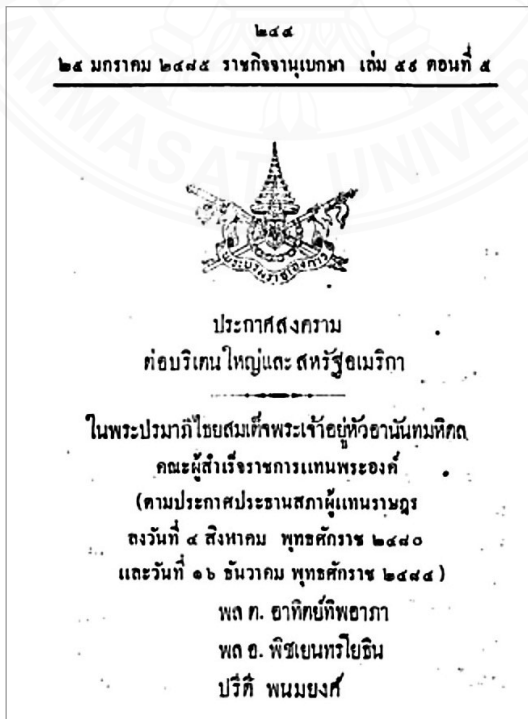
“นายวิจิตร วิจิตรวาทการ ก็ได้นำร่างประกาศสงคราม มาให้คณะรัฐมนตรีในวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ซึ่งเป็นการ ประชุมพิเศษไม่ใช่วันประชุมธรรมดา และในที่สุดที่ประชุม ก็ได้พิจารณาเพียงแก้ไขข้อความในร่างเท่านั้น ครั้นแล้วก็ได้ จัดการประกาศสงครามไปโดยรวบรัด กล่าวคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรีได้ลงนามรับสนอง พระบรมราชโองการก่อนที่จะส่งไปให้คณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์ และปรากฏว่าได้ประกาศไปก่อนที่คณะผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์ลงนาม และปรากฏด้วยว่าขณะที่ได้ ประกาศในวิทยุในวันนั้น (ประกาศตอนกลางวันเวลาประมาณ ๑๒ น. เศษ) ฯพณฯ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์คนหนึ่งได้ไปอยู่ ณ จังหวัดอยุธยา หาได้ลง นามในพระบรมราชโองการประกาศสงครามนั้นไม่”^{๑๑}

ทางด้านนายปรีดีเองก็ได้บันทึกเหตุการณ์ช่วงการประกาศ สงครามไว้ทำนองเดียวกันว่า

“ข้าพเจ้าได้เปิดเครื่องวิทยุรับฟัง ณ บ้านพักคุ้มขุนแผน กลางเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ได้ยินวิทยุกรมโฆษณา การจากกรุงเทพฯ กระจายเสียงสดุดีจอมพล ป. พิบูลสงคราม ประดับประดาด้วยเพลงเกลี้ยกล่อมของอภิตีกรมโฆษณา การแล้ว วิทยุแจ้งข่าวสำคัญว่า “วันนี้เวลาเที่ยงประเทศไทย

^{๑๑} เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๐๙ - ๑๑๐.

ได้ประกาศสงครามกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา” แล้วก็
เริ่มอ่านประกาศตั้งต้นว่า “ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวอานันทมหิดล คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
อาทิตยทิพอาภา, พิชเชนทรโยธิน, ปรีดี พนมยงค์” ข้าพเจ้า
เอะใจขึ้นมาทันทีว่าข้าพเจ้ามิได้รู้เห็นด้วยกับประกาศ
สงครามนั้นและมีได้เป็นผู้ลงนาม เหตุใดกรมโฆษณาการจึง
เอาชื่อข้าพเจ้าไปประกาศ”^{๑๒}

● พระบรมราชโองการ

ประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา^{๑๓}

เกี่ยวกับกรณีประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา
มีประเด็นทางกฎหมายที่ควรพิจารณา ดังนี้

ประการแรก การที่ปรีดีซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คน
หนึ่งไม่ได้ลงนามในประกาศสงครามด้วย จะมีผลต่อความสมบูรณ์ของ
ประกาศสงครามหรือไม่

เกี่ยวกับเรื่องนี้สภาผู้แทนราษฎรได้กำหนดเอาไว้แล้วว่า ในการ
ลงนามในเอกสารนั้น ให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์อย่างน้อย ๒ ท่าน
เป็นผู้ลงนาม^{๑๒} เมื่อข้อเท็จจริงปรากฏว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาและ
เจ้าพระยาพิชเชษฐโยธินลงนามในประกาศสงครามแล้ว การที่ประกาศ
สงครามปราศจากลายนามของปรีดีย่อมไม่กระทบต่อความสมบูรณ์ของ
ประกาศสงคราม

ทั้งนี้ หยุต แสงอุทัย (พ.ศ. ๒๔๕๑-๒๕๒๒) ซึ่งเป็นนักนิติศาสตร์
ที่มีชื่อเสียงมากที่สุดคนหนึ่งของประเทศไทย ได้อธิบายเกี่ยวกับการทำงาน
ของคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เอาไว้ด้วยว่า

“ในกรณีที่แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เป็น
คณะนั้น คำว่า “คณะ” ... แสดงให้เห็นว่ากิจการจะต้องเป็น

---

^{๑๒} ปรีดี พนมยงค์ อ่างแล้ว เขิงอรรถที่ ๑๐, หน้า ๙๓ - ๙๔.

^{๑๓} เพิ่งอ่าง, หน้า ๑๐๙ - ๑๑๐.

^{๑๔} ประกาศ ตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม
๕๔ (๔ สิงหาคม ๒๔๘๐): ๘๗๑ - ๘๗๒.

ไปตามเสียงข้างมากของบุคคลผู้ประกอบเป็นคณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์ ปัญหาที่ว่าผู้สำเร็จราชการที่ไม่เห็น
ด้วยจะต้องลงลายมือชื่อในรัฐกิจหรือไม่ ... เห็นว่าผู้สำเร็จ
ราชการฯ จะต้องลงลายมือชื่อในรัฐกิจนั้นทุกคน เว้นแต่ผู้
สำเร็จราชการที่ไม่เห็นพ้องด้วยนั้นจะขอลาออกจากตำแหน่ง
ทั้งนี้เพราะต่อหน้ารัฐสภาและคณะรัฐมนตรี คณะผู้สำเร็จ
ราชการแทนพระองค์จะต้องปรากฏตัวออกมาในฐานะที่เป็น
เอกภาพ ถ้าผู้สำเร็จราชการคนใดรู้สึกว่าเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่ง
ตนไม่สามารถจะร่วมรับผิดชอบได้ ผู้สำเร็จราชการคนนั้นก็
ต้องลาออก ในกรณีเช่นว่านี้ก็ไม่ต้องลงชื่อในรัฐกิจนั้น ๆ
ในส่วนที่เกี่ยวกับความสมบูรณ์ของรัฐกิจนั้น ถ้ามีลายมือชื่อ
ของผู้สำเร็จราชการฝ่ายข้างมากแล้วก็เป็นอันใช้ได้”^{๑๔}

ปัญหาอีกประการที่ต้องพิจารณามีว่า การที่จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการก่อนแล้วจึงนำประกาศ
สงครามไปให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามนั้น จะกระทบต่อ
ความสมบูรณ์ของประกาศสงครามหรือไม่

เกี่ยวกับเรื่องนี้เมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
สยาม พุทธศักราช ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ใช้บังคับอยู่ในเวลานั้น

---

^{๑๔} หยุด แสงอุทัย, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พร้อมด้วยคำอธิบาย,
(พระนคร: สำนักงานประชานิติ, ๒๔๘๙), หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

พบว่าในหมวดคณะรัฐมนตรีมีบทบัญญัติมาตรา ๕๔ วรรคหนึ่ง บัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงคราม และ มาตรา ๕๗ บัญญัติให้พระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีนายหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเป็นผู้รับผิดชอบ นั่นคือโดยปกติเมื่อคณะรัฐมนตรีตัดสินใจแล้วว่าจะประกาศสงคราม คณะรัฐมนตรีจะถวายคำแนะนำให้พระมหากษัตริย์มีพระบรมราชโองการประกาศสงคราม และให้รัฐมนตรีนายหนึ่งซึ่งกรณีนี้คือนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการและเป็นผู้รับผิดชอบ ในผลแห่งการประกาศสงคราม ทั้งนี้ แม้รัฐธรรมนูญจะไม่ได้บัญญัติว่าการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการจะต้องกระทำเมื่อใด แต่โดยวัตถุประสงค์ของการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (countersign) ซึ่งต้องการให้ผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการรับรองพระปรมาภิไธยว่าเป็นพระปรมาภิไธยอันแท้จริงของพระมหากษัตริย์ ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องในทางแบบพิธีและในทางเนื้อหาของพระบรมราชโองการ^{๑๖} การลงนามรับสนองพระบรมราชโองการจึงต้องกระทำภายหลังจากที่พระมหากษัตริย์หรือในกรณีนี้คือคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามแล้ว โดยสภาพของเรื่อง การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นได้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเสียก่อน แล้วจึงค่อยนำร่างพระบรมราชโองการประกาศสงครามไปให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามจึงน่าจะไม่ใช่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

^{๑๖} หยุต แสงอุทัย, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (พระนคร : คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘๖ - ๑๘๗.

การลาออกนั้น จอมพล ป. กล่าวกับนายทวีว่าอยู่ในใบลาออกแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องกล่าวอีก จากนั้นนายทวีและขุนนิรันดรชัยได้กลับมารายงานต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ปรีดีจึงเสนอให้พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงโทรศัพท์ไปถามจอมพล ป. ด้วยตนเองเพื่อความชัดเจน แต่จอมพล ป. บ่ายเบี่ยงไม่ยอมพูดด้วยโดยอ้างว่ามีธุระติดพัน^{๑๘}

วันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลงนามอนุมัติให้จอมพล ป. ลาออก และแจ้งให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรทราบเพื่อดำเนินการเลือกนายกรัฐมนตรีคนใหม่ โดยสภาได้นัดหมายที่จะประชุมกันในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ โดยก่อนหน้านั้น ๑ วัน นายทวีได้สั่งการไปที่นายไพโรจน์ ชัยนาม อธิบดีกรมโฆษณาการในเวลานั้น ให้แถลงการณ์เรื่องการลาออกของจอมพล ป. ผ่านทางวิทยุในเวลา ๒๐.๐๐ น. แต่หลังจากที่แถลงการณ์ดังกล่าวถูกแพร่ออกไป ในเช้าวันต่อมาคือวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้มีประกาศยกเลิกแถลงการณ์เรื่องการลาออกของจอมพล ป. โดยระบุว่าเป็นความคลาดเคลื่อนของการกระจายข่าวสาร และจอมพล ป. ได้เรียกประชุมคณะรัฐมนตรีเป็นการด่วน

จอมพล ป. ไม่พอใจที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามอนุมัติการลาออก จึงส่งนายทหารบางคนไปเฝ้าพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาที่พระที่นั่งอัมพรสถานเพื่อขอใบลาออกคืน พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ตกใจมาก จึงเสด็จพร้อมด้วยหม่อมกอบแก้ว อาภากร ไปทำเนียบทำข้าง

---

^{๑๘} พี่ระ เจริญวัฒนกุล, “การลาออกแต่ไม่ยอมออกของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๘๖,” *ศิลปวัฒนธรรม*, ปีที่ ๓๗, ฉบับที่ ๑๐, หน้า ๘๙ - ๙๒ (สิงหาคม ๒๕๕๙).

ที่พำนักของนายปรีดี และอาศัยค้างที่ท่าเนียบ ๑ คืน พร้อมการอารักขา รุ่งขึ้นเมื่อสถานการณ์คลี่คลายจึงเสด็จกลับพระที่นั่งอัมพรสถาน และให้ คนในฝ่ายราชเลขาธุการนำใบลาออกไปคืนจอมพล ป.

เพื่อเป็นการลงโทษคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จอมพล ป. ได้อำนาจของผู้บัญชาการทหารสูงสุด ออกคำสั่งให้พระองค์เจ้าอาทิตย์- ทิพอาภา และนายปรีดี พนมยงค์ ไปประจำกองบัญชาการทหารสูงสุด ภายในเวลา ๒๔ ชั่วโมง คือเท่ากับให้ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ปฏิบัติ ตามคำสั่งของผู้บัญชาการทหารสูงสุด พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาเสด็จไป รายงานพระองค์ต่อจอมพล ป. ตามคำสั่ง แต่นายปรีดีไม่ยอม โดยให้เหตุผล ผ่าน พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชจรัส ไปว่า ตนเองมีตำแหน่งผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นจอมทัพตามรัฐธรรมนูญ ถ้ายอมอยู่ใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุดแล้ว ก็เท่ากับลดพระราชอำนาจของ พระมหากษัตริย์ลงอยู่ภายใต้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด ซึ่งเป็นการผิด รัฐธรรมนูญและไม่เหมาะสม ในที่สุดจอมพล ป. จึงได้ถอนคำสั่งนั้น^{๑๙}

---

^{๑๙} ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว เจริญรกรกที่ ๘*, หน้า ๗๙ - ๘๐.

ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว เจริญรกรกที่ ๑๐*, หน้า ๒๙๗ - ๒๙๘.

การยับยั้งพระราชกฤษฎีกาอบอำนาจ ให้ผู้บัญชาการทหารสูงสุด

ความขัดแย้งระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ปรากฏขึ้นอีกครั้ง เมื่อจอมพล ป. ได้เสนอให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามประกาศใช้พระราชกฤษฎีกาฉบับหนึ่งที่มีเนื้อหาเป็นการให้อำนาจแก่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดสามารถสั่งการบรรดากระทรวง ทบวง กรมทั้งหลายได้ ซึ่งปรีดีเห็นว่าเป็นการให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ผู้ที่ขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุดด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง มีอำนาจเผด็จการ อันขัดต่อระบบประชาธิปไตยโดยตามรัฐธรรมนูญ ปรีดีจึงทำบันทึกเสนอต่อประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ว่า สมควรที่จะยับยั้ง (veto) พระราชกฤษฎีกานั้น พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภาภิทรังเห็นชอบด้วย คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงยับยั้งพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว โดยปรีดีได้ทำจดหมายถึง พล.ต.อ. อุดล อุดลเดชาจรัส รองนายกรัฐมนตรี ชี้แจงเหตุที่ยับยั้งพระราชกฤษฎีกา ซึ่ง พล.ต.อ. อุดล ก็เห็นชอบด้วย ทั้งยังมีรัฐมนตรีในรัฐบาลอีกหลายคนที่เห็นชอบด้วยกับคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์^{๒๐}

เกี่ยวกับกรณีข้างต้น ต้องเข้าใจด้วยว่า พระราชกฤษฎีกา (royal decree) เป็นกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงตราขึ้นตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี โดยรัฐธรรมนูญไม่ได้ถวายพระราชอำนาจในการยับยั้งเอาไว้ อันจะต่างจากกรณีของพระราชบัญญัติที่รัฐธรรมนูญบัญญัติว่า ถ้า

^{๒๐} ปรีดี พนมยงค์, *ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์*, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑๐ - ๑๑๑.

พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วย อาจพระราชทานร่างพระราชบัญญัติ
คืนไปยังสภาได้ เมื่อเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นกรณีที่คณะรัฐมนตรีเสนอให้คณะ
ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ลงนามประกาศใช้พระราชกฤษฎีกา หาก
คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไม่เห็นด้วยกับเนื้อหาของร่างพระราช-
กฤษฎีกาดังกล่าว คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ย่อมมีอำนาจที่จะ
ตัดเตือนคณะรัฐมนตรีได้ว่า ร่างพระราชกฤษฎีกานั้นมีข้อที่ไม่ถูกต้องอย่างไร
แต่หากได้ตัดเตือนไปแล้ว คณะรัฐมนตรียังยืนยันว่าจะต้องประกาศใช้
พระราชกฤษฎีกาดังกล่าว โดยปกติแล้วคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ก็ต้องอนุโลมตามและลงนามประกาศใช้พระราชกฤษฎีกานั้น เพราะ
สุดท้ายผู้ที่ต้องรับผิดชอบในผลแห่งการประกาศใช้พระราชกฤษฎีกา
ดังกล่าวก็คือคณะรัฐมนตรี มิใช่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์^{๒๑}

อย่างไรก็ดี โดยที่ปรกติเห็นว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจ
ตามรัฐธรรมนูญในการคัดค้านระบบเผด็จการ ในฐานะผู้สำเร็จราชการ
แทนพระองค์เขาจึงต้องยับยั้งพระราชกฤษฎีกานั้นอันเป็นการปฏิบัติ
หน้าที่แทนพระมหากษัตริย์ในการ “ต่อต้านเผด็จการ”

ความขัดแย้งภายใน คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

นอกจากความสัมพันธ์ระหว่างคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
กับรัฐบาลโดยเฉพาะกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม จะไม่ค่อยราบรื่นแล้ว

---

^{๒๑} เพิ่งอ้าง, หน้า ๑๐๙ - ๑๑๐.

ในเวลาต่อมายังปรากฏความขัดแย้งภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ด้วย ปรีดีบัณฑิตกเหตุการณ์ช่วงนี้เอาไว้ว่า

“ประมาณเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ พระองค์เจ้าอาทิตยฯ เสด็จไปพักผ่อนที่วังไกลกังวล หัวหิน รับสั่งชวนให้ข้าพเจ้าไปเยี่ยมพระองค์ในปลายสัปดาห์ ข้าพเจ้าก็ได้ไปครั้งหนึ่งตามคำชวน ระหว่างนั้นได้รับฟังวิทยุต่างประเทศกระจายข่าวว่า พระเจ้าวิตตอร์โฮมมานูเอลแห่งอิตาลีไม่อาจทรงเพิกเฉยต่อการดำเนินการของมุสโสลินีที่ทำให้ชาติประสบความพ่ายแพ้ในสงครามและนำอิตาลีไปสู่ความหายนะพระองค์จึงรับสั่งให้มุสโสลินีเข้าเฝ้าที่พระราชวังกิรินัล แล้วผู้ที่ร่วมคิดกับพระองค์ทำการจับกุมมุสโสลินีใส่รถพยาบาลเปิดประตูระบายออกไปจากพระราชวัง โดยคน ๒ ข้างทางที่รถผ่านไป ไม่อาจทราบได้ว่าเป็นรถที่พาตัวมุสโสลินีไปสู่ที่คุมขังแห่งหนึ่ง ครั้นแล้วพระมหากษัตริย์องค์นั้นทรงแต่งตั้งจอมพลบาโดกลิโอเป็นนายกรัฐมนตรี จัดตั้งรัฐบาลใหม่แห่งชาติอิตาลีขึ้น พระองค์เจ้าอาทิตยฯ กับข้าพเจ้าได้สนทนาถึงเหตุการณ์ทั้งนี้แล้วพระองค์รับสั่งว่าในเมืองไทยไม่มีใครที่จะกล้าทำเช่นนั้น ข้าพเจ้าจึงทูลเพื่อสนุกๆ ว่า ต้องหาคนแก่ๆ อย่างบาโดกลิโอ แล้วทูลต่อไปว่า เมื่อตอนบ่ายที่รถไฟซึ่งข้าพเจ้าโดยสารมาหัวหินนั้น เห็น พล.ท. พระยาวิจิตวงศ์วุฒิกโร ยืนอยู่ที่สถานีห้วยทราย ท่านผู้นี้ชราพอๆ กับจอมพลบาโดกลิโอ น่าจะทำได้ ครั้นแล้วเราก็เสสรวลกันเป็นเรื่องสนุกไม่จริงจัง

“เมื่อพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เสด็จกลับจากหัวหินแล้ว
วันหนึ่ง นายเจสียว ปทุมรส ได้รับมาหาข้าพเจ้าบอก
จอมพล ป. ได้เรียกประชุมผู้ก่อการ ๒๔ มิถุนาฯ เป็นการด่วน
แจ้งว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ได้รายงานมาว่าข้าพเจ้าคิดจับตัว
จอมพล ป. เหมือนที่มูสโสลินีถูกจับตัว โดยข้าพเจ้าจะให้
พล.ท. พระยาวิชิตฯ เป็นผู้นำจับ ให้ผู้ก่อการฯ ประชุมโทษ
ข้าพเจ้า ที่ประชุมขอการลงมติไว้ก่อน อ้างว่าจะเชื่อพระองค์
เจ้าอาทิตย์ฯ ยังไม่ได้ ขอให้ตั้งกรรมการมาสอบสวน ...

“ข้าพเจ้ารับว่าพูดตามที่กล่าวนั้น แต่เป็นการพูดเล่น
สนุก ๆ เพราะพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ประราภขึ้น ถ้าข้าพเจ้า
จะจับจอมพล ป. จริงแล้วก็ไม่บอกพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ เพราะ
ข้าพเจ้ายังมีเพื่อนที่ไว้วางใจได้ยิ่งกว่าพระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ มากนัก
และ พล.ท. พระยาวิชิตฯ นั้นท่านชราแล้ว จะใช้ท่านทำการ
อย่างทีกล่าวดูหาได้อย่างไร คณะกรรมการกลับไปรายงาน
จอมพล ป. เป็นเรื่องที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ฯ ทรงเอาเรื่อง
เหลวไหลมารายงาน จอมพล ป. เรื่องก็ระงับไป พระองค์เจ้า
อาทิตย์ฯ ก็ทรงเจื่อน ๆ กับข้าพเจ้า แต่นั้นมาข้าพเจ้าก็จะ
ต้องระวังในการพูดจากับท่าน”^{๒๒}

---

^{๒๒} ปรีดี พนมยงค์, อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๘, หน้า ๘๑ - ๘๒.

ปรีดี พนมยงค์ (ซ้าย)

● และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา (ขวา)^{๒๓}

ในปีถัดมาดูเหมือนรอยร้าวภายในคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จะเด่นชัดมากขึ้น จากกรณีที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามตราพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครหลวงเพชรบูรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๗ และพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พุทธศักราช ๒๔๘๗ แต่เมื่อเสนอเข้าสู่การพิจารณาของสภาแล้วปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติ ทำให้พระราชกำหนดสองฉบับดังกล่าวตกไป จอมพล ป. จึงยื่นใบลาออกต่อคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ โดยให้เหตุผลว่าการ

---

^{๒๓} ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว เจริญรทที่ ๒๐*, หน้า ๑๐๙.

ที่สภาไม่อนุมัติพระราชกำหนดเท่ากับเป็นการไม่ให้ความไว้วางใจรัฐบาล^{๒๔} อย่างไรก็ดี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาไม่ได้ทรงลงพระนามอนุมัติให้จอมพล ป. ลาออกทันที แต่ได้ทรงให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรไปสอบถามสมาชิกมาก่อนว่าจะเสนอผู้ใดเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้นเมื่อสภามีมติเสนอให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงเกี่ยวงมไม่ยอมตั้ง โดยต้องการทราบรายชื่อรัฐมนตรีที่นายควงจะเชิญมาร่วมรัฐบาลก่อน แต่นายควงทูลว่าขอให้ตั้งเขาเป็นนายกรัฐมนตรีก่อน จึงจะเสนอรายชื่อรัฐมนตรีในรัฐบาลใหม่ ทางด้านนายปรีดีเองก็ยืนยันให้ตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรีก่อน แต่พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงยืนยันกรานจะไม่ลงพระนามตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยทรงเห็นว่านายควงจะบริหารประเทศไปไม่ตลอดรอดฝั่งเรื่องไม่ลงรอยอยู่หลายวัน สุดท้ายพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงขอลาออกจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์^{๒๕}

โดยในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๗ นายปลอด วิเชียร ณ สงขลา ประธานสภาผู้แทนราษฎรในเวลานั้นได้อ่านหนังสือลาออกของประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ให้สมาชิกฟัง มีใจความว่า

“ตามที่คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้แจ้งมายัง
ท่านถึงเรื่องที่ยอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีพร้อม

^{๒๔} อุดลย์ กอวัฒนา, “การลาออกของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๘๗,” (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๑๓๐ - ๑๓๑.

^{๒๕} ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๘*, หน้า ๘๕ - ๘๖.

ทั้งคณะได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง และในพระ
ปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คณะผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ได้อนุญาตให้จอมพล ป. พิบูลสงครามพร้อมทั้ง
คณะรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งได้ตามปรารถนาแล้ว และ
ท่านได้เสนอผลการเลือกผู้ที่เหมาะสมจะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมา ในที่สุดปรากฏ
ว่า ทางสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเลือกได้พันตรี ควง ภัยวงศ์
เป็นผู้ที่เหมาะสมดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไป ฉะนั้นซึ่งเพน
ประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้พิจารณาโดย
รอบคอบถี่ถ้วนแล้วเห็นว่า ขณะนี้ประเทศไทยอยู่ในภาวะ
สงคราม สถานการณ์คับขันใกล้จะอันตรายอย่างยิ่ง ผู้ที่จะ
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีสมรรถภาพเข้ม
แข็ง ประชาชนนิยมและเพนที่ไว้วางใจได้ หากจะบังเกิดมี
เหตุการณ์อื่นใดอันจะเป็นปฏิปักษ์ต่อชาติ จะต้องสามารถ
ฟันฝ่าอุปสรรคให้ล่วงพ้นไปได้โดยเรียบร้อย ฉะนั้นเพื่อให้เพน
ไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ฉะนั้นจึงขอกราบถวายบังคมลาออก
จากตำแหน่งประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ตั้งแต่วันที่^{๒๖}

การที่พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงตัดสินพระทัยลาออก
จากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นี้ นับว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง

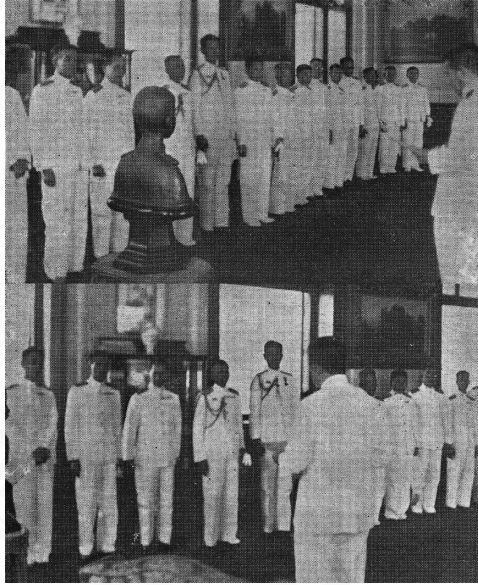
---

^{๒๖} รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร, ชุดที่ ๓ สมัยที่ ๒ ครั้งที่
๗/๒๔๘๗, สมัยสามัญ, ๑ สิงหาคม ๒๔๘๗.

ตามวิถีในทางรัฐธรรมนูญ เพราะการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีนั้น เมื่อ สภามีมติเสนอให้ตั้งนายควง โดยหลักพระมหากษัตริย์หรือกรณีนี้คือผู้ สำเร็จราชการแทนพระองค์ย่อมต้องลงนามแต่งตั้งไปตามนั้น ผู้สำเร็จ ราชการแทนพระองค์จะปฏิเสธการลงนามแต่งตั้งไม่ได้ เพราะนอกจาก รัฐธรรมนูญจะไม่ได้ให้อำนาจไว้แล้ว การทำเช่นนั้นยังเป็นการแสดงเจตจำนง เป็นปฏิบัติต่อสภาผู้แทนราษฎรซึ่งประกอบด้วยสมาชิกซึ่งเป็นผู้แทน เจตจำนงของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศด้วย โดยปกติผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์จึงต้องลงนามแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีตามที่สภาผู้แทนราษฎร เสนอมา อย่างไรก็ตาม หากผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ยืนยันว่าจะไม่ลง นามแต่งตั้งบุคคลที่สภาผู้แทนราษฎรเสนอ ย่อมเหลือหนทางสุดท้ายก็ คือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต้องลาออก

การตัดสินใจพระทัยของพระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาในกรณีนี้จึง เป็นการกระทำที่ถูกต้อง เพราะนอกจากจะช่วยลดการเผชิญหน้าระหว่างผู้ สำเร็จราชการแทนพระองค์กับสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ยังเป็นการป้องกัน มิให้เกิดวิกฤตในทางการเมืองด้วย เพราะขณะนั้นคณะผู้สำเร็จราชการ แทนพระองค์มีสมาชิกเพียง ๒ คน การแต่งตั้งนายควงเป็นนายกรัฐมนตรี จะสมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทั้ง ๒ คนลงนาม หาก พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงยืนยันว่าจะไม่ลงพระนามและจะทรง อยู่ในตำแหน่งต่อไป การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีก็ไม่อาจสำเร็จได้ เมื่อ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภาทรงลาออก สภาผู้แทนราษฎรจึงได้มีมติให้ ปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่ผู้เดียว^{๒๗} จากนั้นปรีดีจึงลงนาม แต่งตั้งนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีไปได้^{๒๘}

- นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กล่าวคำปราศรัยในโอกาสที่นายกรัฐมนตรี (นายควง อภัยวงศ์) และคณะรัฐมนตรีได้เข้าถวายบังคมพระบรมรูป ถวายสักการะต่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๔๘๗^{๒๙}

^{๒๗} ประกาศ ตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๔๕ (๑ สิงหาคม ๒๔๘๗): ๗๓๐.

^{๒๘} พระบรมราชโองการ ประกาศ ตั้งนายกรัฐมนตรี, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๔๕ (๑ สิงหาคม ๒๔๘๗): ๗๓๑ - ๗๓๒.

^{๒๙} คำปราศรัยของ พระท่าน ปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ กล่าวต่อนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรี เมื่อ ๘ สิงหาคม ๒๔๘๗ และคำกล่าวรับของ พระท่านพันตรี ควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรี, (พระนคร: โรงพิมพ์พานิชกุศล, ๒๔๘๗), หน้า ๖.

ปฏิบัติการเพื่อให้ชาติไทย ได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์กลับคืน

ปรีดีได้บันทึกเอาไว้ในหนังสือชีวประวัติย่อของเขาว่า “ถ้าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบรรลุนิติภาวะ และบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองตามรัฐธรรมนูญ พระองค์ก็จะไม่ทรงนิ่งเฉย หากจะทรงปฏิบัติเพื่อให้ชาติไทยได้เอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์กลับคืน ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ที่จะปฏิบัติการตามหน้าที่แทนพระมหากษัตริย์” โดยปรีดีได้ดำเนินการของขบวนการต่อสู้ญี่ปุ่นในประเทศไทยร่วมกับเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เพื่อดำเนินภารกิจสำคัญ ๒ ด้าน คือ การต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน และการปฏิบัติการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับว่า ประเทศไทยจะไม่ตกเป็นฝ่ายแพ้สงครามตลอดจนการผ่อนหนักเป็นเบา^{๓๐}

อันที่จริงการเคลื่อนไหวต่อต้านญี่ปุ่นของปรีดีเริ่มขึ้นตั้งแต่ก่อนประกาศสงครามแล้ว โดยปรีดีได้ปรึกษากับมิตรสหายที่มีความคิดตรงกันจัดตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่นขึ้น เพื่อรวบรวมคนไทยผู้รักชาติทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศให้มารวมกอบกู้เอกราชและอธิปไตยของชาติที่ถูกญี่ปุ่นละเมิด โดยภารกิจในช่วงแรกเป็นการต่อสู้กับญี่ปุ่นโดยร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร และดำเนินการเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าประชาชนชาวไทยมิใช่ศัตรู ต่อมาเมื่อมีการประกาศสงครามแล้วจึงมีภารกิจเพิ่มขึ้นคือการปฏิบัติเพื่อให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองว่าประเทศไทยจะไม่ตกเป็นฝ่ายแพ้สงครามและผ่อนหนักเป็นเบาสำหรับสถานการณ์หลังสงคราม

^{๓๐} ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว เชิงอรรถที่ ๒๐*, หน้า ๑๑๒.

ทั้งนี้ ปรีดีได้รับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าองค์การต่อต้านญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยร่วมมือกับคนไทยในสหรัฐอเมริกา โดยมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช อัครราชทูตไทยประจำสหรัฐอเมริกาในเวลานั้นเป็นแกนนำคนสำคัญ นอกจากนี้ ยังได้รับความร่วมมือจากคนไทยในอังกฤษทั้งที่เป็นสมาชิกราชวงศ์ เช่น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ ข้าราชการสถานทูต ตลอดจนนักเรียนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในอังกฤษด้วย โดยขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ดำเนินการกิจทั้งในด้านการรายงานข่าวกรองเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นในประเทศไทยให้กองทัพฝ่ายสัมพันธมิตรทราบ ตลอดจนการฝึกวิชาทหารเพื่อเตรียมพร้อมหากต้องสู้รบกับญี่ปุ่น โดยในช่วงปลายสงครามนั้นปรีดีได้ตัดสินใจว่าจะลุกขึ้นสู้กับญี่ปุ่น เพื่อให้มั่นใจได้ว่าเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนแล้วฝ่ายสัมพันธมิตรจะไม่ถือเอาประเทศไทยเป็นฝ่ายแพ้สงครามด้วย แต่ไม่ทันที่จะมีการสู้รบกัน ญี่ปุ่นก็ได้ยอมจำนนเสียก่อน^{๓๐} ปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จึงได้ออกประกาศสันติภาพในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ มีใจความว่า

“บัดนี้ ประเทศญี่ปุ่นได้ยอมปฏิบัติตามคำประกาศของสหรัฐอเมริกา บริเตนใหญ่ จีน และสหภาพโซเวียต ซึ่งได้กระทำ ณ นครปอตสדםแล้ว สันติภาพจึงกลับคืนมาสู่ประเทศไทย อันเป็นความประสงค์ของประชาชนชาวไทย ผู้สำเร็จราชการ

^{๓๐} วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์, *ขบวนการเสรีไทยกับวีรกรรมผู้ชาติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙ - ๕๐.

แทนพระองค์ ในพระปรมาภิไธยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงขอ
ประกาศโดยเปิดเผยแทนประชาชนชาวไทยว่า การประกาศ
สงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่ เป็นโมฆะไม่ผูกพัน
ประชาชนชาวไทย”^{๓๒}

อนึ่ง ปรีดีเคยให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ *บางกอกโพสต์* ในอีก
หลายสิบปีต่อมาหลังจากที่สงครามสิ้นสุดลง เมื่อเขาถูกถามว่าพระมหากษัตริย์จะต้องทรงเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่ เขาตอบว่า “ครับ ข้าพเจ้า
คิดว่าเพื่อประโยชน์ของชาติ พระองค์จะต้องช่วย” เมื่อปรีดีถูกถามต่อไป
ว่าพระมหากษัตริย์จะประสงค์เปิดพระองค์ต่อการวิพากษ์วิจารณ์ที่อาจ
ตามมาจากการเกี่ยวข้องกับการเมืองหรือไม่ เขาตอบว่า

“พระองค์ต้องพิจารณาถึงประโยชน์ของชาติ ทั้งนี้เคย
ทำมาก่อนแล้ว ข้าพเจ้าเคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล และเมื่อเราตัดสินใจต่อสู้และ
ต่อต้านการรุกรานของญี่ปุ่น ข้าพเจ้ารู้สึกว่หน้าที่ของข้าพเจ้า
ในฐานะปฏิบัติการณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์นั้นมิใช่นั่งอยู่
เฉยๆ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงรับผิดชอบในการจัดตั้งขบวนการ
สยามและเสรีไทยต่อสู้ญี่ปุ่น โดยร่วมมือกับสัมพันธมิตร ใน

---

^{๓๒} พระบรมราชโองการ ประกาศสันติภาพ, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒
ตอนที่ ๔๔ (๑๖ สิงหาคม ๒๔๘๘): ๕๐๕.

กรณีนี้เมื่อสงครามสิ้นสุดลง ไม่มีผู้ใดกล่าวหาว่าข้าพเจ้า
ปฏิบัติการเกินขอบเขตพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์
เพราะทุกคนเข้าใจว่าเราปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของชาติ
ข้าพเจ้าไม่กลัวว่าจะต้องถูกชำระโทษโดยรัฐบาลหรือโดย
ราษฎร ข้าพเจ้าหวังว่ารัฐสภาและราษฎรคงจะเข้าใจว่าสิ่งที่
ข้าพเจ้าได้ทำไปหลายประการนั้นสอดคล้องกับหน้าที่ของ
ข้าพเจ้าในฐานะผู้สำเร็จราชการที่ต้องปฏิบัติ”^{๓๓}

ปรารถนาให้นายกรัฐมนตรี ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์

หลังจากที่มีประกาศสันติภาพในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘
แล้ว อันที่จริงปรีดีจะต้องพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อันเป็นวันที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
อาเนันทมหิตลทรงบรรลุนิติภาวะ แต่โดยที่พระองค์ยังประทับอยู่ต่างประเทศ
และการคมนาคมไม่สะดวก จึงไม่สามารถเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่
พระนครและไม่สามารถทรงตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ด้วยพระองค์

^{๓๓} คำตอบของนายปรีดี พนมยงค์ ต่อ คำสัมภาษณ์ของ คลอเดีย รอสส์
แปลตามต้นฉบับภาษาอังกฤษบางกอกโพสต์ วันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๑๗,
(กรุงเทพฯ: ประจักษ์การพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๒.

เองได้ สภาผู้แทนราษฎรจึงมีมติให้ปรีดีเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ไปจนกว่าจะเสด็จสู่พระนคร^{๓๔}

ในช่วงสุดท้ายของการปฏิบัติหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
นั้น ปรีดีได้ปรารภกับนายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีในเวลานั้นว่า
รัฐธรรมนูญได้ใช้บังคับมาเป็นเวลาหลายปีแล้ว และเหตุการณ์บ้านเมือง
ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ถึงเวลาที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติม
รัฐธรรมนูญ นายควงจึงนำความดังกล่าวปรึกษากับผู้ที่เกี่ยวข้อง
และในเวลาต่อมารัฐบาลของนายควงได้เสนอญัตติต่อสภาผู้แทนราษฎร
ให้ตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นเพื่อพิจารณาค้นคว้าตรวจสอบว่า ควร
ปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญอย่างไรให้เหมาะสมกับสถานการณ์
ของบ้านเมืองและเพื่อให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นผลสมบูรณ์
ยิ่งขึ้น^{๓๕}

คณะกรรมการวิสามัญที่สภาผู้แทนราษฎรตั้งขึ้นได้ดำเนินการ
ตลอดสมัยรัฐบาลของนายควง ต่อเนื่องมาจนถึงรัฐบาลที่มีนายทวี บุณยเกตุ
และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี โดยรัฐบาลของ ม.ร.ว.เสนีย์
ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นมาอีกคณะหนึ่งเพื่อรวบรวมความเห็นและเรียบ
เรียงบทบัญญัติเป็นร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อคณะกรรมการชุดนี้ดำเนินการ
แล้วเสร็จจึงเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาแก้ไข จากนั้นได้มีการเสนอ
ต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๙ โดยสภาผู้

^{๓๔} ประกาศ ตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒
ตอนที่ ๕๒ (๒๐ กันยายน ๒๔๘๘): ๕๕๙ - ๕๖๐.

^{๓๕} ดู คำปรารภในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๓๐ (๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙): ๓๒๑.

แทนราษฎรได้ลงมติรับหลักการ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๙ และตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นมาเพื่อพิจารณาแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญ ประดิษฐ์ซึ่งพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ไปตั้งแต่ที่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จพระราชดำเนินถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๘^{๓๖} ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการวิสามัญชุดดังกล่าวด้วย ต่อมาเมื่อได้รับเลือกจากสภาให้ไปดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี ประดิษฐ์ได้ลาออกจากตำแหน่งประธานคณะกรรมการวิสามัญ โดยหลังจากนั้นการร่างรัฐธรรมนูญก็ยังคงดำเนินไป กระทั่งมีการนำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๙^{๓๗}

---

^{๓๖} สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, เจ้านายเล็ก ๆ-ยุวกษัตริย์, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (เชียงใหม่: ชิวคิ์เวอร์ม บุคส์, ๒๕๕๙), หน้า ๔๑๙ - ๔๒๐.

^{๓๗} สมชาย ปรีชาศิลป์กุล, *นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง* (นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน, ๒๕๖๑), หน้า ๓๑๕ - ๓๑๖. และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๑ ตอนที่ ๓๐ (๑๐ พฤษภาคม ๒๔๘๙): ๓๑๘.

ปรีดี พนมยงค์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี

- ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายรัฐธรรมนูญฉบับ ๙ พฤษภาคม ๒๔๘๙ และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้รัฐธรรมนูญ^{๓๘}

จาก “ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” สู่การเป็น “รัฐบุรุษอาวุโส”

หลังจากที่ปรีดีพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

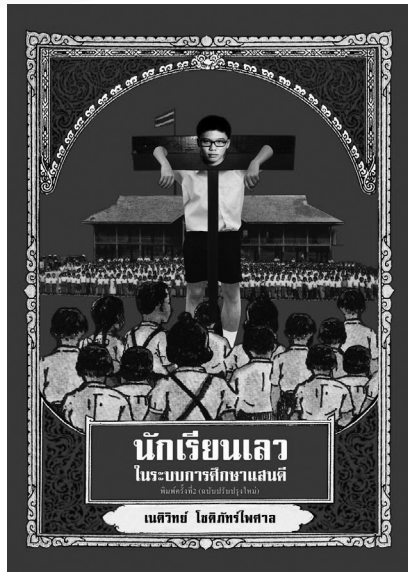
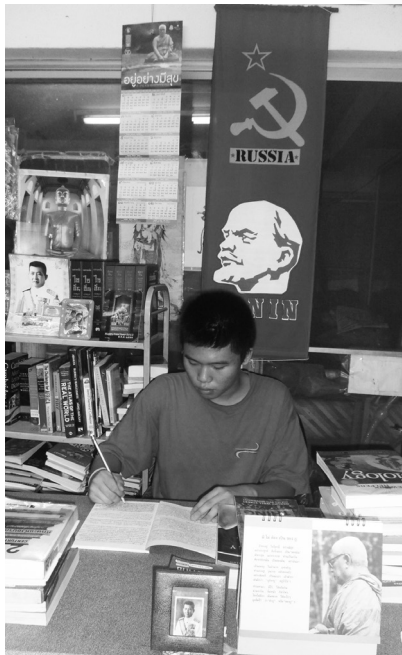
---

^{๓๘} ปรีดี พนมยงค์, *อ้างแล้ว* *เชิงอรรถที่ ๒๐*, หน้า ๑๑๓.

“โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่า ตลอดเวลาที่ นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งเหล่านี้ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและด้วยความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ในความสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษากิจราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป”^{๓๙}

แต่ใครเลยจะคาดคิด จากจุดสูงสุดในชีวิตทางการเมืองของปรีดี ในอีกไม่กี่ปีให้หลังรัฐบุรุษอาวุโสผู้นี้จะต้องพบกับจุดพลิกผัน ต้องล้มเลิกการเมืองไปต่างประเทศ ปิดฉากชีวิตทางการเมืองภายใน และเปิดฉากแห่งชีวิตฉากใหม่ สู่การเป็น “คนดีที่เมืองไทยไม่ต้องการ”

^{๓๙} พระบรมราชโองการ ประกาศ ยกย่องปรีดี พนมยงค์ เป็นรัฐบุรุษอาวุโส, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๖๒ ตอนที่ ๗๐ (๑๑ ธันวาคม ๒๔๘๘): ๖๙๙ - ๗๐๐.

● โต๊ะทำงาน (๒๓ มีนาคม ๒๕๕๕)

ปรีดี พนมยงค์
ผู้สร้างแรงบันดาลใจ

เนติวิทย์ โชติภัทร์ไพศาล*

มักมีคนถามผมอยู่เนือง ๆ ว่าใครเป็นแรงบันดาลใจให้ผมทำกิจกรรมทางการเมืองตลอด ๙ ปีที่ผ่านมา นับแต่ พ.ศ. ๒๕๕๓ ผมได้รู้จักกับบุคคลหลายท่าน สนทนากับคนที่น่าสนใจหลายคน และอ่านเรื่องราวและแนวคิดของนักคิดอีกมาก หากจุดเริ่มต้นทั้งหมดนี้ที่สร้างแรงดลใจให้ผม จะเป็นใครอื่นไปไม่ได้ นอกจากอาจารย์ปรีดี พนมยงค์

ผมได้ยินชื่อ “ปรีดี พนมยงค์” มาตั้งแต่เรียนประถมศึกษา แม้ไม่ตั้งใจฟังสักเท่าไร แต่ก็ได้ยินมาในทำนองที่ว่าอาจารย์ปรีดีเกี่ยวข้องกับกรณีสวรรคตไม่ว่าในทางใดทางหนึ่ง ต่อมาเมื่อผมเข้าเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ผมสนใจศึกษาพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายาน โดยมักจะรอซื้อหนังสือจากร้านซีเอ็ด สาขาโลตัส ศรีนครินทร์ (สมัยนั้นยังส่งจองทางออนไลน์ไม่เป็น) ที่นั่น ผมได้อ่านหนังสือ ส. ศิวรักษ์ ที่เขียนด้วยน้ำเสียงลึกลับที่น่าสนใจ นอกจากความตรงไปตรงมาแล้ว ยังทำให้เห็นทัศนะที่กว้างขวางของศาสนาว่าเกี่ยวพันกับชีวิต การเมือง และวัฒนธรรมอย่างไรบ้าง นี่เองทำให้ผมเริ่มขยับจากการอ่านงานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาของ ส. ศิวรักษ์ มาสู่ด้านการเมือง สังคม และประวัติศาสตร์ โดยงานเขียนของเขา มักพูดถึงอาจารย์ปรีดีอยู่เสมอ ทั้งซะ ทั้งโจมตีพวกชนชั้นปกครองที่เนรคุณบุรุษผู้นี้ จนทำให้ผมสนใจที่จะรู้จักอาจารย์ปรีดี

เมื่อผมเกิดฉันท์ะอยากอ่านหนังสือประวัติศาสตร์มากขึ้นแล้ว ก็พอดีกับที่มีวิชาชั่วโมงรักการอ่านของโรงเรียน ทำให้ผมจำต้องหาหนังสือมาอ่านในคาบนั้น ผมจึงไปสำรวจหนังสือในห้องสมุดของโรงเรียน พบว่า

---

^๑ นิสิตคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มีหนังสือในหมวดประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจหลายเล่ม โดยเฉพาะงานของคุณสุพจน์ ด้านตระกูล ผู้ล่งลับ ที่ไขข้อสงสัยใคร่รู้ของผมและคนไทยจำนวนมากไม่น้อย เกี่ยวกับปมกรณีสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ ๘

งานของคุณสุพจน์เปิดโลกให้ผมเป็นอย่างมาก คุณสุพจน์เขียนถึงกรณีสวรรคตได้อย่างน่าสนใจ เช่น การชำแหละหนังสือที่เขียนถึงกรณีสวรรคตเล่มต่าง ๆ ให้เห็นว่าบิดเบือนความจริงไปอย่างไรบ้าง งานเขียนของคุณสุพจน์ยืนอยู่ข้างอาจารย์ปรีดีอย่างชัดเจน และด้วยการเขียนจากการอ้างอิงเอกสารจำนวนมาก โดยใช้ภาษาที่เข้าใจได้ไม่ยาก ทำให้นักเรียน ม.๑ ติดตามอ่านจนเข้าใจได้ แม้จะไม่หมดคักตามที่

งานเขียนของ ส. ศิวรักษ์ และคุณสุพจน์ ทำให้ผมสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับอาจารย์ปรีดี จึงได้ไปตามอ่านทั้ง *เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ ตามทัศนะ ส. ศิวรักษ์* ของอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ และ *ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์* ของคุณสุพจน์ ด้านตระกูล ทั้งสองเล่มชี้ให้เห็นเลยว่าอาจารย์ปรีดีมีบทบาทสำคัญในการกู้ชาติช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ใดๆ ถูกศัตรูทางการเมืองใส่ร้ายป้ายสีอย่างไรบ้าง โดยที่ผู้เขียนทั้งสองก็นับได้ว่าเป็นผู้มีเกียรติคุณน่าเชื่อถือ คนแรกวิพากษ์ตนเองว่าถูกสังคมนักคิดนำอำมาตย์หลอกหลวงอย่างไรจนเคยเข้าใจอาจารย์ปรีดีผิดไป คนหลังก็ได้งานที่บิดเบือนโดยใช้เอกสารอ้างอิงมาให้อ่านพินิจพิจารณาโดยสติปัญญาของตนเอง

นี่เองทำให้ผมรู้สึกถึงความยิ่งใหญ่ ความเสียสละ และความน่าสงสารของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ ทว่าความสนุกสนาน ความสงสารอาตุรที่มีต่อชายผู้ไม่มีได้จบเพียงแค่การอ่าน แต่สถานการณ์ได้นำพาให้ผมกลายเป็นผู้มีส่วนร่วมปกป้องอาจารย์ปรีดีด้วย กล่าวคือ เมื่อผมอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ครูผู้สอนประวัติศาสตร์การเมืองไทย กล่าวถึงการปฏิวัติ ๒๔๗๕ โจมตีอาจารย์ปรีดีว่าเป็นผู้มัวหมองกรณีสวรรคต เป็น

คอมมิวนิสต์ เป็นพวกล้มเจ้า ผมจึงไม่พอใจที่ครูสอนแบบนั้น ที่จริงผมไม่มีปัญหาเลยถ้าครูโจมตีบนพื้นฐานจากเอกสารหลักฐาน เมื่อเลิกคาบเรียน ผมไปหาครูว่า ผมมีเอกสารยืนยันว่าผลการสอบสวนของคณะกรรมการในสมัยนั้นยืนยันแล้วว่าอาจารย์ปรีดีไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ โดยอ้างจากเอกสารในหนังสือคุณสุพจน์ ครูกลับตอบผมว่า ให้ผมไปหาต้นฉบับมายืนยัน ครูจึงจะเชื่อ ผมก็งงว่า แล้วเอกสารที่คัดมานี้ไม่น่าเชื่อถืออย่างไร ทำให้ครูไม่ตอบโต้กับสำเนาเอกสารนี้

จากเหตุการณ์นี้ทำให้ผมจับใจข้อความของลอร์ดเคนส์มาก เขากล่าวว่า “When the facts change, I change my mind. What do you do, Sir?” (เมื่อข้อเท็จจริงเปลี่ยน ฉันเปลี่ยน แล้วคุณล่ะทำอะไร)

การที่ครูไม่ยอมรับคำโต้แย้งของผม และปลุกฝังทัศนคติด้านลบต่ออาจารย์ปรีดี ทำให้นักเรียนคนอื่นๆ ที่ไม่ได้อ่านหรือศึกษามาก่อน คล้อยตามได้ง่าย เวลานั้นเพื่อนผู้หญิงร่วมชั้นของผมพูดว่า “ปรีดีนี่มันเหยี้ยจริง ๆ” ขึ้นมา ความขื่อนี้กระทบใจผมมาก โดยเธอไม่ได้อ่านอะไร นอกจากฟังครูพูดไม่กี่ชั่วโมง เมื่อผมพยายามอธิบาย เธอก็ไม่ฟัง ดังนั้นผมจึงคิดว่าต้องพยายามทำอะไรสักอย่างตอบโต้ครู และชี้แจงให้เพื่อน ๆ เลิกมองอาจารย์ปรีดีในแง่ลบ

จุดนี้เองทำให้เกิดการทำ **จุลสารปรีดี** ขึ้นในห้องเรียน เป็นหนังสือทำมือที่ผมใช้กระดาษ A4 เย็บรวมกันสามสี่แผ่น วาดปกและเขียนข้อความด้วยมือทั้งหมด เพื่อเป็นเวทีสำหรับตอบโต้สิ่งที่ครูพูดในแต่ละครั้ง และให้เพื่อน ๆ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับโรงเรียน **จุลสารปรีดี** ของผมได้รับการตอบรับค่อนข้างดี แม้ครูสอนประวัติศาสตร์เองต่อมาก็เมตตาผมยอมรับเอาไปอ่าน ภายหลังยังสนับสนุนให้นักเรียนต่างห้องได้อ่านด้วย นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์ครูที่นักเรียนเกรงกลัวกันด้วย เมื่อผมไปสัมภาษณ์มาลง ทำให้คนในโรงเรียนเห็นครูท่านนี้ในมุมมองที่ต่างออกไป

ทั้งยังมีส่วนที่กล่าวถึงปัญหาทางการเมือง ปัญหาของโรงเรียน เช่น รถโรงเรียนมาช้า เป็นต้น ทำให้นักเรียนและครูสนใจและรู้จักกันเกือบทั้งโรงเรียน

ดังที่กล่าวมานี้ จุดเริ่มต้นของการเขียน การวิพากษ์วิจารณ์ของผม เริ่มมาจากการเขียนปกป้องอาจารย์ปรีดี นำเสนอข้อมูลเรื่องของท่าน และปัญหาต่างๆ ในสังคมที่ผมอยู่ หลังจากทำ *จุลสารปรีดี* มาระยะหนึ่ง ผมถูกกล่าวหาว่าเป็นคนหัวรุนแรง เพราะสิ่งที่ผมเขียน นี่เองค่อยๆ หล่อหลอมให้ผมเป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม ยิ่งการที่โรงเรียนต่อต้านผม ทำให้ผมต้องย้าย *จุลสารปรีดี* ออกมาทำนอกโรงเรียน โดยมีรุ่นพี่นักศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณยั้งลิต กลุ่มหนึ่ง สนใจในประเด็นอาจารย์ปรีดีเช่นเดียวกับผม จึงได้จัดพิมพ์ *จุลสารปรีดี* ขึ้นในวงกว้าง โดยการสนับสนุนเงินทุนจากผู้คนที่ผมไม่รู้จักเลย แต่นิยมนับถือในอาจารย์ปรีดี และการทำ *จุลสารปรีดี* ในระยะหลังนี้ ยังโยงใยให้ผมรู้จักกับคนอีกมากมายหลังจากที่เคยเห็นชื่อบุคคลเหล่านั้นในหนังสือที่อ่านมาก่อน

เรื่องราวของ *จุลสารปรีดี* มีความพิสดารอยู่แล้วในหนังสือ *ประวัติศาสตร์ที่อยากอธิบาย: บทความคัตสรรในโอกาสครบรอบ ๕ ปี จุลสารปรีดี* ซึ่งผมได้ประมวลบทความเกือบทั้งหมดที่ผมเขียนไว้ตั้งแต่ในยุคเริ่มแรก บ้างอ่านแล้วก็ดูสนใจทีเดียว บ้างก็ดูเดือดเผ็ดร้อนไปตามสถานการณ์ ส่วนชีวิตในโรงเรียนของผม ซึ่งกล่าวถึงการทำ *จุลสารปรีดี* และการต่อสู้ในประเด็นต่างๆ ผ่านงานเขียนและการเคลื่อนไหวหลังจากนั้น มีพิมพ์แล้วเช่นกันในหนังสือ *นักเรียนเลวในระบบการศึกษาแสนดี* ผู้ที่สนใจสามารถหาอ่านกันได้

ที่ผมมาถึงทุกวันนี้ได้ เพราะความสนใจในเรื่องราวของอาจารย์ปรีดี จนได้แรงบันดาลใจในชีวิตมาจากท่านนั่นเอง

11

พ.ศ. 61

เวลา 10.00
- 12.00 น.

งานวัน
ปรีดี พนมยงค์
ประจำปี
2561

เสวนา

อภิวัฒน์สยาม 2562

ความหวังและอนาคตประเทศไทย

ณ ห้องประชุมประกอบ หุตะสิงห์ อาคารอเนกประสงค์ 1 ชั้น 3 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
ดำเนินรายการโดย เสถียร วิริยะพรรณพงศ์

ผู้ร่วมเสวนา

สมรร จีรุงเรืองกิจ
พรรคอนาคตใหม่

ดร.รัชดา ธนาดิเรก
พรรคประชาธิปัตย์

วราวุธ ศิลปอาชา
พรรคชาติไทยพัฒนา

ชิตติยา สุวิสิฒิผล
พรรคเพื่อไทย

อภิวัดณ์สยาม ๒๕๖๒:
ความหวังและอนาคตประเทศไทย

ในวันปรีดีพนมยงค์ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๑ ที่ผ่านมา มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ได้จัดเสวนาวิชาการเรื่อง “อภิวินิจฉัย ๒๕๖๒: ความหวัง
และอนาคตประเทศไทย” ณ ห้องประชุมประกอบ หุตะสิงห์ อาคาร
อเนกประสงค์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ โดยมีตัวแทน
พรรคการเมืองจำนวน ๔ พรรค มาร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนทัศนะกัน
การเกี่ยวกับการเมืองไทยในอนาคต ดังนี้ ดร.รัชดา ธนาดิเรก (พรรค
ประชาธิปัตย์) คุณชัชชาติ สวัสดิ์ดิล (พรรคเพื่อไทย) คุณวราวุธ ศิลปอาชา
(พรรคชาติไทยพัฒนา) และคุณธนาธร จึงรุ่งเรืองกิจ (พรรคอนาคตใหม่)
โดยมีคุณเสถียร วิริยะพรรณพงศา ผู้ประกาศข่าว PPTV 36 เป็นผู้ดำเนิน
รายการ

เสถียร: คนรุ่นใหม่มีความคิดเห็นอย่างไรกับการเลือกตั้งปี ๒๕๖๒ จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสำคัญในบ้านเมืองไหม ?

วราวุธ: การเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ถือเป็นเรื่องสำคัญ คนไทยหลาย
สิบล้านคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่ม Gen Y และ Gen Z ได้มี
โอกาสออกมาใช้สิทธิของตนเองในการเปลี่ยนแปลงประเทศ
เป็นครั้งแรก มีหลายคนตั้งความคาดหวังไว้ต่ำบ้าง สูงบ้าง โดย
ส่วนตัวคิดว่า ภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ ผลการ
เลือกตั้งออกมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้เพียงบางส่วน
ทุกคนเห็นด้วยว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันมีข้อด้อย มีข้อจำกัด
จุดใดบ้าง ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานของรัฐบาล หรือข้อจำกัด

ต่างๆ ที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่า รัฐบาลออกมาแล้วต้องขอความเห็นชอบจากศาลรัฐธรรมนูญ หรือจากองค์กรอิสระ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายคงจะไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยการเลือกตั้งเพียงครั้งเดียว หลายคนไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ผมเองก็เห็นด้วยในเรื่องที่จะต้องมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญในบางเรื่อง การเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จะเป็นจุดเริ่มต้นในการนำการเปลี่ยนแปลงสู่ประเทศไทยอีกครั้ง ใครจะคาดคิดว่าเมื่อไม่กี่วันที่ผ่านมา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ประเทศมาเลเซีย ก่อให้เกิดความไม่คาดคิดอีกมากมาย ประชาชนหลายสิบล้านคนของมาเลเซียได้แสดงตัวตนที่แท้จริงออกมา ไม่ว่าจะมีการเลื่อนการเลือกตั้ง การชัตกรอบเขตการเลือกตั้ง ใช้สิทธิตามอำนาจของรัฐบาลอย่างไร แต่ว่าฝ่ายค้านโดย ดร.มหาเธร์ โมฮัมหมัดก็สามารถพลิกกลับมาชนะการเลือกตั้งได้ด้วยเสียงของประชาชน ดังนั้นในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ สิ่งที่จะเกิดขึ้นคือคนไทยกว่า ๕๐ ล้านคนที่มีสิทธิในการลงคะแนน หลายสิบล้านคนได้ลงคะแนนเป็นครั้งแรก เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องออกมาใช้สิทธิและแสดงให้เห็นว่า ก้าวต่อไปของประเทศไทยนั้น เราอยากให้เป็นอย่างไร หรือเราจะนั่งบ่นกัน นั่งเกรียนกันบนคีย์บอร์ด แล้วบ่นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่เดือนกุมภาพันธ์ที่เราจะได้ออกมาเลือกตั้ง เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง ผมยังไม่เชื่อว่าเปลี่ยนแปลงได้หมด ๑๐๐% เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายนั้น ไม่สามารถทำได้ในชั่วข้ามคืน แต่จะเป็นจุดเริ่มต้นในการเข้ามาแก้ไขรัฐธรรมนูญมาตราใด มาตราหนึ่งที่เป็นตัวถ่วงในการทำงานของประเทศชาติ และเป็นตัวถ่วงในการเลือกตั้งครั้งต่อไป แต่สุดท้ายขึ้นกับว่าคนไทยกว่า ๕๐ ล้านคน จะ

ออกมาใช้สิทธิตามความคิดของตนเองได้มากน้อยแค่ไหน ผม
เองยังมั่นใจว่าเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

รัชดา: คำถามที่ว่าเรามีความหวังแค่ไหนสำหรับประเทศไทย ถ้าเราจะ
มีการเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ คนไทยทุกคนย่อมมีความหวัง
เราอยู่อย่างไม่มี ความหวัง ย้ำคิดย้ำทำกับข้อผิดพลาดและยึดติด
ว่าสิ่งเลวร้ายจะเกิดขึ้นอีก เราคิดอย่างนั้นไม่ได้ ดิฉันเชื่อว่าเมื่อไร
ก็ตามที่มีการเลือกตั้งเกิดขึ้น สิ่งดี ๆ ก็เกิดขึ้นตามมา แต่จะ
ตามมามากน้อยแค่ไหนอยู่ที่เงื่อนไข ๒ ประการเป็นอย่างน้อย

เบื้องต้น การเลือกตั้งต้องนำไปสู่การได้ผู้แทนราษฎรที่
เป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง ถ้าเราได้ ส.ส. แต่ ส.ส.
เหล่านั้นเป็นนักการเมืองที่เป็นตัวแทนของกลุ่มอำนาจ กลุ่ม
เผด็จการ กลุ่มทุน การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรก็ไม่มี ความหมาย
อะไรเลย เพราะฉะนั้นการเลือกตั้ง เราต้องทำให้เกิด ส.ส. เกิด
นักการเมืองที่พร้อมร่วมทุกข์ร่วมสุขกับประชาชน เป็นตัวแทน
ปกป้องผลประโยชน์ เพราะฉะนั้นเงื่อนไขแรก การเมืองจะดีขึ้น
ถ้าเราได้ ส.ส. ที่ปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน

อันที่สอง คือ ประชาชนเองต้องรู้เท่าทันพรรคการเมือง
และรู้เท่าทันนโยบายพรรคการเมือง ดิฉันมั่นใจว่าปีหน้า ถ้ามี
การเลือกตั้ง จะมีนโยบายแก้ไขในเดี๋ยวนั้นออกมาแน่นอน บาง
นโยบายเป็นนโยบายที่ดี นำไปสู่ความยั่งยืนของประเทศ แต่
อาจจะไม่โดนใจ ไม่เท่ๆ ไม่ถูกใจ บางนโยบายอาจดูแล้วใช่เลย
เห็นชัด ๆ เลยว่าฉันจะได้อะไร แต่ถ้าท่านคิดให้ดี มันอาจเป็น
อันตรายต่อประเทศในระยะยาว เพราะฉะนั้นการเลือกตั้งครั้ง
หน้า วันนี้เป็นโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้เตรียมตัว ศึกษา นโยบาย

ของแต่ละพรรคว่า การขับเคลื่อนวันนี้ แม้ คสช. จะยังห้ามอยู่ แต่ทุกคนก็ดำเนินการตามกฎหมายระบุ ก็ใช้โอกาสไปศึกษาว่า บ้านเมืองของเราที่ผ่านมา เกิดปัญหาอะไร นโยบายที่ผ่านมา อันไหนดี ควรทำต่อ อันไหนที่บกพร่อง ใครเสนอมา ฉันไม่เลือกอีกแล้ว ต้องไปพิจารณาพร้อมกับวิเคราะห์ว่านโยบายที่สมควรจะเลือกนั้น เป็นนโยบายที่สอดคล้องกับสถานการณ์บ้านเมือง เพราะฉะนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขข้างต้น ๒ อย่าง

และเนื่องในวันปรีดี พนมยงค์ ดิฉันคิดว่าควรใช้โอกาสนี้ คิดตามแนวทางที่ท่านสอนว่า ประชาธิปไตยไม่ได้อยู่ที่การเลือกตั้ง ต้องนำไปสู่การได้มาซึ่งเศรษฐกิจประชาธิปไตย เพราะฉะนั้น เราต้องช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยหลังจากที่มีการเลือกตั้งแล้ว ต้องให้เป็นเศรษฐกิจประชาธิปไตย ต้องไม่มีการผูกขาดของนายทุน ของบริษัทใหญ่ๆ ต้องให้โอกาสกับพี่น้องประชาชนรายเล็ก รายย่อย ให้มีโอกาสได้ลืมตาอ้าปาก ในเรื่องความเสมอภาค ความเท่าเทียมทางสังคม ในเรื่องเศรษฐกิจและวัฒนธรรมประชาธิปไตยเราต้องขับเคลื่อนและต้องทำให้เกิดขึ้นให้ได้หลังจากที่มีการเลือกตั้งปีหน้า

เพราะฉะนั้น ดิฉันพูดเบื้องต้นสั้นๆ ว่า มันมีความหวังค่ะ แต่มันมีเงื่อนไข เราต้องเลือกนักการเมืองที่ดี โดยรู้เท่าทันพรรคการเมือง และนโยบายของพรรคการเมือง ทำวัฒนธรรมของสังคมไทยให้เป็นประชาธิปไตย และวันนั้น บ้านเมืองของเราจะไปได้ดังตามแน่นอน

ขัตติยา: จะขอพูดเกี่ยวกับทัศนคติของเด็กรู้ต่อการเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้นในปีหน้า เด็กรู้มีความหวังว่าการเลือกตั้งครั้งหน้าจะเป็นการเปลี่ยน

แปลงประเทศ นั้นหมายถึงว่ามี Voters เกิดขึ้นใหม่ถึง ๘ ล้านเสียง ซึ่งคนกลุ่มนี้ไม่เคยได้ใช้สิทธิเลือกตั้ง ตั้งแต่เขามีอายุครบ ๑๘ ปี ตรงนี้จะเป็นจุดเปลี่ยน ถามว่าเราจะมีทัศนคติอย่างไรต่อ New Voters เหล่านี้ เราจะทำให้เขามองการเมืองในรูปแบบไหน มันจะสะท้อนออกมาในการเลือกตั้งในปีหน้าที่จะเกิดขึ้น ซึ่งไม่ใช่สะท้อนเฉพาะคนรุ่นใหม่ที่จะมีสิทธิเลือกตั้ง แต่เราเชื่อว่าคนอย่างเราและผู้ที่อาวุโสกว่าที่ไม่ได้เลือกตั้งมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๔ ก็คาดหวังที่จะให้การเลือกตั้งครั้งหน้าเป็นการเปลี่ยนแปลงประเทศ

เดียร์คิดว่าประเทศบอบช้ำมามากแล้ว รัฐประหารที่เกิดขึ้นมา ๔ ปี พิสูจน์ได้แล้วว่า การรัฐประหารไม่ได้ช่วยให้ประเทศเศรษฐกิจของประเทศ และภาพรวมของประเทศดีขึ้นแต่อย่างใด สิ่งที่เราควรจะทำ คือการนำประเทศกลับเข้าสู่ประชาธิปไตยอย่างเต็ม คืนสิทธิ เสรีภาพ และอำนาจให้กับประชาชน สะท้อนออกมาผ่านการเลือกตั้ง เดียร์ว่ามันคือความสวยงามของประชาธิปไตย ใช่ ประชาธิปไตยอาจจะไม่ดีที่สุด แต่เดียร์คิดว่ามันสวยงามที่สุด และเราควรปล่อยให้เติบโตไปเรื่อย ๆ ไม่มีอำนาจนอกระบบมากนักกลางระหว่างที่เติบโต เดียร์ว่าสิ่งนี้จะเป็สิ่งทีทุกคนอยากเห็นและอยากให้เติบโตไปตามธรรมชาติของมัน ไม่ต้อง extreme ปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ ทั้งนี้ การเลือกตั้งในปีหน้า อย่างน้อย สิ่งทีอยากเห็น เดียร์หวังว่าจะไม่มีอำนาจนอกระบบมาแทรกแซงการเลือกตั้งทีจะเกิดขึ้น

เสถียร: คุณเดียร์คิดว่า จะมีปัจจัยอะไรเข้ามาแทรกกลาง คือหลังรัฐประหารปี ๒๕๕๙ คิดว่าคงไม่มีการรัฐประหารแล้ว แต่สุดท้ายก็เกิด

ขึ้น ทำไมคุณเดี๋ยวจึงคิดว่าไม่ควรมี หรืออะไรที่ทำให้คุณมั่นใจว่า จะไม่เกิดขึ้นอีก

ชัตติยา: คือเดี๋ยวจึงคิดว่า เรื่องปัญหาทางการเมืองมันถูกตรวจสอบโดยฝ่าย ค้านอยู่แล้ว แต่บางทีความไม่ทันใจของคนบางกลุ่ม หรือการ ต้องการจะเดินหน้าโดยอาศัยช่วงซุลมุนของความวุ่นวาย ไม่ปล่อยให้ แก่ปัญหาโดยระบบประชาธิปไตยเอง ตรงนี้ทำให้ประชาธิปไตย มีปัญหา ซึ่งถ้าคนยอมรับและปล่อยให้ทุกอย่างเป็นไปตาม กติกา มีฝ่ายค้านคอยตรวจสอบอย่างถูกต้อง ประชาชนก็เห็นเอง ตอนนี้อย่างนี้ ทุกคนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้หมด เพราะฉะนั้นให้ประชาชน ตัดสินดีกว่าว่า อะไรควรอยู่ อะไรควรไป อะไรเป็นสิ่งที่เขาควร เลือก ไม่ควรเลือก

เสถียร: เชิญธนาธรต่อเลยครับ

ธนาธร: ผมมีความยินดีอย่างยิ่งที่ได้มาร่วมงานนี้อีกครั้ง สมัยที่ผมทำงาน ในองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผมเป็นหนึ่งในผู้ จัดงาน ๑๐๐ ปีชาตกาล ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ. ๒๕๔๓) ผ่านมา เกือบ ๒๐ ปีแล้ว ได้กลับเข้ามาในรายการนี้อีกในฐานะผู้ร่วมเสวนา ฟูยการที่จะพูดถึงความสำเร็จและคุณูปการที่อาจารย์ ปรีดีทำให้กับสังคมไทย เพราะว่ามีผู้รู้ที่รู้สึกในเรื่องนี้มากกว่าผม ที่สามารถพูดได้ดีกว่าผมถึงเรื่องความสำเร็จของอาจารย์ ปรีดี ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ก็ดี เรื่องขบวนการเสรี- ไทยก็ดี เรื่องการตั้งธนาคารแห่งประเทศไทยก็ดี และอีกหลาย เรื่องที่ท่านเป็นคนวางรากฐานการปกครองสมัยใหม่ของประเทศ-

“

หากการเลือกตั้ง ๒๕๖๒ มีจริง ธงที่สำคัญที่สุดของการเลือกตั้งครั้งนี้ คือการเอาหลักกฎหมาย เอาจิตวิญญาณของการปฏิวัติ ๒๕๓๕ กลับคืนสู่สังคมไทยอีกครั้ง นั่นก็คือ อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย

”

ธนาธร จีรุงเรืองกิจ

ไทย ไม่มีความจำเป็นต้องพูดถึงเรื่องนั้น สิ่งที่ผมอยากจะพูดถึงมากกว่า คือถ้าเรามองผลของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ แล้วมาดูปัจจุบัน ดูว่าสิ่งที่อาจารย์ปรีดีพยายามทำ อะไรบ้างหลังจากการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่ผ่านมาแล้วเกือบ ๘๖ ปี มีอะไรที่สำเร็จไปแล้วบ้าง หรืออะไรที่ยังเปลี่ยนแปลงไม่สำเร็จบ้าง อะไรคือภารกิจของคนรุ่นเราที่ต้องทำต่อ

การปฏิวัติ ๒๔๗๕ เปลี่ยนแปลงหนึ่งอย่างที่สำคัญมาก คือความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐ ผมขออนุญาตอ้างอิงงานของอาจารย์ถวัลย์ ใจจริง ที่พูดถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับรัฐหลัง ๒๔๗๕ ว่า “๒๔๗๕ คือสัญญาประชาคมใหม่ ระหว่างกษัตริย์กับประชาชน กษัตริย์มีอำนาจสูงสุด ถ่ายโอนอำนาจสูงสุดนั้นสู่พลเมือง โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดในการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของประชาชน สัญญาที่ว่านี้ หลักใหญ่ใจความคือกษัตริย์คืนอำนาจให้กับประชาชน” ผ่านมา ๘๖ ปี เรารู้กันว่าอำนาจนั้นจนถึงปัจจุบัน ประชาชนก็ยังไม่ได้รับ ผมคิดว่าเป็นเรื่องสำคัญที่เราต้องพูดให้ชัดว่า หลักการเป็นพลเมืองในประเทศไทยยังไม่ถูกสถาปนา หลักการที่เป็นเสาค้ำยันการปฏิวัติ ๒๔๗๕ อำนาจอสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย ยังไม่ได้ถูกสถาปนาให้หยั่งรากลึกลงในสังคมไทย สถานะพลเมือง สำนักพลเมืองที่เกิดจากการปฏิวัติ ๒๔๗๕ คือการยึดหลักสิทธิเสรีภาพและเสมอภาคให้กับทุกคน ยกสถานะตัวเองจากผู้ที่ถูกปกครองมาเป็นเจ้าของประเทศ เจ้าของประเทศที่มีสิทธิและอำนาจเต็มเปี่ยมในการกำหนดอนาคตของประเทศ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ยังไม่มี

การเลือกตั้งครั้งนี้ หากมีจริงในปี ๒๕๖๒ จำเป็นจะต้อง

นำภารกิจของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่ทำไม่เสร็จมาทำให้เสร็จ ที่พูดเช่นนี้ ไม่ได้พูดเพื่อความโอหังหรือทะนงตน แต่พูดด้วยความเข้าใจถึงสภาพการณ์ในปัจจุบันที่ประชาชนไร้สิทธิ ไร้เสียง และไร้เสรีภาพ พูดด้วยความเข้าใจที่ว่า สังคมไทยไม่มีความหวัง และต้องการการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ดังนั้น หากการเลือกตั้ง ๒๕๖๒ มีจริง ธงที่สำคัญที่สุดของการเลือกตั้งครั้งนี้ คือการเอาหลักกฎหมาย เอาจิตวิญญาณของการปฏิวัติ ๒๔๗๕ กลับคืนสู่สังคมไทยอีกครั้ง นั่นก็คือ อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย

เสถียร: ก็ได้เปิดประเด็นเรื่องแนวคิดของอาจารย์ปรีดีต่อภารกิจสำคัญของคนรุ่นใหม่ เตี่ยเอาประเด็นที่ธนาธรเปิด โยนกลับไปทิวราวุธเลยว่าเรื่องอาจารย์ปรีดี ถ้าศึกษาประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าท่านให้ความสำคัญกับด้านเศรษฐกิจด้วย ท่านบอกว่าประชาธิปไตยสมบูรณ์ต้องมีเอกราชทางเศรษฐกิจ และเราดูข่าวคราวทุกวันนี้ เตี่ย Forbes รายงานว่า ในประเทศนี้มีคนรวยอยู่ ๑๐-๒๐ คน และอาจไม่ใช่ ๑๐-๒๐ ตระกูลด้วย ฉะนั้น ปัญหาในวันนี้เราจะได้คุยกัน เตี่ยกลับไปทิวราวุธว่า ประชาธิปไตยในด้านเศรษฐกิจจริงๆ เรายังไม่มี ในมุมมองของเรา มองเรื่องนี้อย่างไร คิดว่าหัวใจอยู่ตรงไหน จะแก้ไขอย่างไร

วราวุธ: เรื่องของความเหลื่อมล้ำ ที่ผ่านมาก็จะเห็น ไม่ว่าในส่วนของประชาธิปไตย ที่เราจะเรียกว่า สองนคราประชาธิปไตย หรือแม้แต่ความแตกต่างกันระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทในประเทศไทย การให้โอกาสที่เท่าเทียมกันเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ยก

ตัวอย่างเช่น การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ในปีที่ผ่านมา โรงเรียนที่ได้รับผล O-NET สูงที่สุด ๕๐ โรงเรียนในประเทศไทย ๓๔ โรงเรียนอยู่ในกรุงเทพมหานคร และที่เหลือกระจุกอยู่ใน ๙ จังหวัดทั่วไทย อีก ๖๐ กว่าจังหวัด ไม่ได้มาตรฐาน นี่แค่ยกตัวอย่างเรื่องการศึกษา

การเข้าถึงโอกาสต่างๆ ในประเทศไทยนั้น ปัจจุบันยังมีความไม่เท่าเทียมกันอยู่มากมาย การรักษาพยาบาล ทำไมคนต่างจังหวัดไม่สบาย ต้องเข้ามากรุงเทพฯ ก่อน ทำไมเวลาอยู่ที่ต่างจังหวัดหรือแม้แต่ในจังหวัดเดียวกันเอง ต่างอำเภอออกไป ต้องมาที่อำเภอเมือง ถึงจะได้การรักษาพยาบาลที่ดีกว่า

หรือแม้แต่การจัดเก็บภาษี ที่เป็นประเด็นของประเทศ ในปัจจุบัน มีหลายประเด็นให้เราคิดว่า คนรวยจ่ายภาษีได้อยู่แล้ว คนจนบางคนไม่จำเป็น อาจจะไม่ได้อำนาจภาษี แต่สำคัญว่า คนชนชั้นกลาง คนที่เสียภาษี แต่ไม่เต็มหน่วย บางครั้งเหมือนจะโดนรังแกจากการเก็บภาษี ธุรกิจใหม่ๆ ธุรกิจสตาร์ทอัพใหม่ๆ ที่ต้นทุนไม่มี อย่างสอนพิเศษ ต้นทุนไม่มี มีแต่รายได้ เราเก็บภาษี ๓๕% เต็มๆ ไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้ หรือแม้แต่เรื่องของภาษีมรดก คนมีเงิน มีปัญญาจ่ายภาษีมรดกอยู่แล้ว คนไม่มีเงิน ไม่ต้องพูดถึง เพราะไม่มีมรดกที่จะยกให้ลูกหลาน แต่ชนชั้นกลางได้รับมรดกจากพ่อแม่มา บางคนได้มาแล้ว ไม่มีปัญญาจ่าย ต้องขายที่ดิน เพื่อจ่ายภาษี หรือแม้แต่กฎหมายภาษีที่ดินที่ว่า วันดีคืนดี ผมมีส่วนมะพร้าวอยู่สวนหนึ่ง จ่ายภาษีที่ดินจำนวนหนึ่งอยู่ๆ มีรถไฟฟ้าวิ่งผ่าน ค่าภาษีที่ดิน ค่าประเมินที่ดิน เพิ่มขึ้นหลายเท่า แต่ศักยภาพการหาเงินในที่ดินแปลงเดิมของผมยังเท่าเดิมอยู่ หลายสิ่งหลายอย่างเหล่านี้ต้องทำให้มีความเท่าเทียม

กัน การให้โอกาส ผมคิดว่า รวยกระจุก จนกระจาย สามารถแก้
ปัญหาได้โดยการให้โอกาสอย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะเป็ใน
ต่างจังหวัด หรือในหัวเมืองใหญ่ ไม่ว่าจะเป็ในกลุ่มคนมีเงิน กลุ่ม
คนที่สถานะการเงินไม่ค่อยดี หรือคนชนชั้นกลาง

สิ่งเหล่านี้คงไม่สามารถแก้ไขได้ภายใน ๑ หรือ ๒ รัฐบาล
หรือภายใน ๑ หรือ ๒ การเลือกตั้ง จะต้องเป็นการค่อยๆ แก้ไข
ค่อยๆ ยื่นมือเข้าไปให้กับทุกคน ไม่ว่าจะเป็ระบบการศึกษา
ระบบสาธารณสุข หรือแม้แต่การกำหนดภาษี ต้องมีความซับซ้อน
ใช้เวลาคำนวณมากขึ้น เมื่อทุกคนได้มีเวลานั่งพินิจพิจารณาห้
ให้โอกาสกันท้อย่างเท่าเทียมกันแล้ว ผมเชื่อว่าความรวย ความจน
หรือช่องว่างระหว่างเมืองและต่างจังหวัดนั้น จะค่อยๆ ททยอย
หายไป

เสถียร: ประชาธิปไตยก็เป็รัฐบาลมาหลายรอบแล้ว เรื่องความเหลื่อมล้ำ
ก็ยังคงมีอยู่ คุณรัชดาจะเอาอย่างไรดีครับ

รัชดา: ประเด็นแรกที่ว่า ประชาธิปไตยเป็รัฐบาลมาหลายรอบ ก็จริง แต่
ทุกครั้งที่เราได้ขึ้นมาบริหารประเทศ ในช่วงที่เกิดวิกฤตบ้านเมือง
เพราะฉะนั้น นโยบายในการบริหารประเทศ ช่วงที่ต้องฟื้นฟู
ประเทศ จากช่วงการบริหารประเทศในสภาวะปกติ เจื่อนไข ทิศทาง
ต่างๆ ก็ต้องต่างกันไป อย่างยุคสมัยของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ
สถานการณ์บ้านเมือง มี Financial Crisis สิ่งทีประชาธิปไตยเห็น
คือต้องเอาประเทศออกจากการสูญเสียเอกราชทางเศรษฐกิจ
นโยบายรัดเข็มขัด ตัดงบที่ฟุ่มเฟือย ทีนี้มาในยุคสมัยของคุณ
อภิสิทธิ์ ก็เป็ยุคที่บ้านเมืองวุ่นวายมาก ตัวนายกฯ เองก็จะเอา

ชีวิตไม่รอด ถูกไล่ตี ประท้วง ชุมนุมกัน เพราะฉะนั้น ความง่าย
ในการบริหารประเทศ ต่างจากรัฐบาลอื่นเป็นอย่างมาก

ข้ามมาสู่คำถามเรื่องของความเหลื่อมล้ำ ใครขึ้นมาเป็น
รัฐบาลต้องแก้ไข ย้ำตัวเลขที่เสถียรพุด ประเทศไทยเป็นประเทศ
ที่คนรวยกระจุก เขาไปสำรวจมาว่าทรัพย์สินของคนที่ย่ำรวยที่สุด
๕๐ คนแรก มีมูลค่าทรัพย์สินรวมกัน ๕ ล้านล้านบาท มากกว่า
งบประมาณประเทศไทย งบประมาณประเทศปี ๒๕๖๑ อยู่ที่
๒.๙ ล้านล้านบาท มันกระจุกสุด ๆ แล้วคะ เพราะฉะนั้น เราจะ
คลี่ความกระจุกตัวของทรัพย์สิน ให้กระจายสู่ชนชั้นกลาง ผู้มี
รายได้ได้น้อยได้อย่างไร ต้องมองในหลายมิติ

ในด้านเศรษฐกิจเอง ประชาธิปไตยทำอะไร สิ่งหนึ่งที่เรา
เน้นย้ำ ก็คือ ให้ออกาสคนจนได้มีที่ดินทำกินในโครงการธนาคาร
ที่ดิน เป็นการริเริ่มของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งนโยบายนี้ก็สอดคล้อง
คลึงกับแนวทางที่ท่านปรีดีเคยเสนอในแผนเศรษฐกิจยุค ๒๔๗๕
ในการส่งเสริมศักยภาพ ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนให้เป็น
สหกรณ์ ถ้าเรานึกภาพว่าเมื่อ ๒ ปีที่แล้ว เรามีปัญหาว่าชาวนา
ขายข้าวไม่ได้ ราคาข้าวตกต่ำมาก แล้วให้พวกเขาได้เป็น ส.ส. ก็
ช่วยกันหาตลาดให้ เราบริหารตลาดให้ได้ แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ
ชาวนาไม่มีโรงสี บรรจुให้เป็นแพ็คเกจที่น่าสนใจ ยังทำไม่ได้ ฉะนั้น
การที่จะลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ประเด็นที่หนึ่ง คือ ต้อง
ส่งเสริมศักยภาพด้านเกษตรกรรม ให้เขายืนได้ด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะ
จะเป็นการให้ความรู้ ให้เทคโนโลยี หาที่ดินทำกิน แหล่งน้ำ ถ้า
ประชาชน เกษตรกรเข้มแข็ง ความยากจนก็จะหายไป

เรื่องโอกาสด้านการศึกษา ดิฉันเชื่อว่าการลดความ
เหลื่อมล้ำของประเทศ หัวใจสำคัญคือการศึกษา ตอนนี้มีปัญหา

“

เราต้องช่วยขับเคลื่อนประเทศไทย
หลังจากที่มีการเลือกตั้งแล้ว ต้อง
ให้เป็นเศรษฐกิจประชาธิปไตย
ต้องไม่มีการผูกขาดของนายทุน
ของบริษัทใหญ่ๆ ต้องให้โอกาสกับ
พี่น้องประชาชนรายเล็ก รายย่อย
ให้มีโอกาสได้สัมผัาปาก

”

ดร.รัชดา ธนาดิเรก

สำคัญด้านการศึกษาของคนไทยคืออะไร ไม่ใช่โรงเรียนไทยไม่ดี
มหาวิทยาลัยไทยไม่ดี ดีค่ะ และก็ดีมาก แต่มีน้อยเกินไป มีไม่
มากพอที่จะรองรับเยาวชนที่เกิดใหม่ และเติบโตขึ้นทุกๆ ปี
แนวทางในการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ก็ต้อง

กลับมาให้ความสนใจเรื่องการแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ลองไปดูสถิติ จำนวนโรงเรียนที่มีนักเรียนในแต่ละชั้นเรียนน้อยกว่า ๒๐ คน มีถึง ๑๕,๐๐๐ โรงเรียน ปัญหาที่ตามมาคืออะไรคะ เราอยู่ในระบบการศึกษาที่รวมศูนย์ ครู ๑ คน ต่อ นักเรียน ๒๐ คน ถ้าใน ๑ ชั้นมีนักเรียนไม่ถึง ๒๐ คน จะได้ครู ป.๑ ใหม่ ได้ครู ป.๒ ใหม่ มันก็ไม่ได้ สุดท้าย ครู ๑ คน ดูแล ป.๑ ป.๒ ป.๓ แม้กระทั่งในกรุงเทพฯ บางโรงเรียนมีสระว่ายน้ำ แต่ไม่มีครูพละ เรามีครูสอนคณิตศาสตร์เก่ง แต่ไม่มีครูพละ เอาครูคณิตไปสอนพละ เก่ง ทำให้โรงเรียนได้แชมป์ เรามีครูที่มีศักยภาพ มีใจที่จะพัฒนาเด็ก แต่เขาไม่มีโอกาส

ฉะนั้นถ้าถามว่า เราจะแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างไร คือเราต้องกระจายอำนาจ ให้โรงเรียนในแต่ละพื้นที่มีอำนาจในการออกแบบหลักสูตร คัดสรร ผอ.คุณภาพที่มีใจ คัดสรรบุคลากรที่รักเด็ก พัฒนาการศึกษา ไม่ใช่เด็กไปโรงเรียนแล้วไปอัด ถือกระเป๋าไป สอนเขาแต่ท่องจำ ยุคจากนี้ไป ต้องสอนเขาให้มีทักษะในการใช้ชีวิต และเรื่องการศึกษา โรงเรียนอย่างเดียวไม่พอ ทุกคนในส่วนของสังคม ในจังหวัด ต้องเป็นเจ้าของด้วย โรงเรียนไม่ใช่อยู่ใต้อำนาจของกระทรวงศึกษาธิการ วันนี้เราต้องทำให้ทุกคนมีส่วนร่วมในความเป็นเจ้าของโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนต้องให้การสนับสนุน อยากจะพัฒนาอาชีพ ให้เด็กอาชีพเก่ง อยากให้มีทักษะเรื่องการหล่อโลหะ แต่อาชีพจะเอาเงินจากไหน เอกชนต้องการคน โรงเรียนมีสถานที่ผลิตเด็ก แต่ไม่มีอุปกรณ์ เอกชนต้องไปร่วมกับโรงเรียน เพราะฉะนั้น ในการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ต้องดูแลคนจน ดูแลเกษตรกร แก้ปัญหาคความ

เหลื่อมล้ำทางการศึกษา จะเชื่อมั่นว่าทางออกที่ดีที่สุดเรื่องของการศึกษาเนี่ย คือ การกระจายอำนาจทางการศึกษาให้ทุกคนมีส่วนร่วม

ชัตติยา: ใครๆ น่าจะเคยได้ยินคำว่า ความยุติธรรมที่ล้ำค่าคือความไม่ยุติธรรม อย่างเช่น การพัฒนาที่ล้ำค่า คือความไม่ยุติธรรมอย่างหนึ่ง เดียร์กำลังมองว่าถ้าเกิดการพัฒนาประเทศ เข้าสู่รากหญ้า โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นการคมนาคมขนส่ง ถ้าเกิดส่วนนี้เข้าไป ลึกถึงแต่ละพื้นที่ แต่ละจังหวัด แต่ละชุมชน ทำให้เศรษฐกิจของประเทศ ของจังหวัดนั้นเติบโตขึ้น แนนอนว่าทุกอย่างสร้างรายได้ออกมา ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ ฉะนั้นไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหลวง หรืออยู่ในท้องถิ่นไหน ถ้าเกิดการคมนาคม โครงสร้างพื้นฐานเข้าถึง ความเติบโตทางเศรษฐกิจ จะตามมา สองคือ ทำไมเราคิดว่า ทำไมวัยรุ่นต่างจังหวัดถึงด้อยกว่าวัยรุ่นในเมือง ตรงนี้ที่เราารู้สึกว่าถ้าเกิดเรามีโครงสร้างพื้นฐานไปในท้องถิ่นนั้นๆ ทำให้คนที่อยู่ในจังหวัดนั้นๆ หรือวัยรุ่นที่อยู่จังหวัดนั้นรู้สึก ว่า จังหวัดเราก็มี อำเภอก็มี ตำบลเราก็มี เหมือนกรุงเทพฯ เลย ฉะนั้นเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เขาจะรู้สึกว่ามีความเท่าเทียมกับคนที่อยู่กรุงเทพฯ ความเหลื่อมล้ำตรงนี้มันจะลดลงไป ซึ่งหากว่าการเข้าไปแก้ไขปัญหาดังนี้ การที่จะรู้ว่าความเหลื่อมล้ำในท้องถิ่นไหน เป็นอย่างไร เพื่อที่จะสะท้อนออกมาเป็นปัญหา และก็ทำออกมาเป็นนโยบายต่อไป แนนอนค่ะ ต้องเป็นรัฐบาลที่มาจากประชาชน ให้คนในท้องถิ่นนั้นๆ เลือกว่าเขาจะรู้จักและรู้จักประชาชนในท้องถิ่นที่ดีที่สุด ว่าเขาต้องการอะไร ตรงนี้แหละค่ะจะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

เสถียร: การสร้างถนนดีๆ ในต่างจังหวัด จะทำให้ทรัพย์สิน หรือที่ดินที่กระจุกตัวอยู่ข้างบน มันกระจายมาข้างล่าง

ชัตติยา: ใช่ค่ะ เราลองมาดู ทำไมเราบอกว่าจะสร้างรถไฟฟ้าในกรุงเทพฯ ไม่มีใครคัดค้านเลย แต่พอบอกว่าเราจะทำรถไฟฟ้าความเร็วสูง หรืออะไรก็ตามแล้วแต่ ไปต่างจังหวัดเหี้ย คนออกมาคัดค้านเต็มเลย คือเดี๋ยวคิดว่าถ้าเราไม่คัดค้านและปล่อยให้การเจริญเติบโต การกระจายความเจริญเข้าไปสู่ท้องถิ่นได้ คนที่รับผลประโยชน์ ก็คือคนไทย เราจะได้ทำให้เกษตรกรหรือคนที่อยู่ตามต่างจังหวัด เขาเป็นผู้บริโภคที่มีคุณภาพ และหลังจากนั้น ก็จะทำให้การเติบโตมันหมุนเวียน พอการเติบโตทางเศรษฐกิจหมุนเวียน คนเสียภาษี ฐานภาษีใหญ่ขึ้น เราก็สามารถนำเงินภาษี มาจัดการใช้จ่ายให้มีประสิทธิภาพ ลำพังการจ่ายภาษี การใช้เงินภาษีอย่างมีประสิทธิภาพ มันไม่เพียงพอ ทางที่ดีที่สุดคือต้องขยายฐานภาษี การขยายฐานภาษีคือการทำให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำอย่างไรจะ ให้คนมีรายได้เพิ่มขึ้น ก็คือกระจายความเจริญเติบโตไปในท้องถิ่นนั้นๆ โดยโครงสร้างพื้นฐานเป็นตัวช่วยที่ดีในการช่วยลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

เสถียร: มีข่าวว่าเดี๋ยวนี้ มีรถจากซูเปอร์มาร์เก็ตใหญ่ๆ ลงไปตามหมู่บ้าน บางทีคนก็มองว่าจริง ๆ เงินมันก็หมุนกลับสู่กระเป๋าของเจ้าชาวบ้านเจ้าเหมือนเดิม คิดว่าอย่างไรครับ

ชัตติยา: จริง ๆ เราก็ต้องส่งเสริมให้เป็นวิสาหกิจชุมชน ให้มีการใช้จ่ายในชุมชน นโยบายของพรรคเพื่อไทยก็มีตลอด ไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์

หรืออะไรก็ได้แล้วแต่ เราก็ต้องส่งเสริมตรงนี้ และเราก็ต้องแก้ปัญหา
ไม่ให้มีการผูกขาดทางการค้า ซึ่งตรงนี้ก็จะต้องมีกฎหมายที่ต้อง
บังคับใช้ให้เป็นธรรม เพราะที่ผ่านมา กฎหมายการผูกขาดทาง
การค้าและการแข่งขันทางการค้า มันเป็นคนขึ้นสู่ศาลน้อยมาก
ทั้งที่ในตลาด เราเห็นว่ามีการเอาเปรียบผู้บริโภคค่อนข้างเยอะ
เป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่เราต้องมาแก้ไขต่อไป

เสถียร: เชิญธนาธรครับ

ธนาธร: ผมขอยก ๓ ตัวอย่างก่อน และผมจะกลับมาว่าทำไมเรื่องนี้ มัน
เกี่ยวข้องกับการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ตัวอย่างแรก คือ เรื่องน้ำท่วมที่
อยุธยา หลาย ๆ พื้นที่ ที่อยู่รอบกรุงเทพฯ มีปัญหาน้ำท่วม เป็น
แหล่งรับน้ำ คนที่อยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ใน ๑ ปี จะเจอสภาวะแบบ
นี้ ๒-๓ ครั้ง ๒-๓ เดือนต่อปี แล้วเมื่อน้ำลด สิ่งที่ประชาชนกลุ่มที่
อาศัยอยู่บริเวณนั้นต้องเจอต่อไปคือค่าซ่อมบ้าน ซึ่งเรารู้ดีว่า
น้ำท่วมที่เกิดขึ้นบริเวณรอบๆ กรุงเทพฯ เกิดจากสาเหตุอะไร
สาเหตุก็คือการกั้นเพื่อไม่ให้น้ำไหลทะลักเข้ามาในเขตเมือง ทำให้
น้ำไปกองอยู่กับพื้นที่รับน้ำตรงนั้น โจทย์อย่างนี้ มีคนได้ประโยชน์
และเสียประโยชน์จากเรื่องแบบนี้ คนเสีย เสียอะไร เสียทรัพยากร
ในการทำมาหากิน นั่นก็คือ ๒-๓ เดือน ไม่ต้องคิดเลย ไม่มีเวลา
หาเลี้ยงชีพเลย เพราะน้ำท่วมอยู่ และก็ยิ่งเสียโอกาส แทนที่จะ
เอาเงินไปลงทุนอย่างอื่น ต้องเอาเงินกลับมาซ่อมบ้านตัวเอง
หลังจากน้ำท่วม ขณะที่กลุ่มคนที่ได้ประโยชน์จากการระบายน้ำ
คือน้ำไม่ท่วม ไม่ต้องจ่ายอะไรสักบาท และเราก็บอกว่า เราจะ
แก้ปัญหาความเท่าเทียม เรื่องของความเท่าเทียม ไม่ใช่เรื่องของ

โชคชะตา แต่เป็นเรื่องของการเข้าถึงสิทธิทางการเมือง เรื่องจะ
ระบายน้ำยังไง เราต้องมาคุยกัน ว่าใครจะระบายน้ำ ถ้าตกลง
เป็นฉันทามติร่วมกันว่าต้องมีคนกลุ่มหนึ่งเดือดร้อนจากการที่
น้ำไม่ระบาย แล้วต้องไปท่วมกักขัง รับน้ำไว้ คนกลุ่มนี้ต้องได้รับ
ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ นี่คือพูดเรื่องความเท่าเทียม

ตัวอย่างที่สอง Khon Kaen Transportation System
ซึ่งเป็นบริษัทเมืองขอนแก่นที่อยากพัฒนาระบบราง ระบบรถไฟ
ราง และเริ่มทำมาได้หลายปีแล้ว ทุกคนก็ปรบมือกันใหญ่ เชิดชู
บริษัทนี้เป็นโมเดลของการพัฒนาท้องถิ่นที่ดี หลายท่านน่าจะ
เคยรู้จักมาก่อน บริษัทนี้มีชื่อเสียงโด่งดังและเป็นโมเดลให้กับ
หลายๆ ท้องถิ่นทั่วประเทศไทยในการพัฒนาตาม ก็คือจะพัฒนา
เส้นทาง Tram (รถราง) จากเหนือลงใต้ ความยาวประมาณ ๗-๑๐
กิโลเมตร จากเหนือลงใต้ของขอนแก่น ผ่าน ๕-๖ เทศบาล เรื่อง
เป็นอย่างนี้ครับ กลุ่มคนที่ทำเรื่องนี้ ใช้เวลา ๓ ปีครึ่งเพื่อขอใบ
อนุญาต คนที่บอกว่าบริษัทนี้ประสบความสำเร็จมากมาย
ลองดูในพื้นที่ ยังไม่มีรถไฟฟ้า ไม่มีอะไรเกิดขึ้นในขอนแก่นเลย
แต่ที่ประสบความสำเร็จคือใบอนุญาตให้ทำรถไฟในท้องถิ่น
ตนเองได้ ใช้เวลา ๒ ปีในการขอกระทรวงมหาดไทย ใช้เวลาอีก
ปีครึ่งในการขอกระทรวงคมนาคม

คำถามคือว่า แค่ใบอนุญาต ๓ ปีครึ่งในการทำรถรางใน
ประเทศไทย ทุกคนก็มองว่าประสบความสำเร็จแล้ว ก็ใช้อัตรา
เดียวกัน ทุกจังหวัดจะมีรถรางในจังหวัดของตัวเองได้ ๒๑๐ ปี ก็ใช้
เวลา ๓ ปีเหมือนกัน จะเห็นได้เลยว่าอำนาจรัฐไทย โยงใยไปใน
ทุกหย่อมหญ้า ทรัพยากรทุกอย่างในประเทศถูกดึงมาสู่รัฐไทย
อำนาจในการจัดสรรอนาคตของตัวเอง อำนาจในการจัดสรรทรัพยากร

ยากรที่อยู่ในท้องถิ่นของตัวเอง ไม่เคยไปถึงประชาชนในท้องถิ่น
ไม่ว่าจะเป็นเรื่องหมอกควันในเชียงใหม่ ประมงในภาคใต้ ปัญหา
เดียวกันหมด อำนาจในการจัดสรรทรัพยากรถูกดึงมาอยู่ที่รัฐ
ส่วนกลาง

ดังนั้น เป็นเรื่องที่ดีที่ทุกคนพูดถึง เรื่องการกระจาย
อำนาจ ผมเห็นด้วยอย่างเต็มที่เลย ปัญหาคือเราต้องเข้าใจนะ
ครับว่า โครงสร้างที่ค้ำยันกลุ่มอภิสิทธิ์ชน และกองทัพที่ทำให้
สังคมไทยไม่เป็นประชาธิปไตยอยู่ทุกวันนี้ มีอะไรบ้าง และราชการ
รัฐรวมศูนย์อำนาจ เป็นส่วนหนึ่งของเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้
เกิดความเหลื่อมล้ำ ความเหลื่อมล้ำไม่ใช่เรื่องของโชคชะตา แต่
เป็นเพราะคนที่อยู่กับพื้นที่ คนที่อยู่ในพื้นที่ถูกดึงทรัพยากรออก
มา โดยที่ตัวเองไม่มีส่วนได้ ส่วนเสียในทรัพยากรนั้นๆ คนที่อยู่
กับลุ่มน้ำ อยุ่ๆ วันดีคืนดี โดนเอาเขื่อนมาใส่ให้ วิถีชีวิตการทำกิน
ของตัวเองหายไป และไม่ได้ค่าชดเชย ไม่ได้อะไรจากรัฐเลย ซึ่ง
การมีเขื่อนก็คือการผลิตไฟฟ้าไว้ใช้รองรับการเจริญเติบโตของ
เมือง ดังนั้น เราพูดว่าถ้าคุณอยากจะทำเขื่อนก็ได้ แต่ใครที่สูญเสีย
วิถีชีวิตไปกับการจัดสรรทรัพยากรในพื้นที่ ต้องได้รับการ
ตอบแทน เรื่องพวกนี้ คนที่อยู่ในพื้นที่จำเป็นจะต้องได้อำนาจ
ในการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรของตัวเอง

ดังนั้น กลับมาพูดถึงต้นตอของปัญหาว่าทำให้เกิดความ
เหลื่อมล้ำที่เราพูดมาทั้งหมด มันจัดการไม่ได้เลย ถ้าเราไม่พูด
ถึงความเป็นประชาธิปไตยในประเทศไทย มันจัดการยังไงก็ไม่
สำเร็จ เพราะมันเป็นเรื่องเดียวกัน เรื่องประชาธิปไตยกับเรื่อง
ความเหลื่อมล้ำ กับเรื่องการพัฒนาเศรษฐกิจ จะทำให้เศรษฐกิจ
ก้าวหน้า เป็นเรื่องเดียวกัน

ตัวอย่างสุดท้ายที่ผมจะพูดถึง ผมยกตัวอย่างให้ฟัง เมืองในสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งถือว่าเป็นหนึ่งในเมืองที่มีการกระจายอำนาจหนึ่งในประเทศที่มีการกระจายอำนาจมากที่สุดในโลก ชื่อเมือง Zug (ซุก) เมืองนี้ สภาเมืองเองมองเห็นถึงอนาคตของ Cryptocurrency หรือเงินในระบบอิเล็กทรอนิกส์ และเมืองนี้ก็อยากจะฉวยคว้าโอกาสนี้ไว้ ที่จะทำให้ยุโรปตามทัน Silicon Valley ของสหรัฐอเมริกา เมืองนี้ตัดสินใจอย่างไรทราบไหมครับ เมืองนี้ตัดสินใจบอกว่า คุณจะจ่ายเงินรัฐทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภาษีบ้าน ภาษีโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นค่าเก็บขยะ หรืออะไรทั้งหมดที่เป็นบริการของรัฐทั้งหมด สภาเมืองนี้บอกว่า ผมรับ bitcoin สภาเมืองนี้รับ digital currency (สกุลเงินดิจิทัล) ทุกประเภท การตัดสินใจอย่างนี้ทำให้ผู้พัฒนา digital currency ทั่วโลกหันกลับไปสนใจเมืองนี้ และย้ายการทำงานของตัวเองไปที่เมืองนี้ เมืองเล็กๆ อยู่ในหุบเขา ประชากรไม่เยอะ แต่กลายเป็นศูนย์กลางการพัฒนา Cryptocurrency ด้วยนโยบายเดียวของสภาเมือง ก็คือ เปิดรับสกุลอื่น เพื่อจ่ายเงินให้สภาเมืองนี้

ถามว่าเมืองไทย ถ้าเทศบาลขอนแก่น อยากจะทำ ทำได้ไหม ทำไม่ได้ ย้อนหลังกลับไป ๑๕ ปีที่แล้ว ใครจำเรื่องเบี้ยกุดชุมได้บ้าง เบี้ยกุดชุม คือ ศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนที่ประชาชนคิดจะใช้แทนเงินบาท เฉพาะในชุมชนนั้นๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยบอกว่า ไม่ได้ ตัวกลางในการแลกเปลี่ยนเงินในสกุลประเทศไทยต้องใช้เงินบาท คนมีอำนาจคือธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้น เห็นไหมครับ อำนาจในการออกแบบอนาคตตัวเอง อำนาจในการจัดการตัวเอง ไม่มีในท้องถิ่นไทย ดังนั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญมาก และต้องเข้าใจว่ามันเป็นเรื่องเดียวกับอำนาจที่ค่ายนักร้อง

ไม่เป็นประชาธิปไตยในสังคม ดังนั้น ผมจบเรื่องความเหลื่อมล้ำไว้แค่นี้ ผมคิดว่าความเหลื่อมล้ำกับประชาธิปไตยไปด้วยกัน

เสถียร: เวลามีคนคิดอย่างนี้ อีกด้านหนึ่งบอกว่าประชาชนจะทำได้หรือ เขาคิดเองได้หรือ การศึกษาน้อย อย่างนี้ทำอย่างไร

ธนาธร: ผมอยากจะพูดเรื่องการศึกษาอยู่นิดหนึ่ง แต่ไม่เป็นไร เอาเรื่องความเหลื่อมล้ำก่อน ผมต้องเรียนก่อนว่า คอขวดในการพัฒนาประเทศทั้งหมดอยู่ที่อำนาจรัฐรวมศูนย์ ทำไม? ไม่ว่าคุณจะทำตัดสินใจเรื่องอะไร ไม่ว่าคุณอยากจะทำรกร้างในท้องถิ่น ถ้าคุณอยากจะพัฒนาศูนย์ท่องเที่ยวในท้องถิ่น ถ้าคุณอยากจะจัดการทรัพยากร ทำเขื่อนกันน้ำ ทำอะไรในท้องถิ่นทั้งหมด คนที่ตัดสินใจคือส่วนกลาง ความคิดสร้างสรรค์ของท้องถิ่นไม่เคยได้รับอนุญาตให้เกิดขึ้น โครงสร้างรัฐแบบนี้กดทับความคิดสร้างสรรค์ของประเทศไทยทั้งหมดเลย มันต้องผ่านส่วนกลางทั้งหมด

ลองจินตนาการดู ถ้าเราเปิดโอกาสให้ทุกคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ได้เอาทรัพยากรของประเทศไทยไปใช้ด้วยตัวเอง พลังในการพัฒนาเศรษฐกิจ พลังในการผลิตไทย จะถูกปลดปล่อยออกมาเท่าไร อย่างที่ผมเรียนไปเมื่อสักครู่นี้ ไม่ใช่บุญกรรม แต่เป็นเรื่องการเข้าไปไม่ถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่อำนาจรวมศูนย์มา ผมปฏิเสธที่จะเชื่อว่าคนต่างจังหวัดโง่ ปฏิเสธที่จะเชื่อว่าคนชนบทไม่มีศักยภาพในการพัฒนา เมื่อผมเดินทางไปในแต่ละพื้นที่ ผมเห็นแต่ความคิดสร้างสรรค์ ศักยภาพของคนทุกคน นั่นคือสิ่งที่ผมเห็น ดังนั้น ไม่ใช่เรื่องคนเหล่านี้ไม่มีประสิทธิภาพ เป็นเรื่องคนเหล่านี้ไม่มีอำนาจในการกำหนดอนาคตของตัวเอง

เสถียร: มีเด็ก ๆ นักศึกษาถามมาเยอะมาก มีทั้งเรื่องเพศ เรื่องทรงผม นักเรียน ถ้าได้เป็นรัฐบาลแล้ว จะคิดยังไงเรื่องเครื่องแบบนักเรียน อะไรต่าง ๆ นานา แต่ขอคำถามนี้ก่อนว่าทั้ง ๔ คนได้ตั้งสมมติฐานปัญหาในความคิดของตัวเอง และแนวทางในการแก้ปัญหา ถามว่าถ้าหากทั้ง ๔ คน ได้มีโอกาสเป็นนายกรัฐมนตรี ท่านคิดว่าท่านจะใช้อำนาจการเป็นนายกรัฐมนตรี ทำอะไรที่คิดว่าเร่งด่วนที่สุด สำคัญที่สุดสิ่งแรก คือเป็นนายกรัฐมนตรีบู๊ ตรงนี้แหละที่ฉันต้องทำ

วราวุธ: ถ้าผมได้เป็นนายกรัฐมนตรี จะตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ (ส.ส.ร.) ใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ สมัยนั้น นายบรรหาร ศิลปอาชา ได้เริ่มความคิดที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๑ ท่ามกลางความไม่เห็นด้วยของหลายฝ่ายด้วยกัน แต่ว่าในขณะนั้น เราก็กดผลักดันจนตั้ง ส.ส.ร. จนเราเชื่อว่าเป็นการตั้งสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดในประเทศไทยที่มาจากคนทุกภาคส่วน เรา มีการตั้งสมาชิกวุฒิสภาที่ผมเชื่อได้ว่าไม่ขายชี้นานานาประเทศ ถึงแม้จะเป็นการแต่งตั้ง ดังนั้น วันนี้การที่ประเทศไทยจะก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง สิ่งที่สำคัญที่สุดคือกฎกติกาในการบริหารประเทศ สำคัญที่สุดวันนี้ ต้องมีรัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง อาจจะไม่เพอร์เฟกต์สักทีเดียว แต่สิ่งที่สำคัญที่สุด การร่างรัฐธรรมนูญนั้นต้องมาจากประชาชนทุกภาคส่วน ดังนั้น ถ้าผมได้เป็นนายกรัฐมนตรีแค่วันเดียว สิ่งที่ผมอยากจะทำที่สุดคือ ผมอยากจะทำ ส.ส.ร. ใหม่ ทำให้ดีที่สุด อาจจะไม่ดีเท่าพ่อผมทำ แต่ก็อยากจะทำลองทำดูสักที

รัชดา: ถ้าได้เป็นนายกรัฐมนตรี จะใช้สรรพกำลังและบนบานศาลกล่าวในทุกสิ่งที่จะช่วยให้ดิฉันอยากได้ให้เกิดขึ้นจริง นั่นคือเรื่องของการกระจายอำนาจ แบ่งเป็น ๓ ส่วน มีเรื่องของตำรวจ กระจายอำนาจจะครอบคลุมเรื่องของการปฏิรูปตำรวจด้วย บ่อน ส่วย หวย ซ่อง เป้าคดี ซื่อตำแหน่ง เงินเดือนไม่พอ ข้าราชการเงินเดือนน้อย ไม่พอที่จะปฏิบัติภารกิจ เรื่องตำรวจต้องแก้ให้หมด และดิฉันมั่นใจว่า เบื้องต้น การกระจายอำนาจจากตำรวจที่อยู่ในศูนย์กลางให้ไปอยู่ในระดับภูธร จะเป็นจุดเริ่มต้นในการแก้ไขปัญหาการบริหารงานตำรวจ

การกระจายอำนาจเรื่องที่สอง คือ การกระจายอำนาจการศึกษา เราอยากให้ประเทศไทยก้าวหน้า ยุค ๔.๐ ๕.๐ อยู่ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (Digital Economy) แต่ถ้าการศึกษา เด็กไทย PISA ยังสอบตก คณิต-วิทย์-ความรู้-ทักษะ ยังสอบตกอยู่ไปไหนไม่ได้ ถ้าการเรียนยังเป็นแบบยัดเยียด การไปโรงเรียนไม่สร้างแรงบันดาลใจให้เด็กไปค้นคว้าหาข้อมูล มีจินตนาการว่าโตขึ้นฉันอยากจะมีอาชีพอะไร ฉันต้องหาข้อมูลอะไร ถ้าการศึกษายังเป็นแบบนี้ ประเทศไทยก็ไปไม่รอด ฉะนั้น จุดสำคัญที่จะแก้ไขปัญหาการศึกษาคือการกระจายอำนาจให้ไปอยู่ในระดับท้องถิ่น ให้ใกล้ชิดประชาชน พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ สอดคล้องกับความต้องการของเยาวชนจริง ๆ

และกระจายอำนาจในเรื่องที่ ๓ คือ การกระจายอำนาจในเรื่องของการปกครองจังหวัดต่าง ๆ ก็คือการเลือกตั้งผู้ว่าฯ พรรคประชาธิปัตย์จริงจังในเรื่องของการกระจายอำนาจมาก ถ้าลองนึกให้ดูว่า เรามี อบต. อบจ. ขึ้นมา ก็เพราะยุคสมัย ชวน ๑ ชวน ๒ ต่อไปถ้าดิฉันมีโอกาสได้เป็นนายกรัฐมนตรี หรือพรรคประชา-

ธิปไตยได้มีโอกาสปกครองประเทศ เราจะผลักดันเรื่องของการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด แน่นนอนค่ะ เราคงไม่สามารถจัดพร้อมกันทุกจังหวัดได้ในวาระเดียวกัน แต่เราก็ต้องเลือกในจังหวัดที่มีศักยภาพ มีความเหมาะสม มีความพร้อมที่จะเลือกตั้งผู้ว่าฯ ให้มีพ่อเมืองที่เขาเลือกเอง ไม่ใช่รัฐมนตรี ไม่ใช่นายกเทศมนตรี ไปจับย้ายไปย้ายมา อยู่ ๒ ปีแล้วก็ไป ไม่มีความผูกพัน ไม่มีความรักในพื้นที่

ฉะนั้น ๓ เรื่องที่อยู่ภายใต้กรอบการกระจายอำนาจ คือ กระจายอำนาจตำรวจ กระจายอำนาจการศึกษา และมีการเลือกตั้งผู้ว่าราชการจังหวัด

ชัตติยา: สิ่งที่เคยริจะทำ ถ้าเกิดได้เป็นนายก คือแก้รัฐธรรมนูญค่ะ คือรัฐธรรมนูญเนี่ยบางทีอาจจะต้องทำประชามติ นำรัฐธรรมนูญปี ๒๕๕๐ กลับมาใช้ เพราะว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีรากฐานมาจากประชาชน จากนั้นมาร่างรัฐธรรมนูญกันใหม่ และมีการทำประชามติ เพราะมีการเลือก ส.ส.ร. อย่างที่วราวุธบอก เพราะนั่นหมายถึงว่า ตัวแทนของประชาชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญ ทำให้รัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นของประชาชนทุกคน ไม่ใช่ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง รวมถึงรัฐธรรมนูญจะต้องไม่จำกัดสิทธิและเสรีภาพ และการทำมาหากินของประชาชนด้วย รัฐธรรมนูญจะต้องมองไปข้างหน้า เราไม่สามารถที่จะหยุดประเทศอยู่แค่ ๒๐ ปี เราอาจจะมีอายุยืนยาวมากกว่า ๒๐ ปีข้างหน้าก็ได้ รวมถึงคนที่กำลังจะเกิดขึ้นมา คนที่จะใช้รัฐธรรมนูญที่ถูกจำกัดไว้ขนาดนี้ เขาจะต้องอยู่กับรัฐธรรมนูญไปทั้งชีวิต แต่กับคนที่ร่างฉบับปี ๒๕๖๐ เขาจะได้อยู่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้สักกี่ปีกัน

ยังจำกัดการเจริญเติบโตของประเทศเราอยู่แค่ ๒๐ ปี

ธนาธร: ผมดีใจมากเลยครับที่มาวันนี้แล้วก็ได้ยินทางพรรคเพื่อไทยและพรรคชาติไทยพัฒนา พูดถึงการแก้รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ จริงๆ ใช้คำว่า “แก้” คงไม่ถูก ใช้คำว่า “ยกเลิก” น่าจะเหมาะสมกว่า ผมเห็นด้วยกับทั้งสองท่านที่พูดมาก่อนผมว่าปัญหาใหญ่ที่สุดตอนนี้คือการมีรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ถ้าเราเชื่อว่าอำนาจสูงสุดเป็นของราษฎรทั้งหลาย เราก็ต้องเชื่อว่าอำนาจในการสถาปนารัฐธรรมนูญเป็นของราษฎรทั้งหลายเช่นกัน ปัญหาของรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ก็คือ ทั้งที่มาและเนื้อหา กระบวนการขัดต่อหลักการนี้ ไม่มีความเชื่อความยึดโยงกับหลักการที่ว่าอำนาจเป็นของประชาชน และอำนาจในการสถาปนารัฐธรรมนูญก็เป็นของประชาชนด้วย

ผมยินดีที่ทุกท่านพูดถึงเรื่องการกระจายอำนาจ เรื่องการปฏิรูปการศึกษา เอาการศึกษาจากกระทรวงศึกษาธิการกลับไปอยู่กับท้องถิ่น อะไรพวกนี้เป็นเรื่องที่ดีหมด ผมก็เห็นด้วยทั้งหมด เป็นเรื่องที่ดีมาก อยากได้อะไร เดี่ยวไปเขียนกันที่รัฐธรรมนูญ อยากได้อะไร ไปตกลงกัน เมื่อมี ส.ส.ร. ที่มาจากประชาชน ต้องยึดโยงกับประชาชนได้ เดี่ยวว่ากันในรายละเอียด ใครอยากได้อะไร ใช้ ส.ส.ร. ที่มาจากประชาชนเป็นเครื่องมือ เป็นยานพาหนะในการตกลงต่อรองกัน แต่ที่ขัดก็คือต้องเอาสิ่งที่ไม่เป็นประชาธิปไตยออกไปให้ได้ในรัฐธรรมนูญฉบับนี้ อภิวัฒน์ใหม่อีกครั้ง

ก็ต้องให้เครดิต คุณบรรหาร ศิลปอาชา ถ้าย้อนกลับไปก่อนปี ๒๕๔๐ ผมทันช่วงนั้นพอดี ตอนนั้นผมได้บรมกับกระทรวง

มหาดไทยให้เป็นผู้อบรมรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ ถ้าย้อนกลับไปดู
กระแสเชิงวตอนั้น เราจะเห็นได้ว่าก่อนมีกระแสเชิงว ทุกคนมี
เครื่องมือคำถามตัวเบ้อเริ่มในสังคมไทย ว่ามันจะเกิดขึ้น
ได้จริงหรือ เพราะธงเชิงวพูดถึงการกระจายอำนาจไว้ครั้งแรก
ในสังคมไทย ถึงจะมี พ.ร.บ.การปกครองส่วนท้องถิ่น ตามมาในปี
๒๕๔๒ แต่มันรับรองในปี ๒๕๔๐ ก่อน ๒๕๔๐ บอกว่าต้องมี
บัญญัติรายชื่อ (ปาร์ตี้ลิสต์) บอกว่าต้องมีองค์กรอิสระเยอะเยอะไป
หมด เป็นรัฐธรรมนูญที่ค่อนข้างจะก้าวหน้า ทุกคนในสังคม วัน
นั้นตั้งคำถามตัวเบ้อเริ่มว่า จะเกิดขึ้นได้จริงหรือ แล้วท้ายที่สุด
คุณบรรหารก็เป็นนักการเมืองคนแรก ๆ ที่ออกมารับรอง (endorse)
กระแสเชิงวก็ต้องให้เครดิตเขา

ปัญหาก็คือ รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ เขียนกลไกต่างๆ ไว้
หยาบหยาบ คุณไม่มีทางที่จะแก้ได้เลย ถ้าอ่านตามตัวบทกฎหมาย
ถ้าดูตามเนื้อหา รัฐธรรมนูญ ๒๕๖๐ แก้ไม่ได้ มีวิธีเดียวที่จะ
ยกเลิกรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๖๐ ได้ ก็คือต้องเอาจิตวิญญาณของธง
เชิงवलกลับมาอีกครั้ง คือสร้าง Domination of Ideas การสร้าง
การเห็นด้วยร่วมกันทั้งสังคมว่ารัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ เป็นสิ่งที่ต้อง
แก้ ต้องยกเลิก และต้องร่างรัฐธรรมนูญใหม่ที่เป็นของประชาชน
เงื่อนไขเดียวเท่านั้นที่จะทำให้แก้ได้ ต่อให้ได้ ๓๐๐-๔๐๐ เสียงใน
สภาก็แก้ไขไม่ได้ เงื่อนไขเดียวคือสังคมทั้งสังคมต้องเห็นร่วม
กัน นั่นเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และผมตีใจมากอย่างน้อย ๓ ใน ๔
พรรคที่นั่งอยู่บนเวทีนี้ก็เห็นร่วมกัน เรื่องนี้เป็นปัญหาสังคมที่
สำคัญมากที่สุด ใครจะกระจายอำนาจ จะยกเลิกการผูกขาด จะ
เอาโรงเรียนไปไว้กับกระทรวง กรมไหน อะไรยังไง ไปตกลงกัน
ในรายละเอียด ไปคุยกันใน ส.ส.ร. แต่อย่างแรก ต้องทำให้สังคม

ทั้งสังคมเห็นด้วยกัน ผมเชิญชวนทุกพรรคการเมือง พี่น้องประชาชนทุกคน ไม่ว่าคุณจะมีศถาบรรดาศักดิ์อย่างไร รายได้เท่าไร หลังจากการเลือกตั้งครั้งนี้แล้ว กลับมาทำงานร่วมกัน เป็นภารกิจของสังคมไทยทั้งสังคมในการเอาจิตวิญญาณของธงเขียว กลับคืนมา

เสถียร: ผมถามต่อนิดเดียว เราเคยมีตอน ๒๕๔๐ ปฏิรูปการเมืองก็มีกระแสธงเขียวโบกสะพัดเต็มบ้านเต็มเมืองเลย ทำไมเราเดินมาสิบกว่าปี มันก็ติดหล่ม สะดุดแล้วสะดุดอีก ทำไมพลังธงเขียนตอนนั้นไม่เห็นปฏิรูปให้เปลี่ยนแปลงแบบยั่งยืน

ธนาธร: อย่างที่ผมบอก พูดเรื่องกระจายอำนาจ ก็ต้องให้เครดิตรัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ หลังจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้เกิดขึ้น หลังจากเริ่มมีการกระจายอำนาจขึ้น ในช่วงปีแรกๆ งบประมาณได้เพิ่มปีละ ๓% จากกฎหมายกำหนด ถ้าจำไม่ผิด ๓๕% จากงบส่วนกลาง ทุกปีได้เพิ่มขึ้นทีละ ๓% ได้เพิ่มน้อยลงตอนรัฐประหาร ๒๕๕๙ จากปีละ ๓% เหลือเพียง ๑% กว่าๆ รัฐประหารปี ๒๕๕๗ ไม่ใช่แค่เบรคการกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจที่ไปไม่ใช่แค่เบรคโดนดึงกลับด้วยซ้ำไป อำนาจต่างๆ ที่ไปสู่ท้องถิ่นแล้ว ในช่วงนี้ช่วงรัฐบาล คสช. อำนาจที่อยู่ใน อปท. โดนดึงกลับ เราเห็นการถดถอยด้วย ดังนั้น สิ่งที่เราเห็น คือ อำนาจที่เป็นประชาธิปไตยต้องการรัฐที่เข้มแข็ง สั่งการได้ ไม่ต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอนาคตของประเทศ อันนี้ชัดเจน ดังนั้น อีกครั้งหนึ่ง ขอชักชวนพี่น้องทุกคน เอาสปิริตตรงนั้นกลับมา ทำให้วาระนี้เป็นวาระแห่งชาติ ที่ต่อให้กฎหมายเขียนยังไงก็หยุดยั้งการยกเลิก

รัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ไม่ได้ มีวิธีเดียวที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญปี ๒๕๖๐ ได้คือวิธีนี้เท่านั้น ไปผ่านกฎ ไปผ่านจำนวนมือไม่ได้ ไปผ่าน text ทำไม่ได้ มีวิธีเดียว ผมขอเชิญทุกท่านมาทำงานร่วมกัน อย่างน้อยกับ ๓ พรรคการเมืองที่อยู่บนเวทีนี้

เสถียร: ที่ถามเรื่องนี้ เพราะว่าถ้าทำได้ อาจารย์ปรีดีมักจะพูดอยู่ตลอดเวลา ช่วงหลัง ๆ การพิทักษ์รัฐธรรมนูญเป็นเรื่องสำคัญ คือการสร้างขึ้นมาแล้ว ทำยังไงให้อยู่รอด ให้เติบโต และยั่งยืน ที่ถามธนาธรว่าเราเคยมีปฏิกริยามากมายที่สนามหลวงเต็มไปด้วยธงเขียว แต่ปัญหาคือ ทำไมเราไม่สามารถพิทักษ์ให้มันอยู่ได้

ธนาธร: ขออนุญาตนิดเดียว ง่าย ๆ เลยก็คือ เราปล่อยให้ภารกิจหลังจากทำพฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ มันพูดถึงหลายเรื่องมากและไปอยู่ในปี ๒๕๔๐ พูดถึงสิทธิชุมชน การกระจายอำนาจ สื่อที่เป็นอิสระ นั่นคือการก่อกำเนิดขึ้นของสถานีโทรทัศน์ไอทีวี (itv – Independent Television) มันพูดอะไรเยอะแยะไปหมดเลย พูดถึงการจัดการพรรคการเมือง แต่ลืมพูดถึงเรื่องการเอาทหารออกจากการเมือง ลืมพูดถึงเรื่องการสถาปนาแนวคิดที่ว่ารัฐบาลพลเรือนต้องอยู่เหนือทหาร มันลืมพูดถึงเรื่องนี้ในรัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ ฉะนั้นครั้งนี้ต้องแก้ไข เอาทหารออกจากการเมืองไทยให้ได้ อย่าให้เกิดรัฐประหารอีกในอนาคต

เสถียร: ผมย้อนกลับไปที่คุณท้อปนะครับ คำถามจากนักศึกษามีหลายคำถามนะครับ แต่ผมลองขมวดดู ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องการศึกษาจริงๆ มีคำถามเป็นร้อย แต่สุ่ม ๆ ดู ส่วนใหญ่เป็นเรื่องการศึกษา

เดี๋ยวจะให้แต่ละท่านลองอธิบายแนวคิดในการแก้ไขปัญหาการศึกษาในเมืองไทยที่น้อง ๆ ธรรมศาสตร์สงสัยมาก ๆ จะมีแนวคิดอย่างไรดี เริ่มจากคุณที่ขอครับ

วราวุธ: ครับ ประเด็นแรก เราจะมีผลผลิตที่ได้ออกมาจากระบบได้ แม่พิมพ์ต้องสมบูรณ์ ทุกวันนี้ คนที่เข้ามาเป็นครู อาจารย์ ไม่ว่าจะในกรุงเทพฯ หรือต่างจังหวัด บางครั้งอาจไม่ได้สามารถทุ่มเทสรรพกำลังหรือกำลังสมองที่มีทั้งหมดให้กับการสอน เพราะต้องมานั่งคิดก่อนว่า ฉันจะขอย้ายกลับบ้านยังไง ลั่นเดือนนี้ไฟแนนซ์จะมายึดรถฉันรีเปล่า ปลายเดือนนี้จะมีปัญหาจ่ายเงินกู้ใหม่ หรืองานที่จะต้องต้อนรับแขกที่ผู้อำนวยการมอบหมายมาให้จะทำเสร็จหรือเปล่า การที่ทำให้ครูไม่สามารถมีกะจิตกะใจที่จะสอนมุ่งหวังแต่ทำเอกสารวิทยฐานะ เพื่อขอเลื่อนตำแหน่ง จะได้ย้ายไปโรงเรียนที่ใหญ่กว่า จะได้มีโอกาสหารายได้ได้มากกว่า สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ศักยภาพในการสอน ความอยากสอนหายไป เมื่อสิ่งเหล่านี้หายไป มันก็สะท้อนกลับมาที่นักเรียนว่า ความรู้ ความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ อยากที่จะได้ความรู้นั้นหายไป

ประเด็นต่อมาก็คือ ปัจจุบันนี้ เทคโนโลยี สังคมเราเปลี่ยนแปลงมากมาย แนวการสอนหรือวิชาเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัย จริงอยู่ที่วิชาพื้นฐาน ไม่ว่าจะ เป็นคณิตศาสตร์ ฟิสิกส์ สังคม เคมี ยังต้องอยู่ แต่วิชาทางเลือกต้องมีให้มากขึ้น หรือแม้แต่ในมหาวิทยาลัย ปัจจุบันนี้ คนเข้ามาเรียนน้อยลง จะทำอย่างไรที่จะดึงให้คนเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยมากขึ้น อย่างประเทศสิงคโปร์ก็เริ่มที่จะปรับหลักสูตรให้คนที่เคยจบมหาวิทยาลัยแล้วสามารถกลับมาเรียน หาความรู้เพิ่ม

เต็มได้ ในขณะที่เดียวกัน สิ่งต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยหรือสถานศึกษา
ที่จัด ต้อง offer ให้กับนักเรียน-นักศึกษา นั้น จะต้องเปลี่ยนแปลง
ไปตามกาลเวลา เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ยุคสมัยของ AI
Cryptocurrency ยุคสมัยต่างๆ เปลี่ยนไป วิชาเหล่านี้จะต้อง
เปลี่ยนไป ยกตัวอย่างเมื่อ ๒๐ ปีที่แล้ว ใครจะคิดว่ารถ Tesla
หรือรถไฟฟ้าไฮบริดจะเข้ามามีบทบาทในสังคม ถ้าเมื่อก่อนเรียน
แต่เครื่องยนต์อย่างเดียว มาวันนี้ เปิดฝากระโปรง Tesla มาไม่
เจอเครื่องยนต์ ซ่อมไม่ได้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางการสอน
บทบาทของ Curriculum นั้นๆ จะต้องได้รับการเปลี่ยนแปลงไป
ที่สำคัญที่สุด การเรียนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนนั้น มี
ความสำคัญไม่แพ้กัน ประเทศไทยดูเหมือนจะให้ความสำคัญ
กับในห้องเรียนมาก แต่การศึกษานอกห้องเรียน บางครั้งทีคน
ไทยจะเรียกว่าเป็นการเล่น จริงๆ การเล่นไม่ใช่การเล่น แต่เป็น
การศึกษานอกห้องเรียน ควรจะแบ่งเวลาให้เท่ากัน เพราะว่า
เรียนอย่างเดียว ไม่มีเล่นเลย มันก็ไปไหนไม่ได้เหมือนกัน ดังนั้น
เอาเพียงคร่าวๆ เท่านั้นก่อน ทั้งฝ่ายครู ฝ่ายหลักสูตร และตัว
นักเรียน

รัชดา: ขอเชื่อมโยงถึงเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ประชาธิปไตย โดยส่วนตัว
ในพรรค ท่านหัวหน้าพรรค ก็ไม่เห็นด้วยกับรัฐธรรมนูญฉบับนี้
แต่ถ้าในวาระเร่งด่วน มีอำนาจแค่ ๑ วัน เรื่องรัฐธรรมนูญ ยิ่งเงเรา
ก็ทนอยู่ได้ แม้ว่าจะไม่เป็นประชาธิปไตยเต็มใบ ไม่ใช้รัฐธรรมนูญ
ฉบับที่ดีที่สุด และเราก็เคยมีมา ๒๐ ฉบับแล้ว และทุกครั้งที่เรามี
ของใหม่ เราก็บอกว่ามันดีที่สุด ฉะนั้นในการขับเคลื่อนประเทศ
ไปข้างหน้า โดยส่วนตัวแล้วอยากจะมองว่าเราทำอะไรที่ตอบ

โจทย์ปัญหาของบ้านเมือง แก้ไขปัญหาได้ รัฐธรรมนูญ ถ้ามีโอกาส ก็ต้องแก้ไข แต่ไม่ใช่เรื่องที่ยีบเป็นวาระแรก ถ้าเรามีโอกาสได้ บริหารประเทศ

ที่นี้มาถึงคำถามเรื่องของการศึกษา ได้พูดไปแล้วว่าถ้า มีโอกาสได้ทำงาน จะทำอะไรเกี่ยวกับการศึกษา ก็คือจะกระจาย อำนาจให้ท้องถิ่น ผู้ที่มีความใกล้ชิดกับความจำเป็น ความต้องการ ของสังคม มีความใกล้ชิดกับบุคลากร ครู เจ้าหน้าที่ ผู้ปกครอง และนักศึกษา เพราะฉะนั้น คำว่ากระจายอำนาจ จึงเป็นหัวใจ สำคัญ ภายใต้กรอบการกระจายอำนาจ ดิฉันอยากจะให้ keyword ซึ่งเป็นแนวทางการบริหารการศึกษาของพรรค คือคำว่า ทักษะ และ Partnership โดย Partnership ในที่นี้คือ การที่ทำให้ทุก คนในสังคมมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของโรงเรียน เจ้าของระบบ การศึกษา และกัทักษะการเรียนจะต้องไม่หยุดอยู่เพียงแค่การ ให้ความรู้ที่ครูมาขึ้นหน้าชั้นเรียน ต้องเน้นในเรื่องของการปฏิบัติ ทักษะ ไม่ใช่จำกัดอยู่เพียงแค่ใช้คอมพิวเตอร์เป็น ทักษะในการ ทำงาน ในเรื่องที่มีความจำเป็นในภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ แต่ ต้องครอบคลุมไปถึงทักษะการใช้ชีวิตด้วย ถ้าน้องๆ เคยได้อ่าน หนังสือทักษะของคนในยุคศตวรรษที่ ๒๑ มันมีทักษะเยอะมาก ไม่ว่าจะเป็นทักษะการเงินทอง บริหารเงินทอง ทักษะที่จัดอยู่ ในโลกแห่งข้อมูลข่าวสารเท่าเทียมยังงี้ ไม่งั้นเราจะถูกหลอก ฉะนั้นในเรื่องของทักษะในการใช้ชีวิต ทักษะในการมีวิชาชีพที่ ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน เป็นสิ่งที่สำคัญมาก

จะอย่างไรให้เกิดขึ้น ต้องมีการปรับหลักสูตร เราพูดกัน ง่ายเกินไป เราพูดว่าครูก็เอานักเรียนเป็นศูนย์กลาง สอนให้เด็ก มีความสุข แต่เอาเข้าจริงทำอย่างไร ดิฉันเป็นอาจารย์ ดิฉันรู้ว่าใน

การออกแบบหลักสูตรมันยากและต้องใช้ความเข้าใจ ใช้ประสบการณ์มาก ฉะนั้นต้องเอาครู ผู้ประกอบการมาร่วมออกแบบหลักสูตรด้วยกัน อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่ง ผู้ปกครอง ที่ผ่านมาเราชอบคาดหวังว่าครูต้องสอนอย่างนั้นอย่างนี้ เด็กต้องตั้งใจเรียน แต่เราไม่เคยมอบการบ้านให้กับผู้ปกครอง การศึกษายุคใหม่ต้องเอาผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม

ขอยกตัวอย่างเป็นโครงการการศึกษาที่พรรคประชาธิปัตย์ทำสำเร็จ ก่อนที่เราจะมาพูดว่าจะทำอะไร เราไป test เรามีโรงเรียนที่จังหวัดพิษณุโลก เราตั้งโครงการที่ใช้ชื่อว่า English For All เป็นโครงการที่ให้ผู้ปกครอง ครู และท้องถิ่น ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายให้เด็กโรงเรียนของรัฐมีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษให้เก่ง เราลงทุนที่จะจ้างครูต่างประเทศ ใช้เงินไม่เยอะหรอกค่ะ และก็พัฒนาเด็กเล็ก ๆ จนวันนี้เราทำมา ๔-๕ ปีแล้ว เด็กที่เรียนในโรงเรียน English for All ของพรรคประชาธิปัตย์ ได้คะแนน O-Net วิชาภาษาอังกฤษสูงที่สุดในจังหวัด เราออกแบบมาแล้ว เราเชื่อว่าระบบ Partnership การให้ผู้ปกครอง ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วม สามารถยกระดับการศึกษาในโรงเรียน แม้ว่าเราจะคิดว่าเขาขาดแคลนซึ่งงบประมาณ แต่เราทำได้จริง ฉะนั้น โดยหลักก็คือคำว่า Partnership กับทักษะ

ที่นี้ขยับขึ้นมาในระดับอาชีพะ เราชอบพูดแต่ว่าเรียนระดับมัธยมฯ แล้วไปมหาวิทยาลัย จริง ๆ แล้ว ประเทศไทย ตลาดแรงงานที่ต้องการมากที่สุดคือเด็กอาชีพะ ๕๐-๖๐% เราต้องการคนที่มีความรู้ในอาชีพะ สายช่าง แต่ปัญหาคือเด็กจบ ม.๓ แล้วไม่ไป เราจะทำยังไงให้เขามีทัศนคติที่อยากจะไปเรียนต่อในสาย

อาชีพะ ซึ่งเรียนแล้วมีงานทำรองรับ มีความก้าวหน้าไปได้ดีด้วย ในขณะที่สายปริญญา ถ้าคนอยากจะเรียนปริญญาตรี เราก็ต้องไม่ปิดกัน แต่การเรียนในระดับมหาวิทยาลัย หลักสูตรก็ต้องให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่มีความเป็นจริง ในวันนี้เราอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องมาเรียน ๔ ปี แล้วมุ่งเน้นในสายลึกๆ เพราะจากวันนี้ไป อยู่ในช่วง gig economy ซึ่งก็คือการจ้างงานไม่ได้เป็นแบบ Lifetime ไม่ได้มีความมั่นคงตลอดชีวิตอย่างที่ผ่านมา จ้างงานเป็นครั้งคราว

ฉะนั้น ต้องทำหลายเรื่องค่ะ ตั้งแต่ระดับประถมฯ มัธยมฯ อาชีวฯ และมหาวิทยาลัย ต้องปรับหลักสูตรให้สอดคล้อง และที่สำคัญ มหาวิทยาลัยจะต้องทำให้เป็นตลาดวิชา ไม่ใช่เจาะลึกเพียงแค่อสายแขนงใดแขนงหนึ่ง

เสถียร: คุณชัตติยาครับ รากฐานปัญหาการศึกษาไทยเกิดจากอะไร และมีแนวทางแก้ไขอย่างไร

ชัตติยา: ขอถามกลับไปยังผู้ฟังว่า ทำไมเราถึงมองปัญหาการศึกษาไทย เป็นเฉพาะแค่กรอบของเด็กและเยาวชน จริงๆ เราต้องมองภาพรวมเลยว่าการศึกษาเป็นของคนทุกเพศทุกวัย ฉะนั้นเดิร์สเน้นสนับสนุนให้ทุกคนมีการเรียนรู้ตลอดเวลา ให้เหมือนเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long Learning) ไม่ว่าจะอายุเท่าไร เราทำให้เราสนใจที่จะศึกษาศาสตร์แขนงต่างๆ ได้ตลอดเวลา ถ้าเราไปจำกัดคำว่า ปัญหาการศึกษาไทย แล้วมองเฉพาะภาพของเด็ก ทำให้คนรุ่นอื่นไม่ได้พัฒนาการศึกษาไปด้วย ถามว่าทำไมตอนนี้ค่านิยมของประเทศเราเนี่ย คนอายุ ๖๐-๗๐ ปีเนี่ย ถ้า

“
ประชาธิปไตยอาจจะไม่ดีที่สุด แต่เดิยร์
คิดว่ามันสวยงามที่สุด และเราควรจะ
ปล่อยให้เติบโตไปเรื่อยๆ ไม่มีอำนาจนอก
ระบบมากเกินไปกลางระหว่างที่เติบโต

”

ชัตติยา สวัสดิผล

อยากจะเรียนปริญญาตรี จะต้องไปเรียนที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง
หรือมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราชเท่านั้น ทำไมมหาวิทยาลัย
อื่นๆ ไม่สร้างค่านิยมให้คนอายุเท่าไรก็ได้ มาร่วมเรียนกับนักศึกษา
ปริญญาตรีที่เป็นคนรุ่นใหม่ เป็นเยาวชน ตรงนี้ค่ะ เดิยร์รู้สึกว่
เราควรจะต้องสร้างค่านิยมตรงนี้

โดยเฉพาะในอนาคตที่จะมีเทคโนโลยี AI เข้ามา AI จะมาทำงานแทนคน ทำงานแทนได้หลายอาชีพ ขนาดเดี๋ยวนี้อย่างที่ปรึกษากฎหมาย ต่อไป AI ก็สามารเข้ามาแทนอาชีพเดี่ยวได้ ถ้าเราป้องกันมาตรการกฎหมายเข้าไป ป้องกันคำพิพากษาฎีกาเข้าไป ป้องกันสิ่งที่เราเคยทำ legal opinion ทุกอย่างมา ต่อไปนี้ AI สามารถประมวลผล และก็เป็นที่ทางเลือกให้ลูกความได้เช่นกัน รวมถึงหมอ AI ก็สามารถเป็นทางเลือกรองให้กับคนไข้ได้ ตรงนี้เราอาจจะเปลี่ยนวิกฤตเป็นโอกาส ซึ่งเดี๋ยวลูกศิษย์รู้สึกว่าในอนาคตที่ AI จะเข้ามา การศึกษาก็มีส่วนสำคัญ ถ้าเราทำให้คนอยากที่จะเรียนรู้ ศึกษาอยู่เรื่อยๆ เมื่อก่อนมีอาชีพเป็นเกษตรกร พอมี AI เข้ามา เกษตรกรเริ่มแยแล้ว เราอยากไปเรียนเป็นวิศวกร เป็นแขนงอื่น การศึกษาไทยก็สามารถที่จะเปิดโอกาสให้ได้ ตรงนี้เดี๋ยวลูกศิษย์คิดว่าเป็นปัญหาการศึกษาอย่างหนึ่งที่จะต้องปรับปรุงต่อไป

เรื่องครู แนนอน เดียร์คุยกับ ส.ส.เขต ของพรรคเพื่อไทย ก็รู้ว่าในพื้นที่ต่างจังหวัด ครูสอนควบชั้นเยอะมาก เพราะมีจำนวนครูไม่เพียงพอต่อจำนวนนักเรียน และบางที่การสอนในสาขาวิชาครูไม่ได้จบตรงสาย ตรงนี้มีความรู้สึกที่เราอาจจะต้องสร้างแรงจูงใจให้คนมาเป็นครู หรือมี Incentive ให้เขา ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดคุณสมบัตินคร อาจจะต้องเพิ่มเงินเดือนครูเพื่อที่จะเป็นแรงจูงใจให้คนที่มีความสามารถเข้ามา และทำให้ครูเป็นอาชีพที่ทุกคนอยากเป็น

รวมถึงที่ ดร.รัชดา พูดถึงเรื่องอาชีพะ แนนอนคะ เคยเห็นเด็กจบวิศวะ แต่ซ่อมบีมน์น้ำไม่ได้ไหมคะ มีเยอะนะคะ คือเราไปสร้างค่านิยมให้คนที่จบอาชีพะรู้สึกดีต่อยกกว่าคนที่จบมหา-

วิทยาลัย ถ้าเดี๋ยวลึกคิดว่าเราจะทำอะไรให้เราปรับปรุงตรงนี้ได้ เดี๋ยวมองว่าทำไมเราไม่ยกระดับวิทยาลัยอาชีวะให้เป็นมหาวิทยาลัย แทนที่เขาคะจะได้ประกาศนียบัตร ทำไมไม่ทำให้เขาได้ปริญญาตรี พอเขารู้สึกว่า มีความเท่าเทียม มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์เท่ากับคนอื่น ๆ แล้ว มันอาจจะแก้ไขปัญหาของเด็กอาชีวะที่เกิดขึ้นตอนนี้ได้

ธนาธร: ผมเห็นด้วยหมดเลยกับทุกท่านที่พูดถึงเรื่องการกระจายอำนาจ คือยกตัวอย่างเช่นเรื่องกระจายอำนาจกับการศึกษา ถ้ากลับไปดูท้องถิ่น คุณจะเห็นได้เลยว่าท้องถิ่นไม่ได้รับโรงเรียนกลับมา เดี๋ยวนี้น้อยมากที่ได้โรงเรียน ระดับที่สูงกว่าโรงเรียนมัธยมไม่ ต้องพูดถึง ท้องถิ่นส่วนใหญ่ที่ได้เข้ามาก็คือสถานดูแลเด็กก่อน ปฐมวัย โกลกว่านั้นไม่เคยได้ ท้องถิ่นไม่เคยได้ไปบริหารจัดการ โรงเรียนเอง ผมพูดอีกครั้ง ถ้าข้าราชการทำไม่ได้ ไม่ถูกลงโทษ นั่งทำงานเฉยๆ ไม่ถูกลงโทษ ไม่ทำงาน ไม่ถูกลงโทษ ไม่ใช่ความผิด แต่ถ้าโรงเรียนอยู่กับท้องถิ่นเมื่อไร คุณบริหารไม่ได้ คุณถูกลงโทษโดยประชาชน ด้วยการเลือกตั้งครั้งต่อไปทันที ผมย้ำอีกครั้ง มันต้องดีกว่าแน่นอน เพราะอะไร เพราะลูกหลานของ อบต. อบจ. ท้องถิ่น เข้าโรงเรียนนี้ ถ้าคุณเอาอำนาจการจัดการไปอยู่ที่ท้องถิ่น มันชัดมากกว่าคนที่ท้องถิ่นต้องไปเรียนโรงเรียนท้องถิ่น อยากให้ลูกหลานตัวเองจบออกมาแล้วแข่งขันได้ เติบโตในอาชีพ การงานได้ ดังนั้น มีแรงจูงใจมหาศาลที่จะต้องทำให้โรงเรียนใน ท้องถิ่นดีขึ้น อันนี้คิดง่าย ๆ ในเรื่องของแรงจูงใจ

ผมไม่มีปัญหาอะไรในเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรอาชีวะ ะไรอย่างนี้ สิ่งที่ต้องชัดเจนคือหลักสูตร เวลาเราบอกว่าปฏิรูป

การศึกษา ข้อเสนอของผมน่าจะง่าย ๆ คือเอารัฐไทยออกไป ไม่ว่าจะ เป็นเรื่องอำนาจการปกครอง รัฐไทยการันตีอย่างเดียว สิทธิในการ เรียนฟรี สิทธิในการเข้าถึงการศึกษาฟรี การันตีเรื่องนี้ อย่างเดียว แต่เรื่องกำหนดหลักสูตรเอาออกไปเลย อย่าไปคิดหลักสูตร ให้เขา ไม่ต้องคิดเลย ท้องถิ่นฉลาดพอที่จะกำหนดหลักสูตรเอง ไม่ต้องคิดว่าจะไปกำหนดหลักสูตรให้ใคร ยกตัวอย่างหลักสูตร ปัจจุบันของรัฐส่วนกลาง สมัยผมเรียนผมไม่เพียงสาขาการเมือง พอผมเริ่มสนใจการเมือง กลับมาบ้านผมค้นหนังสือเรียนเก่า ๆ ของผมดู ในหนังสือพูดเรื่อง ๒๔๗๕ อยู่ ๑ ย่อหน้า ไม่พูดถึง เรื่องสิทธิมนุษยชนใดๆ เลย ไม่พูดถึงประวัติศาสตร์ ๑๔ ตุลาฯ ๖ ตุลาฯ เรื่องพวกนี้เป็นย่อหน้า ไม่มีแม้แต่ในเชิงอรรถ ไม่เคย พูดถึงเรื่องพวกนี้ คุณเอารัฐไทยออกไป ใครอยากกำหนดการ ศึกษาอะไร กำหนดหลักสูตรเอง แค่นี้พอ เพราะอะไร เพราะ การศึกษาแบบรัฐไทย ไม่ได้สอนให้คนมีจินตนาการ ไม่ได้สอน ให้คนเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง ไม่ได้สอนให้คนรู้จักสิทธิ และเสรีภาพที่ตนควรจะมีภายใต้การอยู่ร่วมกันในรัฐไทย มัน สอนให้เชื่อ สอนให้ยอมรับวัฒนธรรมจารีต สอนให้ยอมรับจำนวน ต่อโครงสร้างสังคม-เศรษฐกิจ-การเมืองปัจจุบันที่เอื้อเพื่อต่อกลุ่ม อภิชนกลุ่มเดียวเท่านั้นในสังคม ดังนั้น โรงเรียนไหนอยากจะทำ ให้นักเรียนไว้ผมยาว ตัดผมเกรียนปล่อยให้ไป อยากให้ใส่ชุดยูนิฟอร์ม ปล่อยให้ คุณไม่ต้องยุ่งกับเขา เอาออกไป

สุดท้าย ผมจะจบเรื่องนี้ด้วยคำพูดของอาจารย์ปรีดีว่า “การทำราษฎรถูกดูหมิ่นว่ายังงั้นอยู่ ไม่พร้อมระบบประชาธิปไตยนั้น เป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเขาปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่”

เสถียร: ตามคำเรียกร้อง เพื่อใครจะมีคำถามจากในเวที ลัก ๒-๓ คำถาม พอหอมปากหอมคอ มีคนถามเรื่องคิดอย่างไรกับบอนเสรี บอนคาลิโน จะทำอย่างไร

วราวุธ: ผมเห็นด้วยนะครับ บ้านเราเป็นประเทศที่หน้าไหว้หลังหลอกกัน มาพอสมควร บอกว่าทำอะไรก็ผิดศีลข้อนั้นข้อนี้ การที่จะเปิดคาลิโน จะทำอะไรก็แล้วแต่ บางครั้งก็ต้องดูถึงความเหมาะสม ถ้าหากเอาไปตั้งอยู่กลางที่ๆ ไม่มีอะไรเลย ประโยชน์นั้นมีแน่ การที่จะควบคุมความผิด ไม่ได้อยู่ที่มีคาลิโนหรือไม่มีคาลิโน ความผิดอยู่ที่ว่าการใช้กฎระเบียบ ข้อบังคับในการควบคุมคนที่จะเข้าคาลิโน ถ้าหากคุณไม่มีเงิน คุณก็อย่าเข้า คนที่คุมกฎ เขียนกฎ ร่างกฎขึ้นมา เขียนกฎให้รอบคอบ และคนที่บังคับใช้กฎ ต้องมีความเข้มงวด ไม่ใช่พอคนนี้เข้ามาก็หยวนๆ ทำอะไรก็หยวนๆ เมื่อนั้นก็ไม่เกิดประโยชน์ ทำอะไรก็ไม่เกิดประโยชน์ แต่ถามว่าสิ่งที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้นั้น มี ถ้าถามผมก็เหมือนกับมีด ถ้าเอามีดให้กับคุณหมอ ให้กับพ่อครัว ก็จะทำอาหาร ก็จะรักษาคนไข้ แต่ถ้าเอาไปให้ฆาตกร ก็จะเป็นอาวุธที่จะทำลายล้างสังคมเราเอง ดังนั้นโดยส่วนตัวผมเห็นด้วย แต่ต้องควบคุมให้ดี ปัญหาอยู่ที่การควบคุม ไม่ได้อยู่ที่ว่ามีหรือไม่มี

รัชดา: ความคิดเห็นส่วนตัวนะคะ คิดว่าการเปิดบอนเสรีทำได้ แต่ต้องไม่ใช่คำว่า “เปิดบอนเสรี” เพราะคำว่านี้คือนี้จะเปิดตรงไหนก็เปิด ถ้าอย่างนั้นยอมไม่ได้ แต่ถ้าการกำหนดจุด พื้นที่ บริเวณให้มีบอนคาลิโน โดยที่มีเงื่อนไขคนเข้า การบริหารจัดการให้ถูกต้อง ไม่ทำให้เกิดปัญหาในเรื่องของศีลธรรม และมีปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่โดย

รอบ เพราะฉะนั้น จะเปิดบ่อนอาจจะรับไว้พิจารณาได้ แต่เรา
ไม่ใช่คำว่า “เปิดบ่อนเสรี” เพราะว่าการเล่นการพนัน ก็คือสิ่งที่
ผิดกฎหมายอย่างหนึ่ง ฉะนั้นเปิดได้บนข้อจำกัด เงื่อนไขที่ต้อง
คุมให้เข้ม

ชัตติยา: จริง ๆ เรื่องนี้มีทั้งบวกและลบ บวกก็คือเราไม่ต้องไปลักลอบเล่น
เอาสิ่งที่อยู่ใต้ดิน ขึ้นมาอยู่บนดิน รวมถึงจะได้ไม่ต้องไปถึงกัมพูชา
สิงคโปร์ มาเก๊า ก็เป็นการนำรายได้ให้หมุนเวียนในประเทศไทย
แต่ทั้งนี้ อย่างที่ทั้ง ๒ ท่านบอก ก็คือสนับสนุนว่าเราก็ต้องมีกรอบ
จำกัด รวมถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะผ่านเข้าไปได้ ไม่ว่าจะพื้นฐาน
ทางการเงินหรืออะไรก็แล้วแต่ ถ้ายังคนเป็นหนี้ เศรษฐกิจยิ่งแย่
แต่ถ้าเราสกรีนคนที่จะสามารถเล่นคาสิโนให้ถูกกฎหมายได้ เดียร์
ว่าก็น่าจะเป็นส่วนช่วยได้ แต่ทั้งนี้ด้วยความที่บ้านเราเป็นเมือง
พุทธ ก็อยากให้ทุกคนคำนึงถึงศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย
เหมือนเหรียญมีสองด้าน

ธนาธร: อย่างแรกก่อน ผมไม่มีปัญหากับการมีบ่อนที่ถูกกฎหมายใน
ประเทศไทย โดยส่วนตัว ในเชิงนโยบายของรัฐ ผมเสนออย่างนี้
ง่าย ๆ เลย ก็คือเป็นเรื่องของจังหวัด จังหวัดไหนมีแล้วจะเก็บ
ภาษีอย่างไร แล้วคุณจะยอมรับผลที่ตามมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง
อาชญากรรม หนี้สิน อะไรใด ๆ เป็นเรื่องของจังหวัดคุณจัดการ
ไม่จำเป็นต้องเป็นนโยบายรัฐด้วยซ้ำ ปล่อยให้จังหวัดมีอำนาจ
ในการกำหนดวิธีที่จะเดินของตัวเอง เป็นเรื่องของจังหวัดไปเลย
แต่โดยส่วนตัว ผมคิดอย่างนี้ครับ สังคมไทยหน้าไหว้หลัง
หลอกมาเยอะพอแล้ว เราารู้อยู่เต็มอกว่าบ่อนมีทุกที่ ไม่มีใครมา

Zoning บ่อนหรือคตอนนี้ ใครมีอำนาจอยากจะเปิดที่ไหนก็ได้ ใ้ใหม่ครับ เราารู้ว่าโสเภณี การขายบริการทางเพศ เต็มเมือง ไปหมด นั่นโน่นนี่ พวกนี้คือผิดกฎหมายทั้งนั้น และคนที่อยู่ใน ภาคธุรกิจนี้ ก็ไม่มีการคุ้มครองจากสวัสดิการโดยรัฐใดๆ ทั้งสิ้น การหน้าไหว้หลังหลอกแบบนี้ นำมาซึ่งการมีปัญหากการบังคับใช้ กฎหมาย ซึ่งเป็นเรื่องของการมีสองมาตรฐาน เราเห็นการดำรง อยู่ของสิ่งที่ผิดกฎหมายแล้วพวกเราก็หลับตาข้างหนึ่งมานาน แล้วมันเป็นรูปธรรม เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงการไม่มีนิติรัฐใน ประเทศไทยอย่างแรงมาก ถ้าจะทำอะไรทำให้มันถูกกฎหมาย ทำให้การบังคับใช้กฎหมายมันถ่วงหน้ากันทุกคน ตึกว่าที่มำทำ หลบ ๆ ซ่อน ๆ นี่คือรูปธรรม เพราะคนมีอำนาจสามารถทำใน สิ่งที่ผิดกฎหมายได้ ทั้งที่ทุกคนก็รู้ว่าเรื่องแบบนี้มีอยู่ในสังคม ดั้งนั้น ผมคิดว่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องโสเภณี การพนัน อะไรอย่างนี้ มันควรจะต้องถูกจัดการ โดยการนำระบบนิติรัฐมาใช้ และประ- ชาชนมีส่วนร่วม เอาหรือไม่เอาก็ว่าไปเลย ในเมื่อตัดสินใจไปแล้ว การบังคับใช้กฎหมายต้องเกิดขึ้น

ดร.วรรณภา ทิระสังขะ: มี ๒ คำถาม เห็นทุกท่านบนเวทีพูดถึงเรื่องคำว่า “ประชาธิปไตย” คณะราษฎรเองหรืออาจารย์ปรีดีเองพยายาม ก่อร่างสร้างความเป็นประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในสังคมไทย อยาก ทราบว่าในนิยาม ความหมายของแต่ละท่าน คำว่า “ประชาธิปไตย” หมายถึงอะไร เพราะเข้าใจว่าในทุกวันนี้ เวลาเราอ้าง ประชาธิปไตย เราไม่ได้อ้างความหมายคำนิยามแบบเดียวกัน สังคมเลยเกิดปัญหา คำถามที่ ๒ คือ อยากทราบว่า ถ้าหากเรา จะพาประเทศนี้ขยับไปข้างหน้าร่วมกันได้ในฐานะที่เป็นคนรุ่น

ใหม่ อะไรควรจะเป็นฉันทามติ หรือข้อตกลง หรือการเห็นพ้อง
ต้องกันในสังคม ที่จะนำพาประเทศไปข้างหน้าร่วมกันได้ ไม่ว่า
คุณจะเห็นต่าง หรือเห็นด้วยก็ตาม

วราวุธ: ในความหมายของผม ประชาธิปไตยคือการที่ทุกคนมีสิทธิในการ
ออกเสียง แสดงความคิดเห็นในการทำงาน การเลือกตั้งเข้ามา
แล้วมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ แต่ในขณะเดียวกัน การที่
เสียงข้างมาก จะไม่เคารพเสียงข้างน้อย การใช้อำนาจในเสียง
ข้างมากที่จะทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่ฟังคำท้วงติงนั้น ก็จะเป็นการ
abuse คำว่าประชาธิปไตยในความหมายของผม ที่ผ่านมา เรา
ได้เคยเห็นความพอดีในการใช้คำว่าประชาธิปไตย เราได้เห็นคำ
ว่ามากเกินไปในคำว่าประชาธิปไตย ดังนั้นสามัญลักษณ์ในคำว่า
ประชาธิปไตย ในการที่เราจะเดินไปด้วยกัน ทุกคนมีสิทธิมีเสียง
เท่ากัน วันที่เลือกตั้ง คุณจะมีพันล้าน แสนล้าน หรือคุณจะมี ๕
บาท ๑๐ บาท คุณมีสิทธิเท่ากัน คือ ๑ เสียงในการลงคะแนนให้
กับประเทศนี้ นี่ก็คือคำว่าประชาธิปไตย

ส่วนการที่จะพาประเทศไปข้างหน้า สิ่งที่สำคัญที่สุด ผม
คิดว่าการเคารพในกติกา การเคารพในกฎหมาย ยกตัวอย่าง ผม
เป็นประธานสโมสรฟุตบอล บางครั้งเราแพ้ โดนลูกโทษนาที
สุดท้ายบ้าง คนก็จะมาถามว่า คุณท้อป คุณยอมได้อย่างไร ไม่
ไปไว้อย่างกรรมการ ไม่ไปอย่างนั้นอย่างนี้หรือ ผมก็จะตอบกลับ
ไปว่า สำคัญที่สุดไม่ได้อยู่ที่ผลของการแข่งขัน สำคัญที่สุดอยู่ที่
ว่ากรรมการตัดสินไปแล้ว จะถูก จะผิด หรือจะอย่างไรก็แล้วแต่
ในฐานะที่เป็นประธานสโมสร คุณมีวินัยพอหรือไม่ในการที่คุณ
จะยอมรับคำตัดสิน คุณมีวินัยพอหรือไม่ในการที่จะยึดกฎกติกา

“

สามัญสำนึกในคำว่าประชาธิปไตย ในการที่เราจะเดินไปด้วยกัน ทุกคนมีสิทธิ์มีเสียงเท่ากัน วันที่เลือกตั้ง คุณจะมีพันล้าน แแสนล้าน หรือคุณจะมี ๕ บาท ๑๐ บาท คุณมีสิทธิ์เท่ากัน คือ ๑ เสียงในการลงคะแนนให้กับประเทศนี้ นี่คือคำว่าประชาธิปไตย

”

วราวุธ ศิลปอาชา

เพราะว่าถ้าสิ่งเดียวที่เป็นแก่นสารของสังคมไทยคือกฎหมาย และกติกานั้น เรายังไม่เคารพในกฎนั้น จะดีหรือไม่ดีก็แล้วแต่ แล้วอะไรจะมาเป็นแก่นสารของสังคมไทย

รัชดา: ประชาธิปไตยคือระบบการปกครองที่ให้สิทธิ์แก่ประชาชนทุกคนในการเป็นเจ้าของประเทศ ให้สิทธิ์กับประชาชนเลือกตัวแทนทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของตนเอง ซึ่งระบอบประชาธิปไตยในนิยามของท่านปรีดีคงไม่ได้หยุดเพียงแค่การเลือกตั้ง แต่จะต้องหมายถึงวัฒนธรรม สภาพแวดล้อมของสังคมที่เป็นประชาธิปไตยด้วย นั่นหมายถึงควรจะต้องเคารพกฎหมาย มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก คนทุกคนมีความเท่าเทียมกัน เพราะฉะนั้นเป็นระบอบและต้องเป็นวัฒนธรรมด้วย

ส่วนข้อสอง เราจะต้องมีฉันทามติอะไรร่วมกัน ดิฉันขอ ๓ ประเด็น ๑. คนทุกคนในสังคม ไม่ว่าจะอายุมากหรือน้อย ทุกคนจะต้องมีเป้าหมายร่วมกัน คือ เห็นประโยชน์ของประเทศชาติเป็นที่ตั้ง ๒. ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย กฎกติกาของบ้านเมือง และสังคม และ ๓. เราจะต้องมาร่วมกันต่อต้านคนทุจริต คนโกง ไม่ว่าคนๆ นั้นจะเป็นคนที่เรารัก เราชื่นชมแค่ไหน แต่ถ้าเมื่อไรที่เขาโกง เขาทุจริต เราต้องปฏิเสธ และต้องช่วยกันประณามคนๆ นั้น

ชัตติยา: ในนิยามของเดียร์ คำว่าประชาธิปไตย จะมองเห็นถึงสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และเสรีภาพในการแสดงออก ความคิดเห็นของเราไม่ถูกจำกัดด้วยอำนาจใดอำนาจหนึ่ง รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกมิติ และเราควรที่จะสร้างวัฒนธรรมให้ความเป็นประชาธิปไตย กลายเป็นวิถีชีวิตหนึ่งของเราในการอยู่ร่วมกันในสังคม เราอย่าลืมนำอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน ฉะนั้นประชาชนทุกคนมีจิตสำนึกในประชาธิปไตย เข้าใจค่านิยมของคำว่าประชาธิปไตยร่วมกัน เดียร์ว่าสิ่งนี้จะถูกปลูกฝังให้อยู่ในวิถี

ชีวิตของเราได้ แล้วไม่ว่าอะไรก็แล้วแต่ เราก็จะมีความเคารพ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของกันและกัน

ส่วนในเรื่องมองถึงอนาคตการเมืองไทยอย่างไร ในฐานะคนรุ่นใหม่ เดียร์มองว่าอยากให้ทั้ง ๔ พรรค รวมถึงพรรคการเมืองอื่นๆ ที่จะเกิดขึ้น รักษาพื้นที่ในการพูดคุยหารือกัน ไม่ว่าจะเกิดปัญหาอะไรขึ้นก็แล้วแต่ เพราะว่าการพูดคุยกัน มันจะเป็นการสร้างวัฒนธรรมที่ดี จะได้ไม่ต้องตั้งอำนาจนอกระบบเข้ามาแก้ปัญหา จะได้ไม่ต้องเอาการเมืองไปไว้ข้างถนน แต่เป็นการพูดคุยหารือกัน เพื่อสร้างสิ่งใหม่ๆ วัฒนธรรมใหม่ๆ ความขัดแย้งในอดีตเป็นเรื่องของคนในอดีต คนรุ่นเก่า เราในฐานะคนรุ่นใหม่ เราจะต้องมาช่วยป้องกันความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้น เดียร์ว่ามันน่าจะเป็นสิ่งเริ่มต้นการเมืองแบบใหม่ของไทยได้

ธนาธร: ก่อนที่จะไปพูดถึงเรื่องนิยามประชาธิปไตย มันมีวาทกรรมหนึ่งอย่างที่ผมขออนุญาตใช้เวลานิดหน่อย เคลียร์ให้ชัดเจน ความขัดแย้งที่ผ่านมาไม่ใช่เป็นเรื่องคอร์รัปชัน ไม่ใช่เรื่องสังคมนิยม ไม่มี check & balance ไม่ใช่เป็นเรื่องสังคมนิยม ไม่มีกลไกในการตรวจสอบ ถ่วงดุลนักการเมือง ไม่ใช่เลย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มันถูกเอาเรื่องคอร์รัปชันมาอ้างเท่านั้น จะเห็นได้ว่าทุกรัฐประหารคุณต้องปูพื้นเรื่องคอร์รัปชันมาก่อน ถึงทำรัฐประหารได้ และเป็นเหตุผลในการทำรัฐประหารทุกครั้ง ไปอ่านประกาศคณะรัฐประหารครั้งไหนก็ได้ หนึ่งในข้ออ้างที่มีก็คือคอร์รัปชัน ปัญหาก็คือถ้ารัฐประหารแล้วแก้ปัญหาคอร์รัปชันได้จริง ประเทศไทยเป็นประเทศที่ใสสะอาดที่สุดในโลกไปแล้ว เพราะมีรัฐประหารเยอะที่สุดในโลก คิดดูดี ๆ ว่าใครพูดวาทกรรมเรื่อง check & balance

เรื่องการตรวจสอบอำนาจประชาธิปไตยเยอะที่สุด คิดดูดีๆ ว่า
วาทกรรมแบบนี้รับใช้ใคร วาทกรรมแบบนี้คือการบอกว่่านักการ-
เมืองเลว วาทกรรมแบบนี้คือการบอกว่่านักการเมืองโกง นัยยะ
ของมันก็คือประชาชนโง่ ถูกประชาชน เพื่อเปิดโอกาสให้อำนาจ
นอกระบบเข้ามาแทรกแซงประชาธิปไตยได้ เพื่อเปิดโอกาสให้
ประชาธิปไตยไม่เติบโตในประเทศไทย ที่มันไม่เติบโต เพราะว่ามี
คนบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์ของวาทกรรมแบบนี้ไว้ในสังคมไทย และดู
ว่าใครใช้มันบ่อยๆ แล้วดูว่าคนที่พูดเรื่องนี้คืออะไร ถ้าคอร์ปชั่น
เป็นปัญหาของประเทศ แล้วคนทั่วไปจะแก้ปัญหาคอร์ปชั่นจริงๆ
นาฬิกา ๒๕-๒๖ เรือน ต้องถูกแก้ไขแล้ว อย่าให้พูดตึกว่่า
ประเทศไทย มีคอร์ปชั่นก็เคลสที่ไม่ถูกแก้ปัญหา ไม่มีใครจริงจัง
ห rokokเรื่องการแก้ไขปัญหาคอร์ปชั่นในประเทศไทย

ดังนั้น ปัญหาไม่ใช่เรื่อง check & balance ไม่ใช่เรื่อง
คอร์ปชั่น ไม่ใช่เรื่องประเทศไทยไม่มีกลไกในการตรวจสอบนัก-
การเมือง มี แต่ไม่มีใครจริงจังใช้มัน แต่มันมีคนที่ต้องการใช้เรื่อง
คอร์ปชั่น นักการเมือง โกง เลว ประชาชนโง่ มาครอบงำสังคม
ไทยไว้ เพื่อไม่เปิดให้ประชาชนลืมนตาอ้าปาก เรื่องนี้ต้องเคลียร์
ชัดเจนก่อน กลับมาตอบคำถาม ขอโทษครับ (หัวเราะ)

นิยามของประชาธิปไตย พูดแบบการอภิวัฒน์ ๒๔๗๕
มันก็กลับมาเรื่องเดิม “อำนาจสูงสุดของประเทศนั้นเป็นของ
ราษฎรทั้งหลาย” ผมคิดว่าอันนี้ชัดเจนและเข้าใจ จะเดินไปยังไง
จะมี check & balance คืออำนาจการบริหารกับอำนาจในการ
ตรวจสอบถ่วงดุล มันควรจะอยู่เท่าไรกัน อำนาจบริหารจะเยอะ
จะถ่วงดุลน้อย ถ่วงดุลเยอะกว่า อำนาจเยอะ น้อย ต้องอย่าลืมน
ว่่าอำนาจเยอะ ก็อาจจะเปิดโอกาสให้เกิดคอร์ปชั่นง่าย ถ่วงดุล

เยอะ ก็จะไม่มีประสิทธิภาพในการบริหาร ถูกไหมครับ มันจะ balance อย่างไรให้ประชาชนตัดสินใจกัน แต่ต้องยึดหลักนี้ก่อน เพราะว่าอำนาจสูงสุดนั้นเป็นของราษฎรทั้งหลาย

วรัญชัย โชคชนะ: ผมอยากจะทราบเรียนถามวิทยากรที่เคารพ สุดแล้วแต่จะเลือกตอบ ผู้ดำเนินรายการก็ตอบได้ คำถามแรกทำอย่างไรถึงจะให้ นักศึกษาคุณนี่ตื่นตัวเคลื่อนไหวทางการเมือง เหมือนยุค ๑๔ ตุลาฯ ๒๕๑๖ และพฤษภาทมิฬ ๒๕๓๕ ข้อสอง ท่านคิดว่า การดูต.ส.ส. เป็นอย่างไร ตัวท่านถูกดูตใหม่ และถ้าดูต ท่านจะ ทำอย่างไร ข้อสาม คนอยากเลือกตั้งต้องการให้มีการเลือกตั้ง ผมอยากฟังความเห็นท่านว่าคนอยากเลือกตั้งมีความชอบธรรม ที่ต้องการเรียกร้องหรือไม่ และข้อสุดท้าย ท่านคิดว่า นายกรัฐมนตรี หลังเลือกตั้ง พรรคของท่านยังจะสนับสนุนคุณประยุทธ์เป็น นายกฯ ต่ออีกหรือไม่

วราวุธ: ผมคิดว่าปัจจุบันคงจะไม่ต้องไปปลุกระดมหรืออะไร เพราะว่า ทุกวันนี้ นักศึกษาไม่ว่าจะในธรรมศาสตร์ หรือว่าคนรุ่นใหม่ ทั้ง Gen Y และ Gen Z มีความกระหายในการที่จะออกมาใช้สิทธิ์ ใช้เสียงมาตลอด ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมา หลายท่านได้แต่เลือกสภานักเรียน บางคนเลือกตั้งท้องถิ่นก็ไม่ได้เลือก ดังนั้น ประเด็นความตื่นตัวในเรื่องของคนรุ่นใหม่หรือว่าวัยรุ่นนั้น คงไม่ใช่ปัญหา ในวันนี้ ผมเชื่อว่าทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกุมภาพันธ์ปีหน้า เราจะได้เห็นคนรุ่นใหม่มาใช้สิทธิ์เต็มที่

ประเด็นที่สอง การดูตเป็นอย่างไร ผมก็ไม่เคยโดนดูตนะครับ และก็ไม่เคยดูตใคร สมัยที่พรรคชาติไทยดูต ส.ส. ผมก็

ยังเลิกอยู่ ไม่รู้เขาดูอย่างไร แต่ตัวผมเอง ให้ดินกลบหน้าผม
ก่อนเถอะ ถึงจะออกจากชาติไทยพัฒนา (ปรบมือ)

ต่อมาประเด็นคนอยากเลือกตั้ง เป็นสิทธิ์ของทุกคนที่
อยากจะทำเลือกตั้ง อยากจะเรียกร้อง ผมขออนุญาตไม่พูดถึงว่า
การออกมาชุมนุมนั้นถูกหรือไม่ถูก ผมขอพูดแต่เพียงว่า ทุกคน
มีสิทธิ์ที่อยากจะเลือกตั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวันนี้ ที่ท่านนายกฯ
ได้ประกาศออกมาว่า กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ จะเลือกตั้ง ตัวผมเอง
และเราทุกคนที่อยู่บนนี้ ก็เรียกร้องอยากจะทำให้เลือกตั้งปี ๒๕๖๒
เหมือนกัน

ประเด็นสุดท้าย จะสนับสนุน พลเอก ประยุทธ์ หรือไม่
ถ้าท่านมาตามระบบ ถ้าท่านลงสมัคร ส.ส. ถ้าท่านผ่านพรรค
การเมืองมา ผมเองก็เป็นคนที่อยู่ในระบอบการเมือง ทุกอย่าง
ที่ผ่านการเลือกตั้งแล้ว หลังการเลือกตั้ง เราทำได้ แต่ถ้าออก
นอกระบบ อยู่ๆ ลอยเข้ามาเลย ผมไม่สนับสนุน

รัชดา: ในเรื่องของการส่งเสริมให้นักศึกษาตื่นตัว การจัดเวทีแบบนี้ก็
ถือว่าเป็นประโยชน์มาก การใช้ Social Media ทวิตประเด็น
สำคัญๆ ที่ให้นักศึกษาตกผลึกและคิดไปพร้อมกันจะเป็นประโยชน์
มาก

ส่วนเรื่องการดู ส.ส. ดิฉันไม่นิยมการดู ไม่ถูกดู
และดิฉันเชื่อว่าการดูคือการไม่ได้เลือกเลยเอาใครมาอยู่ใน
พรรค คือมั่ว เอามาหมด ขอให้ใครคนเข้าไป เพราะดิฉันคิดว่ามัน
ขัดต่อหลักการ อุดมการณ์ของประชาธิปไตย คนที่จะมาอยู่รวม
กัน ทำงานร่วมกัน ต้องมีทิศทางที่ไปด้วยกัน อุดมการณ์เดียวกัน
แต่วันนี้ที่คุยๆ กันอยู่ ดิฉันไม่เชื่อว่าเขาจะมาช่วยทำบ้านเมือง

ให้ดีขึ้นกว่าเก่าอย่างไร เขาคุยกันแต่ว่าที่ที่นั่ง และเอาตำแหน่ง
อะไรไป ฉะนั้น เลือกลง ส.ส. ที่มาจากการดู สูดทำย คุณไม่ได้ผู้
แทนราษฎร คุณได้ผู้แทนกลุ่มการเมือง ฉะนั้นไม่ใช่ระบบและ
แนวทางที่ดีฉันสนับสนุน

อันต่อมา คนอยากเลือกตั้งเป็นสิทธิ์ค่ะ มันเป็นเรื่องที่ดี
อยู่แล้วค่ะ คนอยากเลือกตั้งเขามีสิทธิ์ที่จะแสดงออก ขอให้วิธี
การแสดงออก เป็นไปโดยสงบเรียบร้อย ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน
ทำได้เลย ทำให้เต็มที่

ส่วนสนับสนุนพลเอก ประยุทธ์ใหม่ ดิฉันมาจากพรรค
ประชาธิปัตย์ ดิฉันสนับสนุนคุณอภิสิทธิ์เป็นนายก สนับสนุน
แนวทางของพรรคประชาธิปัตย์ (ปรบมือ)

ขัตติยา: ในส่วนของคำถามแรกที่ว่าทำอะไรให้นักศึกษาตื่นตัว เดียร์
รู้สึกว่าจะจะต้องสร้างกลไกให้เขาอยากมีส่วนร่วมทางการเมือง
ก่อน ให้เขามองว่าการเมืองไทยจะพัฒนาหรือถอยหลังลง เขา
เป็นส่วนหนึ่งที่มีอิทธิพล ตรงนี้แหละค่ะ เราต้องสร้างจิตสำนึก
และสร้างกลไกให้เดินไปข้างหน้าได้ และให้เขามองว่าการเมือง
เป็นเรื่องใกล้ตัว และต้องอาศัยมือของเขาในการช่วยกันพัฒนา
ไปอย่างยั่งยืน

ส่วนถามว่าถูกดูใหม่ และจะเป็นอย่างไร ไม่ถูกค่ะ
(หัวเราะ) เพราะค่อนข้างชัดเจนในอุดมการณ์ทางการเมือง ทุก
คนก็ทราบ และเดียร์ก็มองว่า ส.ส. ดูด มันดูแต่ของเหลวค่ะ
นี่ก็ออกใหม่ค่ะ ฉะนั้น ถ้าเราเป็นอะไรที่เข้มแข็ง เราก็ไม่สามารถ
ที่ถูกดูได้ เราต้องยึดมั่นในอุดมการณ์ทางการเมืองของตัวเอง
เดียร์เลยมองว่าถ้าดู ก็ดูได้แต่ของเสียไป มันก็คือของเสียที่

อุดมการณ์เขาไม่ได้ยึดอยู่กับพรรค และไม่ได้ยึดอยู่กับประชาชน แล้ว เขามีที่มาจากประชาชน ฉะนั้นเดี๋ยวลึกคิดว่าเขาต้องยึดประชาชนเป็นหลัก การที่เขาโดนดูดีไปได้ง่ายๆ แปลว่า เขาถูกดูถูกประชาชน (ปรบมือ)

เสถียร: การเรียกร้องเลือกตั้ง

ชัตติยา: มีคนอยากเลือกตั้ง เดียร์มองว่าเป็นสิทธิเสรีภาพ ยิ่งตอนนั้น แปลว่า ทุกคนมองเห็นการเมือง คือเห็นภาพมากขึ้นว่า เราอยู่ในประเทศที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่มันไม่เป็นประชาธิปไตย ฉะนั้นแน่นอนว่ามันเป็นเสรีภาพของทุกคนที่ต้องออกมาเรียกร้องให้ประเทศไทย เป็นประชาธิปไตยอย่างที่เราพูดกับคนอื่นว่า “เฮ้ย ประเทศเราเป็นประเทศประชาธิปไตยนะ” ตรงนี้ ค่ะ เดียร์ว่า การที่น้องๆ นักศึกษาออกมา เป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่ถามว่าการที่จะไปจำกัดกรอบ ถ้าน้องยังไม่ทำอะไรผิด แล้วยึดคติให้เขา ไปแจ้งความเขา เป็นความรู้สึกลับว่ามันบั่นทอนจิตใจ และทำให้ประเทศไทยย่ำอยู่กับที่ ไม่ไปไหน อย่างที่เดียร์บอก เราต้องปล่อยให้มันเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติของมัน ฟังเขา รู้ว่าเขาต้องการอะไร อะไรที่ให้ได้ ให้ อะไรที่ให้ไม่ได้ มาคุยกัน รักษาพื้นที่ในการหารือกัน เพื่อไปสู่วันเลือกตั้งที่จะเกิดขึ้น

ส่วนถามว่าหลังเลือกตั้ง จะสนับสนุนพลเอก ประยุทธ์ เป็นนายกฯ หรือไม่ ตอบว่า ไม่ค่ะ (ปรบมือ/หัวเราะ) ยังยืนยัน เพราะว่าอย่างที่บอกคือพรรคเพื่อไทย อุดมการณ์ของเราคือไม่เอาเผด็จการ รักษาประชาธิปไตย และหัวใจคือประชาชน

เสถียร: แล้วถ้ามาจากการเลือกตั้งล่ะครับ มีกลไกกฎรัฐธรรมนูญหมด

ชัชชาติยา: ตัดสินจากการที่เขาเกิดมาเป็นประมุขในทางการเมือง เขามาจากระบบเผด็จการ ฉะนั้นเราไม่สามารถคัดค้านต้นตอของการมาได้

ธนาธร: ผมเห็นด้วยกับคุณเดียร์เรื่อง การทำลายวาทกรรมการเมือง วาทกรรมที่ว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก ผมคิดว่าถ้าอยากจะให้ ไม่ใช่แค่นักศึกษา แต่คนทั่วไปกลับมาตื่นตัวในการเมือง การทำลายวาทกรรม เป็นเรื่องสำคัญมาก วาทกรรมที่ทำให้คนเกลียดกัน ยกตัวอย่างถ้าให้ผมเดาง่ายๆ เร็วๆ สำหรับ ๒ พรรคใหญ่ คุณเป็นสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ คุณสมัครเสร็จได้ใบสมัครเป็นสมาชิก ได้ใบรับรองฯ แล้ว ไม่กล้าเอาไปอวดใคร พับใส่กระเป๋าให้เล็กที่สุด แล้วเก็บไว้ลึกๆ คุณไม่กล้าเอาไปอวดใคร เพื่อไทยก็เหมือนกัน เป็นสมาชิกพรรคเพื่อไทย มีใบเป็นสมาชิกพรรคฯ ในสังคมไทยปัจจุบัน ไม่ใช่สิ่งที่น่าภูมิใจ เป็นสิ่งที่ต้องหลบๆ ซ่อนๆ การมาแบบนี้ เลิกเถอะ ทำให้ความคิดเห็นต่างทางการเมือง เป็นเรื่องปกติธรรมดาในสังคม แล้วในประชาธิปัตย์ทั่วไป ไม่ว่าที่ไหน ความคิดเห็นต่างก็คือรากฐานของประชาธิปัตย์ที่สำคัญ เลิกใช้วาทกรรมแบบนี้ว่าการเมืองเป็นเรื่องสกปรก วาทกรรมแบบนี้ เตะหู่เข้าปากหมา เป็นวาทกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดอำนาจนอกระบบ เข้ามาแทรกแซงได้ จำเป็นจะต้องอธิบายว่า วาทกรรมแบบนี้ เป็นวัฒนธรรมของการสร้างการเมืองแบบเก่า เราต้องเชื่อมั้ยประชาชน และเชื่อว่าการเมืองเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทุกคนสนใจ ร่วมแลกเปลี่ยน แสดงความคิดเห็น และเห็นต่างอย่างสร้างสรรค์ได้ ดังนั้น ถ้าให้ผมตอบเรื่องนี้ ทำยังไงให้คนมา

สนใจ ส่วนตัว ต้องเลิกใช้วาทกรรมสกปรก ทำให้คนธรรมดา
สามารถพูดเรื่องการเมืองได้ในชีวิตประจำวัน

เรื่องคุณนะครีบ ผมพูดไปหลายรอบแล้ว วันนี้พูดอีกครั้ง
ผมคิดว่าการที่คุณประยุทธ์เข้ามา เป็นเรื่องที่ดีมาก ที่เริ่มมีการ
ตั้ง ส.ส. ของพรรคอื่นไป เข้าใจว่าที่โดนหนักน่าจะเป็นพรรคเพื่อ
ไทยกับพรรคประชาธิปัตย์ใช้ไหมครับ ผมคิดว่าเป็นเรื่องที่ดีมาก
เพราะจะทำให้พวกเราเห็นชัดว่านักการเมืองคนไหนทรยศต่อ
จรรยาบรรณของวิชาชีพตัวเอง ผมย้ำอีกครั้ง อาชีพนักการเมือง
มีทุกวันนี้เพราะประชาธิปัตย์ เพราะประชากรในประเทศต้อง
ตกลงกันว่าจะปกครองประเทศอย่างไร แล้วคน ๖๔ ล้านมานั่ง
พูดคุยไม่ได้ จึงต้องมีอาชีพผู้แทนฯ อาชีพนี้จึงเป็นอาชีพที่สง่า
งาม เป็นอาชีพที่ได้รับเกียรติและความไว้วางใจของประชาชน ใคร
ที่ทรยศกับจรรยาบรรณที่มาของวิชาชีพนี้ จารึกไว้ให้ชัดๆ ว่าใคร
กลับไปสนับสนุนเผด็จการ เป็นโอกาสที่ดีมาก ผมสนับสนุนให้
ทำเลย จะได้เห็นกันชัดๆ ในการเลือกตั้งครั้งนี้

เรื่องคนออกมาเลือกตั้ง ผมมีไอเดียอย่างนี้ครับ ผมคิด
ว่าคุณประยุทธ์ เลื่อนการเลือกตั้งที่สัญญากับประชาชนไว้แล้ว
ถึง ๔ ครั้ง การเลือกตั้งกุมภาพันธ์ ๒๕๖๒ ผมก็ยังคงคิดว่ามีความ
ไม่แน่นอนอีกเยอะที่จะไม่เกิดขึ้น ดังนั้น การออกมาแสดงพลัง
ความต้องการของประชาชน จึงเป็นเรื่องสำคัญ ผมคิดว่าไม่น่า
จะต้องไปคิดหว่านหมันถูกกฎหมายหรือไม่ คือระบอบที่อยู่ได้
ทุกวันนี้ มันปกคลุมคนให้กลัว ทุกคนกลัวกันทั้งหมด ถ้าเรากลัว
เราจะต้องอยู่กับมันอย่างนี้ สิ่งที่เราต้องการคืออย่าไปฝากเรื่อง
พวกนี้เป็นเรื่องของนักศึกษาไม่กี่คน เรื่องนี้เป็นเรื่องของเราทุกคน
แล้วถ้าเราคิดว่าต้นทุนเราสูงเกินไปกับการกระทำแบบนี้ ความ

งานเลี้ยงขอบคุณ ประจำปี ๒๕๖๖

ฝันของเราจะไม่เกิดขึ้นเลยที่จะเห็นสังคมเป็นประชาธิปไตย อย่า
ไปกลัว ทุกคนต้องกล้าแล้วออกมาช่วยกัน นี่เป็นวิธีเดียวที่จะ
เปลี่ยนแปลง ที่จะอภิวัดณ์สังคมได้อีกครั้ง

ส่วนเรื่องสุดท้าย นายกฯ หลังเลือกตั้ง ผมพูดไปแล้ว ก็
คือไม่ว่าใคร ถ้ามาตามวิถีทางที่ไม่เป็นประชาธิปไตย ผมไม่เอา

ชมคลิปการเสวนา

ประกาศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เรื่อง ผลการประกวดบทความชิงรางวัล “ทุนปาล พนมยงค์”
ประจำปี พ.ศ. ๒๕๖๒

ตามประกาศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ลงวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑ เรื่องประกวดบทความชิงรางวัล “ทุนปาล พนมยงค์” ประจำปี พ.ศ.๒๕๖๒ ในหัวข้อเรื่อง “การเลือกตั้งที่เสรีและเป็นธรรม สำคัญต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างไร” โดยคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีมาช่วยในการตรวจสอบเพื่อส่งเสริมความโปร่งใส ยุติธรรม นั้น

บัดนี้ คณะกรรมการตัดสินประกวดบทความชิงรางวัล “ทุนปาล พนมยงค์” ได้พิจารณาบทความที่ส่งเข้าประกวด จำนวน ๔ ราย แล้วปรากฏว่ามีผู้สมควรได้รับรางวัลดังนี้

- รางวัลที่ ๑ เป็นเงิน ๑๕,๐๐๐.-บาท ไม่มีผู้สมควรได้รับรางวัล
รางวัลที่ ๒ เป็นเงิน ๑๐,๐๐๐.-บาท มีผู้ได้รับรางวัลจำนวน ๑ ราย ได้แก่
- นายทัชภูมิ ทุมสวัสดิ์ คณะศิลปศาสตร์
รางวัลที่ ๓ เป็นเงิน ๕,๐๐๐.-บาท มีผู้ได้รับรางวัลจำนวน ๑ ราย ได้แก่
- นายณัฐกิตติ ถิ่นจวงจันทร์ คณะรัฐศาสตร์
รางวัลชมเชย เป็นเงิน ๓,๐๐๐.-บาท มีผู้ได้รับรางวัลจำนวน ๑ ราย ได้แก่
- นายกษิตศ พันธุ์สวัสดิ์ คณะนิติศาสตร์

ให้นักศึกษาที่ได้รับรางวัล รายงานตัวที่งานบริการและให้คำปรึกษา อาคารศูนย์การเรียนรู้ ชั้น ๑ มธ. ศูนย์รังสิต ตั้งแต่วันที่ ๑๒ เมษายน ๒๕๖๒ ในวันและเวลาราชการ และเข้าร่วมพิธีรับทุนในวันปรีดี พนมยงค์ วันเสาร์ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๖๒ เวลา ๐๘.๓๐ น. ณ ห้องประชุมประกอบ หุตะสิงห์ อาคารเอนกประสงค์ ๑ ชั้น ๓ มธ.ท่าพระจันทร์ นักศึกษาที่ได้รับรางวัลสูงสุดให้นำเสนอผลงานในพิธีต่อไป

จึงประกาศมาให้ทราบโดยทั่วกัน

ประกาศ ณ วันที่ ๒๕ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

(ศาสตราจารย์ แพทย์หญิง อรพรรณ โพชนุกูล)
รองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา
ปฏิบัติการแทนอธิการบดี

ความสำคัญของการเลือกตั้ง
ที่เสรีและเป็นธรรม

ต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย:
การใช้เทคโนโลยีตรวจสอบเพื่อความโปร่งใส

ทัชฎามิ ทุมสวัสดิ์

บทนำ

เทคโนโลยีและความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นสิ่งที่เกิดควบคู่กันอย่างเป็นพลวัต ในขณะที่เป้าหมายของการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตยยังคงเป็นการสะท้อนความต้องการของประชาชนอย่างเสรีและเป็นธรรม ด้วยความต้องการลดข้อจำกัดในการสื่อสารนโยบายทางการเมืองและการเลือกผู้แทนที่สามารถสนองต่อความปรารถนาของประชาชนให้มีความเป็นไปได้และเกิดความโปร่งใสขึ้น การนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำรงรักษาจุดประสงค์นั้นไว้จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ข้อเขียนนี้ประสงค์จะเสนอแนะแนวทางการนำเทคโนโลยี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีบล็อกเชน มาใช้ในกระบวนการเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตยพร้อมยกตัวอย่างในต่างประเทศโดยสังเขป

การเลือกตั้งกับประชาธิปไตย

การเลือกตั้งนั้นไม่ได้ปรากฏเพียงแคในสังคมหรือรัฐที่ใช้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศที่ใช้การปกครองในรูปแบบอื่น เช่น ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

---

^๑ นักศึกษาสาขาวิชาจิตวิทยา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขทะเบียนนักศึกษา ๕๘๐๖๖๑๐๘๑๑

เกาหลี หรือเป็นที่รู้จักทั่วไปในนามเกาหลีเหนือ ก็มีการเลือกตั้งเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าการเลือกตั้งเป็นสัญลักษณ์ของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้เสียทีเดียว (บีบีซีไทย, ๒๕๖๒)

การเลือกตั้งที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นคุณลักษณะของระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องประกอบด้วยคุณลักษณะสำคัญ โดยละเอียดแล้วสามารถจำแนกได้เป็น ๕ ประการ ได้แก่ (๑) เป็นไปอย่างทั่วไป (๒) เป็นอิสระ (๓) มีระยะเวลา (๔) ลงคะแนนลับ (๕) หนึ่งในหนึ่งเสียง (ชานาญจันทร์เรือง, ๒๕๕๖) โดยทั้ง ๕ ประการนั้นสะท้อนคุณลักษณะที่สำคัญ ๒ ประการ คือ (๑) อำนาจของผู้เลือก และ (๒) การใช้เจตจำนงอย่างเสรี (เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล, ๒๕๕๗) แน่หนอนว่าอำนาจของผู้เลือกย่อมมีที่มาจากประชาชนซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจ หากการเลือกตั้งใดที่ไม่ได้ให้ประชาชนตัดสินใจ หรือตัดสินใจแต่ไม่ส่งผลต่อผลการเลือกตั้ง การเลือกตั้งนั้นย่อมไม่มีคุณสมบัติความเป็นประชาธิปไตย การใช้เจตจำนงอย่างเสรี คือการที่ผู้มีสิทธิเลือกตั้งสามารถถ่ายทอดความประสงค์ของตนผ่านทาง การเลือกตั้งได้อย่างถูกต้อง หากไม่มีผู้แทนหรือนโยบายของผู้แทนใดสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ลงคะแนนได้ การตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนเสียเองก็เป็นหนึ่งในทางเลือกนี้ ซึ่งในข้อเขียนนี้จะอภิปรายประเด็นเรื่องการใช้เจตจำนงเป็นสำคัญ

รูปแบบของการเลือกตั้งนั้นสามารถกล่าวได้โดยสรุป ๒ รูปแบบ ได้แก่ (๑) การลงคะแนนเสียงทางตรง ที่ให้ประชาชนตัดสินใจทางนโยบาย และการดำเนินงานของรัฐโดยตรงได้ในประเด็นส่วนใหญ่โดยไม่ผ่านตัวแทน ดังที่ปรากฏในครั้งการลงประชามติเป็นอาทิ และ (๒) การลงคะแนนเสียงทางอ้อม คือ ผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนเสียงเลือกบุคคลอื่นที่สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนให้มาดำเนินนโยบายแทนตนเอง การเลือกตั้งทั่วไปในปัจจุบันโดยมากแล้วเป็นการลงคะแนนเสียงทางอ้อม (ลิซิท อีร์เวคิน, ๒๕๕๐)

แม้ว่าแนวโน้มของการเลือกตั้งนั้นมีความโน้มเอียงไปในทางที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากยิ่งขึ้น อันเป็นผลมาจากแนวความคิดเรื่องการกระจายอำนาจ การปกครอง (Decentralization) ที่ตื่นตัวมากขึ้นในยุคหลัง (วีระศักดิ์ เครือเทพ, ๒๕๕๘) ที่แต่เดิมที่มักพบเฉพาะในการปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร ที่ให้ประชาชนในท้องถิ่นสามารถเลือกผู้บริหารในท้องถิ่นของตนเอง รวมถึงรัฐบาลก็ได้ให้อำนาจการบริหารงานและการตัดสินใจแก่กลุ่มบุคคลผู้ได้รับเลือกด้วย แต่ก็ยังคงพบข้อจำกัดเรื่องการตอบสนองต่อความความต้องการของประชาชนที่ความเป็นผู้แทนไม่สามารถดำเนินการได้ กล่าวคือแม้จะมีความใกล้ชิดกับประชาชนในท้องถิ่นเพียงใด มิได้หมายความว่านโยบายจะสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นไปเสียทั้งหมด

นวัตกรรมสำหรับประชาธิปไตย

พัฒนาทางการเทคโนโลยีก็ได้เข้ามาตอบสนองต่อกระแสการกระจายอำนาจนี้มากขึ้น โดยเริ่มต้นในภาคเอกชนด้านการเงินการธนาคาร ที่ต้องการความปลอดภัย ตรวจสอบได้ มีความรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันก็มีความนิรนาม (Anonymous) ซึ่งเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้นั้นมีชื่อเรียกว่าบล็อกเชน (Block Chain) ประชาชนทั่วไปอาจรู้จักในบทบาทของการเป็นสกุลเงินดิจิทัล (Cryptocurrency) เช่น Bitcoin เป็นต้น ทั้งนี้หลักการที่อยู่เบื้องหลังนวัตกรรมนี้ก็เป็นประเด็นของการกระจายอำนาจ (Primavera, 2018)

บล็อกเชนเป็นสถาปัตยกรรมเครือข่ายคอมพิวเตอร์รูปแบบหนึ่ง
ที่ข้อมูลคอมพิวเตอร์จะถูกแบ่งเป็นบล็อก โดยแต่ละบล็อกจะถูกเข้ารหัส
ความปลอดภัย บล็อกแต่ละบล็อกที่เป็นระเบียบข้อมูลจะถูกกระจาย
ผ่านเครือข่าย คอมพิวเตอร์ทั้งหมดในเครือข่ายบล็อกเชนจะมีสำเนา
ระเบียบของข้อมูลดังกล่าว โดยเครือข่ายนี้อาจมีขนาดใหญ่ครอบคลุมทั่ว
ทั้งโลกก็ได้ หมายความว่าหากมีผู้ประสงค์จะแก้ไขข้อมูลก็ต้องแก้ไขข้อมูล
ระเบียบที่ถูกเก็บอยู่ในคอมพิวเตอร์ส่วนใหญ่ของระบบเครือข่ายพร้อมกัน
ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเกิดขึ้นได้ยากอย่างมาก ดังนั้นธุรกรรมใดๆ ที่
ดำเนินการผ่านบล็อกเชนจึงสามารถเชื่อถือได้ เนื่องจากโดยทั่วไปแล้ว
จะไม่มีใครใดในระบบเครือข่ายมีอำนาจเหนือกว่าผู้อื่นในการเปลี่ยนแปลง
ข้อมูลตามอำเภอใจ อันสอดคล้องกับหลักหนึ่งคนหนึ่งเสียงและระบบ
เสียงข้างมากในทางประชาธิปไตย ด้วยแตกต่างจากระบบคอมพิวเตอร์ที่
นิยมใช้ในปัจจุบันที่ทุกอย่างรวมศูนย์อยู่ที่เครื่องแม่ข่าย (Server) ผู้ใด
เป็นเจ้าของหรือเข้าถึงเครื่องแม่ข่ายได้ย่อมมีอำนาจเปลี่ยนแปลงแก้ไข
ข้อมูลดิจิทัลได้ (พีรพัฒน์ หาญคงแก้ว, ๒๕๖๑)

บล็อกเชนจึงถูกริเริ่มให้นำมาใช้ในทางการเมืองการปกครอง
เพราะเชื่อว่าเป็นวิธีที่สามารถเชื่อถือได้ในการระบุตัวตน (Identifica-
tion) หรือความถูกต้องแท้จริงของข้อมูล (Data Integrity) อันจะช่วยลด
ทั้งการสื่อสารที่ผิดพลาดจากการมีตัวแทน การบิดเบือนข้อมูลภาครัฐที่
ถ่ายทอดแก่ประชาชนและการนำเจตจำนงของประชาชนไปปฏิบัติ อันจะเป็น
เครื่องมือที่ช่วยปรับปรุงการสื่อสารทางการเมืองระหว่างรัฐกับประชาชน
ได้เป็นอย่างดี ไม่เพียงแต่ในการเลือกตั้งเท่านั้น

บล็อกเชนกับการเลือกตั้ง

ความเป็นไปได้ที่จะใช้บล็อกเชนกับการเลือกตั้งให้โปร่งใสและเป็นธรรม ผู้เขียนเห็นว่าสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ขั้นตอน ดังนี้

(๑) ก่อนการเลือกตั้ง บล็อกเชนจะถูกใช้ในการระบุตัวตนผู้สมัครรับเลือกตั้ง รวมถึงการลงทะเบียนช่องทางที่ใช้ในการประชาสัมพันธ์นโยบาย เนื่องจากในปัจจุบันการเข้ามาของเครือข่ายสังคมออนไลน์เป็นเหตุให้เกิดปฏิบัติการข้อมูลข่าวสาร (Information Operation) ที่หวังผลให้เกิดความเข้าใจผิดและใส่ร้ายป้ายสีทางการเมือง ซึ่งส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมและความสงบเรียบร้อยของประชาชนขึ้นได้ การที่บล็อกเชนเป็นระบบที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงข้อมูลที่ได้ประมวลผลไปแล้วได้ จะส่งผลให้นอกจากสามารถระบุตัวบุคคลผู้เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจนแล้ว ข้อเท็จจริงที่ถูกถ่ายทอดออกมาก็จะได้รับการบันทึกไว้ในระบบอย่างคงทนถาวร สามารถนำไปใช้อ้างอิงหรือวัดผลประเมินผลในอนาคตได้ (Ojo & Adebayo, 2017)

(๒) กระบวนการเลือกตั้ง การลงคะแนนเสียงด้วยกระดาษแบบเดิม นอกจากจะเป็นวิธีที่มีค่าใช้จ่ายที่สูง ทั้งค่าวัสดุอุปกรณ์ และค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ เช่น ค่าขนส่ง รวมไปถึงต้นทุนที่ใช้ในการเก็บรักษาและพิมพ์บัตรเลือกตั้ง ตลอดจนการจัดตั้งหน่วยเลือกตั้งที่ต้องใช้บุคลากรมาก บล็อกเชนจะเข้ามาช่วยในการลงคะแนนเสียงโดยการไม่ใช้บัตรเลือกตั้ง ใช้เพียงแค่การยืนยันตัวตนบุคคลผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่หน่วยเลือกตั้ง หรือดำเนินการผ่านอุปกรณ์สื่อสารส่วนบุคคล เช่น คอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์ได้ นอกจากนี้ยังสามารถนับคะแนนได้ตามเวลาจริง (Real time) อันทำให้ทราบผลการเลือกตั้งได้รวดเร็วยิ่งขึ้น และผลการเลือกตั้งที่ได้ลงคะแนนไปแล้วยังมีความคงทนไม่สามารถถูก

เปลี่ยนแปลงได้โดยบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือแม้แต่ผู้จัดการเลือกตั้งก็ตาม

(๓) ภายหลังกการเลือกตั้ง หัวใจสำคัญของเสรีภาพและความ เป็นธรรมคือ การตรวจสอบได้ ไม่ว่าจะเป็นผู้ไปลงคะแนนใช้สิทธิ์ หรือ ไม่ไปลงคะแนน ย่อมสามารถตรวจสอบข้อมูลย้อนหลังของตนเองได้ โดยเฉพาะในกรณีที่ไม่สามารถไปใช้สิทธิ์เลือกตั้งจำเป็นต้องตรวจสอบ เพื่อป้องกันการสวมสิทธิ์ นอกจากนี้ในกรณีเกิดข้อครหาหรือปัญหาใน การลงคะแนนหรือนับคะแนน ด้วยความเป็นโซ่ (Chain) ที่มีคุณสมบัติ ในการย้อนกลับไปยังต้นทางได้ บล็อกเชนจึงเปิดโอกาสให้สามารถตรวจสอบย้อนกลับไปยังสาเหตุที่มาของเหตุการณ์ดังกล่าวได้ตั้งแต่แรกเริ่ม

กล่าวโดยสรุปเป้าหมาย ๒ ประการของการเลือกตั้งในระบบ ประชาธิปไตย ที่ต้องการทั้งการยืนยันตัวบุคคลว่าเป็นเสียงของประชาชน อย่างจริงแท้ และต้องการกระบวนการจัดการที่ดีในการนำเสียงของ ประชาชนไปใช้ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกผู้แทนหรือลงประชามติที่สามารถ สะท้อนความคิดเห็น ความเชื่อและความหวังของประชาชนได้อย่าง แท้จริงนั้น สามารถตอบสนองได้ผ่านการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีบล็อกเชน แม้ว่าเทคโนโลยีนี้จะยังคงเป็นสิ่งที่ใหม่ทั้งในสังคมไทยและในสังคมโลก แต่การเปลี่ยนแปลงก็กำลังเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อนาคตของการลงคะแนนเสียงทางตรง กับประชาธิปไตยที่ลื่นไหล (Liquid Democracy)

ประชาธิปไตยแบบลื่นไหลสามารถอธิบายได้อย่างง่ายคือ ระบบ ที่ประชาชนคนหนึ่งสามารถเลือกเอาประชาชนคนอื่นคนใดก็ได้มาเป็นผู้ แทนของตน โดยมอบคะแนนเสียงของตนให้แก่ผู้นั้น โดยไม่ต้องผ่าน

กระบวนการสมัครคัดเลือก คล้ายกับการมอบอำนาจ โดยบุคคลสามารถส่งมอบสิทธิ์เสียงของตนเองไปให้ผู้อื่นที่ตนเองไว้วางใจได้เป็นทอด โดยสามารถมอบอำนาจและถอนการมอบอำนาจที่ให้แก่ผู้อื่นไปได้ทุกเมื่อ ทำให้ไม่ต้องเผชิญกับข้อจำกัดดังเช่นในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่ทำให้ผู้ลงคะแนนเสียงไม่สามารถเพิกถอนการลงคะแนนของตนได้ หรือทำได้ยาก ต้องรอหมดวาระตามช่วงเวลา ขณะเดียวกันระบบนี้อนุญาตให้บุคคลส่งมอบคะแนนเสียงของตนให้ผู้อื่นก็ทำให้ข้อจำกัดเรื่องความรู้ความสามารถของบุคคลที่แตกต่างกันจนอาจทำให้การตัดสินใจแบบทางตรงไม่มีประสิทธิภาพหายไป ทำให้ประชาธิปไตยแบบสั่นไหวกลายเป็นทางเลือกที่มีความน่าสนใจและท้าทายต่อกาลสมัยอย่างมาก (สฤณี อาชวานันทกุล, ๒๕๕๗)

การนำเอาระบบประชาธิปไตยแบบสั่นไหวมาใช้นั้นจำเป็นจะต้องมีระบบโครงสร้างพื้นฐานในการลงคะแนนที่ก้าวหน้าอย่างมาก อย่างไรก็ตาม การเข้ามาสืบบทบาทของบล็อกเชนนั้นสามารถตอบสนองความต้องการของระบบประชาธิปไตยแบบสั่นไหวได้ทั้งในแง่ความเป็นส่วนตัว ความสะดวกรวดเร็ว ความปลอดภัย และความน่าเชื่อถือ อันสามารถสนองตอบต่อเป้าหมายของการเลือกตั้งที่เป็นธรรมในระบบประชาธิปไตยได้

หนึ่งในประเทศที่นำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและประชาธิปไตยคือ ประเทศเอสโตเนีย ผ่านทางโครงการชื่อ E-Estonia ที่เปลี่ยนผ่านบริการสาธารณะทั้งหมดไปสู่ระบบออนไลน์ โดยริเริ่มการนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการเลือกตั้งผ่านระบบ I-Voting ที่เปิดให้ประชาชนสามารถลงคะแนนเสียงและลงมติในนโยบายของรัฐผ่านทางอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ส่วนบุคคลเมื่อกว่า ๑๔ ปีที่ผ่านมา และริเริ่มใช้ระบบบล็อกเชนตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ (Parol Jalakas, 2018) ผลจาก

การพัฒนาดังกล่าวมีส่วนช่วยให้เอสโตเนียกลายเป็นประเทศที่มีดัชนีประชาธิปไตยและเสรีภาพสูงสุดแห่งหนึ่งของโลก จากที่ครั้งหนึ่งเป็นเพียงประเทศเล็กที่เกิดจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต (Freedom House, 2018)

unสรุป

หากความเสรีและเป็นธรรมคือหัวใจของการเลือกตั้งในระบอบประชาธิปไตย ความเสรีย่อมหมายถึง เสรีภาพในการเลือกของประชาชน ทั้งผู้มีในแง่ของผู้มีสิทธิ์ลงคะแนนและผู้แทนราษฎรในทุกกระดับ ความ เป็นธรรมย่อมหมายถึงกระบวนการที่ทำให้ทั้งผู้ลงคะแนนและผู้แทน สามารถสื่อสารกันอย่างตรงไปตรงมา สะท้อนความต้องการที่แท้จริง และเกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เกิดขึ้นย่อม เป็นเครื่องมือที่ทำให้สายสัมพันธ์นี้เป็นไปอย่างชอบธรรมมากขึ้นอย่างการ เพิ่มบล็อกเชนเข้าไปในกระบวนการเลือกตั้ง กระทั่งสามารถเปลี่ยนแปลง การเลือกตั้งในแบบที่เรารู้จักให้เป็นระบบใหม่อย่างสิ้นเชิงในกรณีของ ประชาธิปไตยสิ้นไหล ทั้งนี้ทั้งนั้น ภายใต้ความเสื่อมถอยศรัทธาในตัวผู้ แทน คงเป็นการยากที่พยากรณ์ถึงความเปลี่ยนแปลงสังคมในลำดับต่อไป แต่เมื่อเทคโนโลยีรวมเข้ากับประชาธิปไตย อำนาจอาจกลับมาสู่มือ ประชาชนอีกครั้ง

บรรณานุกรม

ภาษาอังกฤษ

- De Filippi, Primavera. (2018). *Blockchain and the law: the rule of code*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Freedom House. (Feb 22, 2019). Estonia's nations in transit score. *Freedom House*. Retrieved form <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2018/estonia>
- Hainisch, R.; Paulin, A. (May 2016). *Civicracy: Establishing a Competent and Responsible Council of Representatives Based on Liquid Democracy. Conference for E-Democracy and Open Government (CeDEM)*. 10–16. doi:10.1109/CeDEM.2016.27
- Ojo, A., & Adebayo, S. (2017). Blockchain as a next generation government information infrastructure: a review of initiatives in D5 countries. In *Government 3.0-Next Generation Government Technology Infrastructure and Services* (pp. 283-298). Springer, Cham.
- Parol Jalakas. (2018). *Blockchain from Public Administration Perspective: Case of Estonia*. (Master's thesis). Tallinn University of Technology, School of Business and Governance.

ภาษาไทย

- ชำนาญ จันทร์เรือง. (๒๕ ธันวาคม ๒๕๕๖). การเลือกตั้งที่เป็นประชาธิปไตยเป็นอย่างไร. *กรุงเทพธุรกิจ*. สืบค้นจาก <http://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/551752>
- ผ่องพรรณ ไพบรรณรัตน์. (๒๕๕๙). *ประชาธิปไตย: ธรรมชาติในองค์กรธุรกิจ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยรัฐธรรมนุญ สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

พีรพัฒน์ หาญคงแก้ว. (๒๕๖๑). *Bitcoin & blockchain 101* เงินดิจิทัลเปลี่ยนโลก.

กรุงเทพฯ: สติอคทุมอร์โรว์

ลิขิต ธีรเวคิน. (๒๕๕๐). *วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เลือกตั้ง ๒๕๖๒ : ไทยอาจไม่ใช่ ๒๔ ก.พ. แต่ เกาหลีเหนือ อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ได้วันแน่นอนแล้ว. (๑๐ มกราคม ๒๕๖๒). *บีบีซีไทย*. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/international-46817657>

วีระศักดิ์ เครือเทพ. (๒๕๕๘). ๑๕ ปี การกระจายอำนาจของไทย: สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สฤณี อาชวานันทกุล. (๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๗). ประชาธิปไตยที่สิ้นไหล. *ไทยพับลิก้า* สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2014/11/liquid-democracy-1/>

เอกบุญ วงศ์สวัสดิ์กุล. (๒๕๕๘). *การเลือกตั้ง ดัชนีชี้วัดความเป็นประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

“ผมจำเป็นต้องมีเวลาว่างสำหรับ
เพลิดเพลินกับครอบครัว มีสวนสาธารณะที่เขียวชอุ่ม”

ป่วย อังภาภรณ์

(คุณภาพแห่งชีวิต ปฏิทินแห่งความหวัง จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน, 2516)

ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการสร้าง

**Puey
Park**
Thammasat
for the People

สวนสาธารณะแห่งการเรียนรู้ ของชุมชนและทุกๆ คน
ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

ด้วย e-Donation ผ่าน QR Code (ลดหย่อนภาษีได้ 2 เท่า)

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
THAMMASAT UNIVERSITY

โปรดแจ้งการสมทบทุน เพื่อรับของที่ระลึก มาที่

pueypark

puey100.tu@gmail.com

08 3331 6000, 02 613 2045